TĖVYNĖS SARGAS

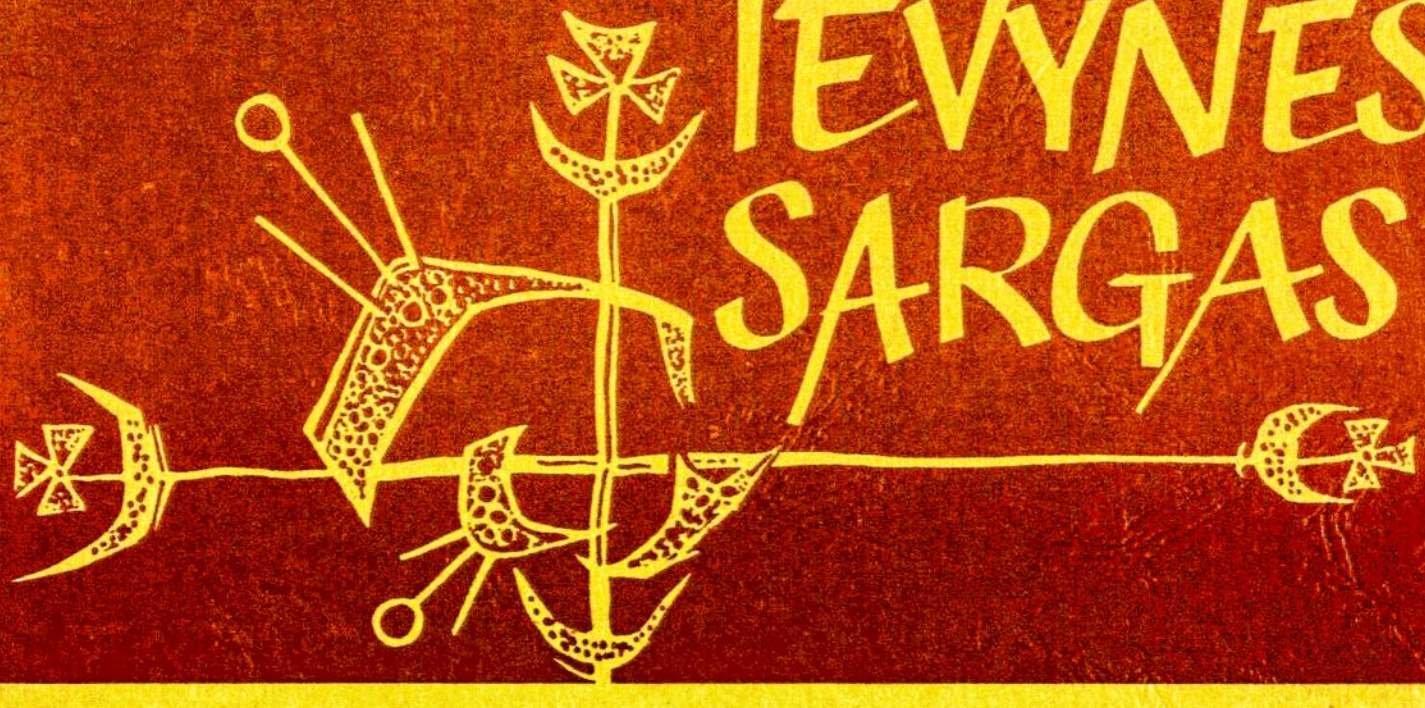

Šių dienų uždaviniai pagal popiežiaus Jono XXIII enciklikas

Bendras konstruktyvus darbas yra geriausias metodas santykiams išlyginti

Teisinei sąmonei kylant, komplikuojasi ir teisės samprata

Remti jaunimo tautinės ir politinės veiklos pastangas, kol jos reiškiasi

Gruodžio 17-sios perversmas aiškintinas pasiremiant to meto vidaus politine padėtimi ir visuomenės susigrupavimu

Būtų tragiška, jei lietuvių ir gudų tautos, neišsiaiškinusios savo skirtingumų, stotų viena prieš kitą kaip priešai

1979 Nr. 1 (42)

TĖVYNĖS SARGAS — GUARDIAN OF THE FATHERLAND

Pradėtas leisti 1896 m. — Established 1896

Redaguoja — Editor: Petras Maldeikis

Redakcijos adresas — Address of Editor: 117 Sunset Drive, Hot Springs, Arkansas 71901 Tel. (501) 624-6659.

Administracija: Antanas Balčytis, 6819 S. Washtenaw Ave., Chicago, Ill., 60629

Leidžia Popiežiaus Leono XIII Literatūrinis Fondas.

Vladas Šoliūnas, 8335 Fieldcrest, Willow Springs, IL. 60480. Tel. (312) 839-5874.

Adomas Viliušis, 4050 S. Campbell, Chicago, IL. 60632. Tel. (312) LA 3-8330.

Published by Pope Leo XIII Literary Fund.

Viršelį piešė Paulius Jurkus.

Spaudžia PRANCIŠKONŲ spaustuvė, 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207

TĖVYNĖS SARGO BENDRADARBIAI:

P. Alšėnas, K. Ališauskas, dr. S. A. Bačkis, P. Bagdanavičius, kun. V. Bagdanavičius, M.I.C., vysk. V. Brizgys, dr. A. M. Budreckis, St. Dzikas, prof. dr. J. Eretas, M. Galdikienė, P. Gaučys, dr. D. Jasaitis, A. J. Kasulaitis, dr. A. Kučas, J. Kuprionis, dr. O. Labanauskaitė, M. Liulevičienė, St. Lušys, M. Mickevičius, dr. P. Mačiulis, P. Maldeikis, Č. Masaitis, J. Matulionis, prof. dr. J. Meškauskas, S. Rauckinas, A. Rinkūnas, S. Sužiedėlis, dr. V. Sruogienė, dr. K. Šidlauskas, dr. A. Škėrys, plk. K. Škirpa, P. Spetyla, dr. D. Tamulionytė, prel. L. Tulaba, dr. J. Vaišnora, MIC, dr. J. K. Valiūnas, A. Venskus, kan. V. Zakarauskas, dr. T. Žiūraitis, O.P., B. Žukauskas, J. Augustaitis, J. Sakas-Sakevičius, P. Stravinskas.

TĖVYNĖS SARGAS

1979 ĮSTEIGTAS 1896 Nr. 1 (42)

POPIEŽIAUS JONO XXIII ENCIKLIKOS ŠIŲ LAIKŲ SITUACIJOJE

P. MALDEIKIS

Enciklikomis yra vadinami popiežių aukštajai hierarchijai skirti aplinkraščiai, kuriais nors svarbiais bei gyvybiniais klausimais. Per paskutinius 80 metų buvo paskelbta eilė enciklikų socialiniais klausimais. Jos kartais yra vadinamos socialinėmis enciklikomis, nes jose buvo išdėstyta Bažnyčios socialinė doktrina. Prie jų priklauso ir pop. Jono XXIII-jo enciklikos Motina ir mokytoja ir Taika žemėje, abi skelbiančios Bažnyčios aukščiausiojo autoriteto nurodymus, kaip žmonija turėtų tvarkytis labai greitai besikeičiančioje naujausių laikų situacijoje.

Kadangi krikščioniškoji demokratija remiasi Bažnyčios socialiniu mokslu, pravartu susipažinti ir pasvarstyti, kaip Bažnyčia sprendžia šių laikų labai nepastovius socialinius ir ekonominius santykius. Dėl didelių naujųjų laikų ekonominių ir socialinių pakitimų Bažnyčia jau keliose enciklikose kritiškai pasisakė dėl jų sudarytų naujų sąlygų, liečiančių visą žmogaus gyvenimą.

Iš pagrindinių Bažnyčios socialinį klausimą iškeliančių dokumentų reikšmingiausiu Bažnyčios socialinio mokslo išdėstymu yra laikoma popiežiaus Leono XIII-jo enciklika Rerum Novarum, paskelbta 1891 metų gegužės 15 d. Ja prasideda socialinių enciklikų laikotarpis. Jos paskelbimas pradžioje motyvuojamas labai dideliais socialiniais pakitimais, kurie ypač skaudžiai palietė darbininkų padėtį. "Pramonės iškilimas, technikos pažanga, visuomeninių santykių tarp pramonininkų ir darbininkų pakitimas, turto mažumos rankose

Lietuvos Nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka

per gausus susitelkimas ir greta to didelis daugumos neturtas, darbininkų didesnis savimi pasitikėjimas ir organizuotumas ir, be to, dar dorovės nusmukimas — visa tai sukėlė žmonių santykių įtempimą. Ta padėtimi susirūpino mokslo vyrai, tautų įstatymų leidėjai ir valdovai. Nėra kito klausimo, kuriuo žmonės labiau domėtųsi. Bažnyčia yra paneigusi tuo klausimu klaidingas nuomones. Iškilo ir jai reikalas pasisakyti savo nuomonę darbininkų klausimu, raštu išnagrinėti bei nušviesti dėsnius, kurių prisilaikant būtų galima pašalinti socialinę kovą. Reikia žemesniems sluoksniams suteikti skubią pagalbą, nes jie yra atsidūrę apverktinoje padėtyje. Jie yra nepažabotų turtingųjų savanaudiškumo bei godumo išnaudojami. Turtuolių savimeilė uždėjo vergijos pančius plačioms vargingųjų masėms".

Tokia įžanga prasidėjo pirmoji socialinė enciklika arba enciklika darbininkų klausimu, kurios principus toliau plėtojo ir juos derino su naujomis gyvenimo sąlygomis popiežiai Pijus XI ir Jonas XXIII.

Rerum novarum apima visą darbininkų klausimo kompleksą. Apibendrinant aptariama, kad joje vyrauja pusiausvyros tarp darbo ir kapitalo atstatymo ieškojimas. Daugiausia joje svarstomi šie klausimai:

1. socializmo klaidos, sprendžiant socialinį klausimą,
2. privatinės nuosavybės klausimas,
3. darbdavių ir darbininkų santykiai,
4. darbininkų atlyginimo principai,
5. Bažnyčios siūlomos priemonės luomų kovai pašalinti,
6. Bažnyčios rūpinimasis darbininkų medžiagine ir dvasine būkle,
7. moterų ir paauglių darbas,
8. darbininkų privačios nuosavybės įsigijimas,
9. darbininkų jungimasis į draugijas ir
10. paraginimas dvasininkams padėti darbininkams ir skiepyti žmonių širdyse krikščioniškąją meilę.

Po dešimties metų pop. Leonas XIII išleido kitą socialinę encikliką Graves de communi arba apie krikščioniškąją demokratiją. Joje svarstoma krikščioniškoji demokratija socialiniu požiūriu ir socialinės veiklos reikalas ir jos metodai. Ji jau nebuvo taip reikšminga, kaip Rerum novarum.

Leono XIII-jo enciklikas papildė, nurodydamas Rerum novarum nepaprastą reikšmę, popiežius Pijus XI, išleisdamas encikliką Quadragessimo anno, skirtą enciklikos Rerum no-

varum 40 metų sukakčiai paminėti. Per tą keturiasdešimt metų daug kas jau buvo pakitę. Dalis Leono XIII enciklikoje pajudintų dalykų buvo vienaip ar kitaip įgyvendinta, nors jos reikšmė dar nebuvo praėjusi. Dėl jos didelės reikšmės, darbininkams kovojant dėl savo teisių, encikliką Rerum novarum pop. Pijus XI pavadino darbininkų Magna charta. Jis žymiai praplečia nuosavybės teisės problemą, plačiau svarsto kapitalo ir darbo bei proletariato klausimus. Taip pat plačiau svarsto teisingo atlyginimo, profesinių sąjungų ir ekonominio vadovavimo klausimus, jau prisiderindamas prie savo laikų (1931 m.) padėties ir pažangos reikalavimų. Kitados vyravusį laisvos konkurencijos principą jau buvo pakeitusi ekonominė diktatūra; pasikeitęs buvo ir socializmas: viena jo šaka buvo išsivysčiusi į komunizmą, o kita pasidariusi nuosaikesnė ir veikusi kaip nuosaikesnė socialistinė partija, kai kuriais atžvilgiais priartėjusi prie krikščioniškosios demokratijos. Tačiau pop. Pijus įspėja, kad dėl socialistų nutolimo nuo krikščioniškosios demokratijos socialiniuose ir ekonominiuose dalykuose krikščionims demokratams nėra pagrindo su jais labai suartėti. Jis ragina krikščionis demokratus ekonominį gyvenimą grįsti krikščioniškaisiais pagrindais ir savo veikloje remtis artimo meile.

Rerum novarum 50 metų sukaktį atžymėjo ir popiežius Pijus XII 1941 metais savo Sekminių radijo kalba, kurioje, lyg ir pateisindamas enciklikų kišimąsi į valstybinius reikalus, reikalavo Bažnyčiai neginčijamos teisės spręsti, ar tam tikros socialinės sistemos pagrindai derinasi su nekintamąja tvarka. Papildydamas Bažnyčios socialinio mokslo svarstomus klausimus, jis pasisako žmogaus teisių, privatinės nuosavybės teisių, darbo santykių, šeimos, emigravimo teisės ir kitais klausimais.

Popiežius Jonas XXIII rado kitų popiežių jau nurodytą kelią spręsti socialiniam klausimui moderniais laikais. Ypač jis vertino Rerum novarum, apie kurią jis rašė: "čia jau randame suformuotą organiškų principų sintezę. Dar daugiau, ši sintezė atskleidė tokią plačią istorinę perspektyvą, kad Rerum novarum encikliką teisėtai galima laikyti katalikiškojo mokslo santrauka socialinėje ekonominėje srityje". Ji esanti nemaža prisidėjusi prie darbo įstatymų atsiradimo ir išsivystymo.

Labai pop. Jonas XXIII vertino ir Pijaus XI-jo encikliką, kurioje, sprendžiant socialinį klausimą pakitėjusiose są-

lygose, siekiama ekonominę sandorą atstatyti į moralinės tvarkos rėmus, o individualinių ar grupinių interesų siekimus įrikiuoti į bendrosios gerovės siekimus.

Nuo pop. Pijaus XII kalbos laikų pop. Jonas XXIII rado padėtį vėl žymiai pakitusią ir reikalingą naujų ganytojiškų nurodymų. Pakitę buvo ne tik kiekvienos valstybės vidaus reikalai, bet ir jų tarptautiniai santykiai. Mokslo, technologijos ir ekonomijos srityse pasirodė nauji dalykai bei reiškiniai: branduolinės energijos atsiradimas, jos vartojimas pirmiausia karo reikalams, ir vėliau didėjantis jos vartojimas ūkiniams tikslams; neribotos galimybės atsivėrė chemijoje, panaudojant sintetinę gamybą; mechanizacija ir automatizacija pakeitė gamybos būdus ir darbininko padėtį; sumodernėjo žemdirbystė; naujos susižinojimo priemonės panaikino tolį; pakito visų rūšių transporto greitis, prasidėjo tarpplanetinis erdvės užkariavimas.

Socialinėje srityje atsirado socialinis draudimas, darbininkų organizacijos, sustiprėjo atsakingumo nusiteikimas; bendrojo lavinimo didėjimas sumažino skirtingumą tarp visuomenės klasių ir tarp vadovaujančių ir darbininkų. Visose srityse įvyko didesnių ar mažesnių pakitimų, kurie turi įtakos socialinio klausimo sprendimui, derinant jį su naujų laikų sąlygomis. Todėl pop. Jonui XXIII-jam teko duoti nurodymus jau visiškai kitais — jau mūsų laikams būdingais klausimais. Jei Leonui XIII-jam teko susirūpinti sunkia neturtingųjų padėtimi ir vyraujančia socialine neteisybe, tai Jonui XXIII-jam reikėjo nurodyti kelius tolimesnei socialinei pažangai, orientuojantis į bendrąją gerovę.

Popiežiaus Jono XXIII-jo enciklikos (santrauka)

Motina ir mokytoja. Ši enciklika vertinama, kaip jau mažiau sisteminga ir darni, negu Rerum novarum ir kitos ankstesnės enciklikos. Tačiau ji yra vispusiškesnė, praktiškesnė ir gausesnė savo nurodymais bei sugestijomis. Savo užsimojimais socialinėje srityje ji yra platesnė ir pasisako įvairiais naujausių laikų žmogaus ir visuomenės reikalais, apimdama daug aktualių visuomenės problemų. Pagrindinė jos kryptis — siekimas atstatyti įvairių sričių modernaus gyvenimo sugriautą pusiausvyrą, būtent:

1. darbo ir kapitalo pusiausvyrą,
2. pusiausvyra tarp žemės ūkio ir pramonės bei viešųjų tarnybų,

3. pusiausvyrą tarp amatinės gamybos bei smulkiosios pramonės ir stambiosios pramonės,

4. pusiausvyrą tarp pramoningų, išsivysčiusių kraštų ir neišsivysčiusių tautų,

5. pusiausvyrą tarp žmonių gausėjimo ir maisto šaltinių jiems išsimaitinti,

6. pusiausvyrą tarp žmogaus asmenybės ir medžiaginių daiktų vertinimo,

7. pusiausvyrą tarp laisvos iniciatyvos ir valstybės tendencijos viską aprėpti.

Pagrindinės vertybės, kurios vyrauja sprendžiant įvairius klausimus, yra —

1. žmogiškasis asmuo arba, teisingiau, susirūpinimas žmogiškojo asmens gėriu ir

2. visuotinis arba bendrasis gėris.

Enciklikoje bandoma nustatyti privatinės iniciatyvos ir valstybės įsikišimo pusiausvyrą ekonominiuose reikaluose. Ekonomija čia laikoma atskirų piliečių asmeninės iniciatyvos kūriniu. Joje turi dalyvauti ir viešieji organai, keldami gamybos didėjimą ir prisidėdami prie socialinės pažangos ir visų piliečių gerovės. Tačiau valstybės globa bei įsikišimas turi laikytis pagalbiškumo arba subsidiarumo principo: neleistina valstybei imtis to, ką gali atlikti žmogus ar jų organizacijos. Neteisingas ir didžiai žalingas tikrosios tvarkos ardymas yra perleidimas didesnei ir aukštesnei visuomenei funkcijų bei patarnavimų, kuriuos gali atlikti žemesnieji visuomenės padaliniai. Valstybės veikimas neturi reikštis tuo būdu, kad imtų varžyti atskiro žmogaus veikimo laisvę. Patirtis rodo, kad ten, kur stinga atskirų žmonių iniciatyvos, įsigali politinė tironija.

Kitas būdingiausių mūsų gyvenamo laikotarpio pažymių yra visuomenėjimas arba socializacija. Tai reiškia didėjantį žmonių tarpusavio priklausomumą, kuris į gyvenimą pašaukia įvairias žmonių grupavimosi lytis ir socialines institucijas. Visuomenėjimo keliu prasideda valstybės kišimasis į įvairias žmogiškojo veikimo sritis, pvz. sveikatos reikalus, sportą, auklėjimą, darbą, laisvalaikį, pramogas. Daugelyje atvejų socializacija yra naudinga. Bet išplisdama ji siaurina atskiro žmogaus veikimo laisvės lauką. Popiežius tuo reikalu pataria kiek tik galima didinti socializacijos naudą ir šalinti ar bent mažinti jos neigiamas įtakas.

Enciklikoje pasisakoma ir darbo atlyginimo klausimu, nes

yra kraštų, kur darbininkai atlyginami labai skurdžiai. Tuo klausimu jis pasisako, kad jo pareiga pakartotinai pabrėžti, kad atlyginimas negali būti visiškai paliktas rinkos dėsniams nei nustatytas sauvališku sprendimu: jis turi būti išspręstas, laikantis teisingumo ir teisybės, atsižvelgiant į bendrą gyvenimo lygį.

Dėl ekonominio išsivystymo ir socialinės pažangos enciklikoje pasisakoma, kad ekonominis tautos klestėjimas turi būti matuojamas ne sutelkto turto kiekiu, o daugiau turto paskirstymu pagal teisingumo normas, t.y. nacionalinis turtingumas turi būti matuojamas tuo, kiek jis užtikrina visų bendruomenės narių asmeninį išsivystymą. Vienas tokio užtikrinimo kelių yra reikalavimas, kad darbininkai galėtų dalyvauti įmonės nuosavybėje. Toliau bendroji gerovė reikalauja parūpinti darbo kiek galima didesniam darbininkų skaičiui ir sukliudyti privilegijuotų klasių atsiradimą. Darbo atžvilgiu ekonominė sistema yra neteisinga, jei jos organizacija ir veikimas stato į pavojų dirbančiųjų žmogiškąjį orumą, slopina jų atsakingumo jausmą ar trukdo iniciatyvą.

Smulkios įmonės ir amatininkai gali jungtis į kooperatyvus. Joms gali būti reikalinga parama prieš didžiųjų įmonių spaudimą.

Panašiai, kaip ir kitose socialinėse enciklikose, ir čia sustojama prie privatinės nuosavybės klausimo. Tiesa, šiais laikais daug žmonių savo ateitį užtikrina socialinio draudimo sistemomis ir profesiniais sugebėjimais ir mažiau besistengia įsigyti nuosavybę. Bet tai nepanaikina privatinės nuosavybės teises, nes ji yra prigimties įstatymo dalis. Privatinė nuosavybė privalo būti esminės individo laisvės garantija ir būtinas elementas, kuriant sveiką socialinę santvarką. Pripažįstama ir viešoji — valstybės ir viešųjų institucijų — nuosavybė, tačiau jai taikomas pagalbiškumo principas. Privatinė nuosavybė turi ir socialinę funkciją: ji turi būti galima panaudoti ir aukštesniems tikslams.

a) Teisinga pusiausvyra tarp ekonominių sektorių

Šiuo metu nėra pusiausvyros tarp žemės ūkio ir kitų gamybos sektorių. Žemės ūkyje dirbantieji neturi tokių patogumų ir kultūrinių, sanitarinių, ekonominių ir socialinių sąlygų, kokias turi miestiečiai. Juos veikia pastovus ir nuolatinis menkavertiškumo pergyvenimas. Todėl jų nemaža keliasi į miestus, ieškodami geresnių gyvenimo sąlygų. Tam iš-

vengti pop. Jonas XXIII siūlė pagerinti žemės darbą dirbančiųjų gyvenimą atlyginimo, susisiekimo ir kultūrinio gyvenimo atžvilgiais, pritaikyti jiems socialinį draudimą, sumažinti žemės ūkio pajamų mokesčius, duoti jiems paskolas su mažesniu nuošimčiu ir įvesti kitokių jų gyvenimo pagerinimų, padidinant jų pajamas, pagerinant jų darbo įrankius, palaikant jų solidarumą.

b) Teisingas santykiavimas tarp nevienodo išsivystymo tautų

Tarp turinčių aukštą gyvenimo lygį tautų gyvena dar daug ekonomiškai atsilikusių ir neturtingų tautų. Solidarumas, apjungdamas visus žmones ir tam tikra prasme darydamas juos vienos šeimos nariais, reikalauja, kad tautos, kurios naudojasi materialinių gėrybių gausumu, neturi būti abejingos toms tautoms, kurios skursta ir kenčia badą ir negali naudotis net paprasčiausiomis žmogaus teisėmis. Joms reikalinga nesavanaudiška pagalba. Su jų kultūrinio pažangumo pagerinimu turi eiti jų mokslinis, techninis ir ekonominis išsivystymas ir bendras gyvenimo sąlygų gerinimas. Jų dvasinių vertybių pažanga neturi atsilikti nuo jų ekonominio vystymosi. Į tautų santykių išlyginimą jungiasi ir Bažnyčia, kaip visuotinė institucija. Ji yra visuotinė savo dieviškąja kilme ir faktu, kad ji egzistuoja visame pasaulyje. Jos nariai — krikščionys — turi energingai veikti, tobulindami žemiškosios aplinkos institucijas.

c) Gyventojų daugėjimas ir ekonominis vystymasis

Gyventojų prieaugliui didėjant, nedidėja tokiu pat tempu maitinimosi ištekliai. Daug kur kyla susirūpinimas mažinti gyventojų prieauglį. Bet Bažnyčia yra priešinga nenatūralioms gyventojų prieauglio mažinimo priemonėms, nes tai prieštarauja pagarbai gyvybės įstatymams. Tinkamai maisto išteklius paskirstant ir technikos pažanga pasinaudojant, maisto turėtų užtekti visai žmonijai.

d) Mokslinis, techninis ir finansinis bendradarbiavimas

Viena svarbiųjų problemų yra bendradarbiavimas tarptautinėje plotmėje. Mokslo ir technologijos poveikyje santykiai tarp tautų darosi glaudesni, jos vis daugiau viena nuo kitos priklauso. Savo pačių ištekliais jos dažnai nepajėgia patenkinti savo reikalų. Materialiniai ir dvasiniai reikalai verčia jas vienai kitą papildyti. Tokiam bendradarbiavimui kliūtį

sudaro nepasitikėjimas ir moralinės tvarkos nepripažinimas. Tų problemų tautos neišspręs tol, kol jos nepripažins, kad moralinė tvarka gali būti pagrįsta tiktai Dievo įstatymais.

Mokslo vystymasis atskleidžia neribotus akiračius ir atpalaiduoja milžiniškas jėgas. Tačiau tos jėgos gali būti panaudotos tiek kuriamiesiems, tiek ir naikinamiesiems tikslams. Tai verčia žmoniją pripažinti dvasinių vertybių svarbą.

Teisingas socialinių santykių pagrindas yra tiesa ir meilė. Šiais laikais socialiniams santykiams didelę įtaką daro mokslinė ir technologinė pažanga. Jų poveikyje yra atsiradę įvairių ideologijų. Daugelis jų yra klaidingos dėl neteisingo religijos ir sielos supratimo ir žmogaus atskyrimo nuo Dievo. Bandant tas ideologijas įgyvendinti, žmonija patyrė daug persekiojimų ir kančių.

Bažnyčia yra šauklys ir nešėja socialinio mokslo, kuris atitinka žmogaus reikšmę. Bažnyčios, mokslo vyrams su ja bendradarbiaujant, buvo išvystytas socialinis mokslas, nurodantis kelią, kaip tvarkyti socialinius žmonių santykius pagal visuotines normas, kurios atitinka reikalų prigimtį, įvairias žmogiškosios tvarkos sąlygas ir specialias mūsų laikų visuomenės ypatybes. Krikščioniškasis socialinis mokslas yra neatskiriama krikščioniškosios pasaulėžiūros dalis. Jis turi būti dėstomas mokyklose, studijuojamas ir skelbiamas per masinio susižinojimo priemones. Bet nepakanka socialinį mokslą skelbti: reikia jį vykdyti, kovojant su visuomenę persunkusiu materializmu bei hedonizmu ir atliekant krikščionių pareigas ekonominėje ir socialinėje srityje. Bet ir šioje srityje mokymo nepakanka — reikia veikti krikščioniškojo socialinio mokslo principų bei direktyvų ribose ir bažnytiniam autoritetui ištikimumo ir paklusnumo dvasioje.

Modernus žmogus pagilino gamtos mokslų pažinimą ir pasigamino įrankių, kurie jį padaro gamtos valdovu, tačiau jis yra pavojuje pamiršti save ir išeikvoti savo kūno ir sielos jėgas. Bažnvčia šiandieną stovi prieš didžiulį uždavinį suteikti moderniai kultūrai žmogišką ir krikščionišką charakterį.

Mūsų laikotarpis yra apimtas ir persisunkęs radikaliomis klaidomis ir kankinamas gilios netvarkos. Bet jis gali būti dėkinga ir daug galimybių žadanti apaštalavimo veiklos dirva.

Taika žemėje. Enciklika susideda iš penkių dalių: I. Tvarka tarp žmonių. II. Santykiai tarp individų ir valdžios vienoje valstybėje. III. Santykiai tarp valstybių. IV. Žmonių

ir politinių bendruomenių santykiai su pasaulio bendruomene. V. Ganytojiški paskatinimai. Tai penkios temos, darniai suderintos į vieną vieningą visumą.

I. Kiekvienas žmogus yra asmuo su teisėmis ir pareigomis. Jo prigimtis yra apdovanota inteligencija ir laisva valia, dėl ko jo teisės ir pareigos yra visuotinės ir nepažeidžiamos, ir jis negali jų atsisakyti.

Žmogus turi teisę į vertingą gyvenimą ir į tokiam gyvenimui reikalingas priemones: į maistą, apsaugą, patalpas, poilsį, medicinišką aprūpinimą, ir į socialinius aptarnavimus; į apsaugą ligos, nedarbo ir našlystės atveju ir sename amžiuje; jam priklauso teisė dalyvauti moralinėse ir kultūrinėse vertybėse; teisė į pagarbą jo asmeniui, į gerą vardą, į laisvę ieškant tiesos, į savo nuomonių pareiškimą, į dalyvavimą mene ir į informacijas apie viešuosius įvykius. Prigimties įstatymas duoda žmogui teisę dalytis kultūros gėriais, taigi teisę į pagrindinį išauklėjimą, techninį ir profesinį atitinkamo lygio lavinimą, teisę užimti savo sugebėjimus atitinkančią vietą visuomenėje.

Žmogui priklauso teisė garbinti Dievą pagal savo sąžinės nurodymus ir praktikuoti religiją privačiai ir viešai. Jis turi teisę pasirinkti savo gyvenimo kelią, kurti šeimą ar pasirinkti dvasinį pašaukimą. Tėvams priklauso pirmesnė teisė, išlaikant ir auklėjant savo vaikus.

Ekonominėje srityje žmogus turi teisę ne tiktai dirbti, bet ir eiti į darbą be prievartos; turi teisę turėti darbo sąlygas, nekenkiančias fizinei sveikatai ir moralei, o jauni žmonės sąlygas normaliam išsivystymui; moterys turi teisę į darbo sąlygas, atitinkančias ir jų, kaip žmonų ir motinų, pareigas. Žmogus turi teisę į atlyginimą, nustatomą pagal teisingumo kriterijus, pagal pakankamumą jam ir jo šeimai išlaikyti ir atitinkantį jo žmogiškojo asmens kilnumą; jis turi teisę į privačią nuosavybę, kaip priemonę, stiprinančią šeimos gyvenimą, jos ramumą ir gerovę. Kiekvienas žmogus turi susirinkimų teisę ir teisę dalyvauti jo pasirinktose ir jo žmogiškąjį kilnumą apsaugojančiose draugijose. Taip pat jis turi judėjimo teisę: teisę emigruoti į kitus kraštus, ten įsikurti ir vėl sugrįžti. Žmogiškasis asmuo turi teisę į teisinę savo teisių apsaugą ir į aktyvų dalyvavimą viešuosiuose dalykuose, siekiant bendro piliečių gėrio.

Su teisėmis būtinai jungiamos ir pareigos tame pačiame asmenyje, nes teisės suponuoja ir atitinkamas pareigas. Vie-

no žmogaus teisės atitinka pareigas pripažinti ir respektuoti kitų asmenų teises.

Būdami iš prigimties socialūs, žmonės gyvena su kitais ir dirba kits kito gerovei. Jie turi pripažinti ir pagerbti jų abipuses teises ir pareigas daugelyje sričių, ką modernioji civilizacija leidžia, skatina ir net reikalauja. Žmogus turi naudotis savo teisėmis ir atlikti savo prievoles daugelyje bendradarbiavimo su kitais formų savo atsakomingumu ir iniciatyva, be išorinės jėgos spaudimo.

Civilinė visuomenė laikoma tvarkinga, naudinga ir pagrįsta žmogišku kilnumu, jei ji yra pagrįsta tiesa. Taip yra tada, kada kiekvienas deramai pripažįsta savo teises ir savo pareigas kitų atžvilgiu ir kartu respektuoja kitų teises. Toks žmonių bendravimas siejasi su dvasiškumu, inspiruojančiu ieškoti kituose dvasinių vertybių.

Mūsų amžiui būdinga, kad dirbančios klasės palaipsniui įsitvirtina ekonominiuose ir viešuosiuose dalykuose ir reikalauja sau teisių socio-ekonominėje sferoje, pratęsdamos savo akciją į politinį lygį ir pasiekdamos kultūrinių laimėjimų. Darbininkai reikalauja, kad jie būtų traktuojami kaip žmonės; ir turėti savo dalį kiekviename žmonių visuomenės sektoriuje: socialinėje ir ekonominėje sferoje, mokslo, kultūros ir viešojo gyvenimo srityse. Ir moterys, dalyvaudamos viešajame gyvenime, reikalauja tų pačių teisių, skirtų žmogiškajam asmeniui. Panašiai ir visos tautos bei rasės reikalauja lygybės ir nepriklausomybės.

Kada žmonių santykiai visuomenėje yra išreiškiami teisių ir pareigų terminais, žmonės įsisąmonina dvasines vertybes, supranta tiesos, teisingumo, meilės ir laisvės prasmę ir reikšmę ir įsisąmonina, kad jie priklauso tam pačiam vertybių pasauliui.

II. Valdžia yra reikalinga apsaugoti institucijoms ir rūpintis visų gėriu. Valdžios autoritetas išvedamas iš moralinės tvarkos, kurios savo keliu pirmasis šaltinis ir galutinis tikslas yra Dievas. Grįsdama savo autoritetą daugiausia moraline jėga, civilinė valdžia pirmiausia turi kreiptis į individualių piliečių sąžinę, į kiekvieno jų pareigą bendradarbiauti, siekiant bendrojo gėrio visiems. Civilinės valdžios buvimo pagrindas yra siekiamas realizuoti bendrąjį gėrį. Tad ir įvairių žmonių grupių etninės savybės turi būti respektuojamos kaip sudedamieji bendrojo gėrio elementai. Kadangi bendrasis gėris yra vidujiniai susijęs su žmogaus pri-

gimtimi, jis negali egzistuoti, jei neatsižvelgiama į žmogiškąjį asmenį.

Taip pat bendrojo gėrio prigimtis reikalauja, kad visi valstybės nariai galėtų jame dalyvauti, nors ir skirtingais būdais. Todėl kiekviena valdžia turi stengtis didinti bendrąjį gėrį be jokių pirmenybių atskiriems piliečiams ar civilinėms grupėms. Tačiau priklausantieji civilinei valdžiai turi daugiau dėmesio kreipti į mažiau laimingus bendruomenės narius, nes jie yra mažiau pajėgūs ar net nepajėgūs apginti savo teisėtus reikalavimus.

Bendrasis gėris liečia visą žmogų, tiek jo kūną, tiek ir sielą. Todėl civilinė valdžia turi respektuoti ir dvasines vertybes bei jų hierarchiją ir kartu didinti materialinę ir dvasinę piliečių gerovę. Bendrasis gėris apima visą socialinio gyvenimo sąlygų sumą, sąlygų, kurios įgalina žmogų pasiekti savo integralinį tobulumą pilniau ir lengviau. Bendrasis gėris labiausiai garantuojamas tada, kada yra apsaugotos asmens teisės ir pareigos. Todėl pagrindinis valdžios interesas yra užtikrinti, kad visų teisės būtų respektuojamos, koordinuojamos su kitų teisėmis ir apsaugomos, kad kiekvienas galėtų geriau atlikti savo pareigas. Jei valdžia neapsaugo žmonių teisių ar jas pažeidžia, ji neatlieka savo pareigų, ir jos potvarkiai netenka teisinės galios. Vienas pagrindinių valdžios uždavinių yra koordinuoti socialinius santykius tokiu būdu, kad vieno žmogaus naudojimasis savo teisėmis negrėstų kitiems ir netrukdytų jiems atlikti savo pareigas. Valdžia turi rimtai dėti pastangų sudaryti padėčiai, kurioje individualūs piliečiai galėtų nekliudomi naudotis savo teisėmis ir atlikti savo pareigas. Dėlto administracija turi rūpintis socialinės ir ekonominės pažangos bei esminių tarnybų išvystymu: susisiekimo sutvarkymu bei kelių pravedimu, namų statyba, viešaisiais sveikatos ir poilsio įrengimais, religinio praktikavimo palengvinimu, žmonių sveikatos draudimu, darbo suradimo pagalba, darbo atlyginimo teisingumu ir kitomis darbo sąlygomis, individo iniciatyvos laisvės apsaugojimu ir pastangomis ne tik apsaugoti piliečių teises, bet ir jas praplėsti.

Valdžios struktūra pagal sąlygas gali būti įvairi. Geriausiai žmonių prigimties reikalavimus atitinka valdžios jėgų padalinimas į tris sritis pagal jos funkcijas į įstatymų leidimo, egzekutyvinę ir teisminę valdžios dalį. Tokia valdžios struktūra efektingai apsaugo individo teises.

Žmogiškojo asmens kilnumas suponuoja ir jo aktyvų dalyvavimą viešajame gyvenime, tai yra valdžioje. Pilietinis veiklumas palaiko darnų kontaktą tarp administracijos ir piliečių.

Juridinėje valstybėje žmonių teisių charta turėtų būti surašyta aiškiais ir tiksliais terminais ir ištisai įtraukta į konsticuciją, kuri turi būti suformuluota teisingais juridiniais terminais, tiksliai nurodančiais valdančiųjų paskirtį, jų pareigas ir visą valdymo sistemą. Santykiai tarp valdžios ir valdomųjų turi būti nustatyti abiejų pusių teisių ir pareigų terminais.

Šių laikų žmonės darosi vis labiau sąmoningi savo kilnumu kaip žmogiškieji asmenys, vis daugiau reikalauja savo dalies krašto viešojoje administracijoje ir rūpinasi, kad jų teisės būtų įstatymais apsaugotos ir kad valdininkai būtų renkami suderintai su krašto konstitucijos procedūromis.

III. Tie patys prigimtiniai įstatymai, kurie tvarko santykius tarp individualių žmonių, reguliuoja santykius ir tarp tautų. Ir jų egzistencijos ir santykių pagrindą sudaro moralinė tvarka ir bendrojo gėrio siekimas. Ir jų santykiavimas turi būti pagrįstas tiesa, teisingumu, veikliu solidarumu ir laisve. Valstybių galvos, reprezentuodami savo kraštą, negali atidėti į šalį savo natūralaus kilnumo, nutoldami nuo prigimtinių įstatymų, su kuriais jie yra surišti ir kurie yra jų elgesio normos. Valdžia yra reikalinga civilinei visuomenei, bet ji negali pažeisti moralinės tvarkos, kuri yra tikrasis jos pagrindas. Pagrindinis bendrojo gėrio faktorius yra moralinės tvarkos pripažinimas ir tikslus jos reikalavimų pildymas.

Pirmoji tarp valstybių santykius reguliuojančių taisyklių yra tiesos taisyklė. Ji virš visko reikalauja visų rasizmo pėdsakų pašalinimo ir pripažinimo principo, kad visos valstybės savo prigimtimi yra lygios kilnume. Kiekviena jų yra egzistencijos apdovanota savęs išvystymo teise, teise į priemones savo siekimus išvystyti, teise į gerą vardą ir kitų jos respektavimą.

Atskiri individai yra tarp savęs skirtingi savo žinojimu, jėga, talentais, turtingumu. Kalbamais ir kitais atžvilgiais jie gali vienas kitą pralenkti. Bet tie kuriuo nors atžvilgiu kitus pralenkiantieji neturi teisės jų palenkti savo kontrolei, o turi prievolių kitiems pagelbėti jų pastangose pagerinti savo būvį. Ta pati pareiga tenka ir valstybėms, kitas pralenkiančioms moksline pažanga, kultūra ir ekonominiu iš-

sivystymu. Kaip žmonės nesiskiria tarp savęs iš prigimties gaunamu kilnumu, taip pat ir valstybės nesiskiria tuo atžvilgiu. Toliau tiesa reikalauja, kad įvairios socialinio bendravimo priemonės būtų prieinamos moderniajai pažangai, kuri įgalintų tautas geriau kitai kitą pažinti.

Santykiai tarp tautų turi būti reguliuojami ir pagal teisingumo principą, kuris reikalauja abipusio teisių pripažinimo ir pareigų atlikimo. Kaip atskiras žmogus negali siekti savo interesų, darydamas kitiems nuostolių, taip ir valstybės negali legaliai siekti savo resursų išvystymo, kuris darytų žalą kitoms valstybėms. Atskirų tautų sau pirmenybių ir patogumų siekimas pasidaro nesutarimų objektu. Tokie nesutarimai turi būti išspręsti ne jėga, apgavimu, o abiejų pusių subrendusiu ir objektyviu situacijos ištyrimu ir nuomonių skirtingumų suderinimu, ir kad nebūtų sprendžiama pagal skaitmeninį didelių ir mažų tautų santykį, kuris dažnai sudaro pretekstą naikinti mažosioms tautoms.

Enciklika atkreipia dėmesį į reikalavimą teisingai traktuoti etnines mažumas. Civilinė valdžia turėtų imtis priemonių pagerinti etninių mažumų padėčiai, ypač kiek tai liečia jų kalbą, įgimtų dovanų išvystymą, senolių papročius, jų pasiekimus bei siekimus ekonominėje tvarkoje.

Reguliuojant tarpvalstybinius santykius pagal tiesos ir teisingumo normas, susidaro sąlygos tarpusavio bendravimui su abiems pusėms naudingais rezultatais ekonominėje, socialinėje, politinėje, auklėjimo, sveikatingumo ir sporto sferose, kuriose atsiribojimai nieko gero neduoda. Civilinė valdžia egzistuoja ne žmonėms uždaryti jų tautų ribose, o ginti bendrąjį gėrį. Atskirų tautų bendrasis gėris negali būti atskirtas nuo visos žmonių giminės bendrojo gėrio.

Kai kuriose pasaulio dalyse nėra pusiausvyros tarp dirbamos žemės kiekio ir gyventojų tankumo. Popiežius Jonas XXIII siūlo imtis daugiau kooperatinių pastangų — pagyvinti pasikeitimą prekėmis ir kapitalu ir sudaryti sąlygas žmonių migracijai. Reikėtų, kad samdytojas ieškotų darbininkų, o ne atvirkščiai.

Skaudžiu ir liūdnu dalyku laikomas politinių pabėgėlių fenomenas, kuris yra išsiplėtęs į plačias proporcijas ir slepia nesuskaitomus ir skaudžius kentėjimus. Tokių išeivių teisės turi būti tvarkomos principu, kad jie, netekdami pilietybės, neprarastų anksčiau turėtų teisių. Jie turi būti in-

tegruoti kaip nauji piliečiai ir galėti įeiti į politinę bendruomenę.

Vienas sunkiausių klausimų yra nusiginklavimo reikalas. Dideli ginklų sandėliai vis dar didėja. Teisingumas, sveikas protas ir svarstymai apie gyvenimą skubiai reikalauja sustabdyti ginklų rungtynes, jų turimus sandėlius sumažinti po lygiai, uždrausti branduolinius bandymus ir susitarti dėl tinkamos nusiginklavimo programos. Tai galima visiems nuoširdžiai kooperuojant, pašalinant baimingą karo laukimą. Pilna ir tikra taika susidarys ne iš ginklų galybės, o iš tarpusavio pasitikėjimo.

Santykiai tarp valstybių turi būti reguliuojami ne ginklų jėga, o proto pagalba. Primenamas Pijaus XII įspėjimas: "Niekas neprarandamas dėl taikos; viskas gali būti prarasta kare". Siūlo aukščiausiuose postuose ir autoritetingiausiuose susirinkimuose esantiems žmonėms sureguliuoti apsiginklavimo reikalą, pagrįstą savitarpiu pasitikėjimu ir nuoširdžiu įsipareigojimų vykdymu. Tautų santykiai turi būti pagrįsti laisve. Nė vienas kraštas neturi neteisingai spausti kitų kraštų ar maišytis į jų reikalus.

Ekonomiškai atsilikusiems ir neturtingiems kraštams siūlo suteikti reikalingą paramą, kad jie galėtų pasiekti aukštą ekonominio išsivystymo laipsnį. Neišvengiama, kad valstybės su aukštu ekonominiu potencialu dėl bendro gėrio padėtų ekonomiškai silpnesnėms valstybėms, respektuodamos jų etnines ypatybes ir vengdamos dominavimo intencijų. Ne karo baimė turi dominuoti žmonių santykiuose, o meilė.

IV. Mokslo ir technikos pažanga pagilino žmonių bendradarbiavimą, labai padažnino keliavimą ir pasikeitimą prekėmis ir idėjomis. Pagyvino santykius tarp organizacijų ir valstybių. Vieno krašto pažanga, tvarka, socialinis saugumas ir pasiekta gerovė neišvengiamai yra surišta su kito krašto pažanga ir tvarka. Individualūs kraštai nebėra vienas nuo kito izoliuoti. Bendrasis gėris pasidarė universalus ir priklauso jau nuo visos žmonių giminės. Jis turi ryšį su valstybės valdžia. Kaip moralinė tvarka reikalauja iš valdžios išplėsti bendrąjį gėrį, ji lygiai reikalauja, kad ji būtų pajėgi tai įgyvendinti. Valdžia turi būti pajėgi vesti visuomenę į bendrąjį gėrį. Universalus bendrasis gėris iškelia pasaulinės apimties problemų, kurias gali išspręsti tik valdžia, galinti operuoti pasaulinio masto bazėje. Moralinė tvarka reikalauja, kad būtų įkurta tokia valdžia. Ta pasaulinės plotmės val-

džia galės būti sukurta bendru susitarimu, o ne užkrauta jėga kurios nors galingos valstybės.

Kaip vienos valstybės bendrasis gėris, taip ir universalus bendrasis gėris gali būti išspręstas, tik atsižvelgiant į žmogiškąjį asmenį. Todėl ir universaliosios valdžios pagrindinis siekimas turi būti žmogiškojo asmens teisių pripažinimas, jų respektavimas, saugojimas ir praplėtimas.

Kiekvienoje valstybėje valdžios santykiai su piliečiais, šeimomis ir tarpinėmis organizacijomis turi būti kontroliuojami, prisilaikant subsidiarumo principo. Jis dar labiau išplinta, sukuriant pasaulinio masto valdžią. Pagal šį principą pasaulinė valdžia turės tvarkyti bei spręsti tik tas ekonominio, politinio ar kultūrinio charakterio problemas, kurios bus iškeltos universalaus bendrojo gėrio ir kurių dėl jų didumo, sudėtingumo ir skubotumo atskirų valstybių valdžios jau nepajėgs tvarkyti. Lygiai nebus pasaulinio masto valdžios sprendžiamos tos problemos, kurias gali išspręsti atskiros valstybės, jų organizacijos ar piliečiai.

Kaip pasaulinio masto organizacija buvo sukurta Jungtinių Tautų organizacija su svarbiais tarptautiniais uždaviniais ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, auklėjimo ir sveikatos srityse. Ji turi tikslą palaikyti ir konsoliduoti taiką tarp tautų, skatindama tarp jų draugiškus santykius. Didžiausios svarbos jos atliktas aktas buvo universali Žmogaus Teisių Deklaracija. Tai yra dokumentas, reprezentuojantis svarbų žingsnį į viso pasaulio tautų juridinę politinę organizaciją. Jame pripažintas žmogiškasis kilnumas visiems žmonėms ir paskelbta kaip pagrindinė kiekvieno žmogaus teisė laisvai tyrinėti tiesą ir laikytis moralinio gėrio ir teisingumo normų. Aktyviai dalyvaudami savo kraštų viešajame gyvenime, žmonės rodo vis didėjantį interesą visų žmonių reikalams.

V. Paskutiniame skyriuje popiežius Jonas XXIII primena, kad aktyviai dalyvauti viešajame gyvenime, siekiant bendrojo gėrio ne vien savo kraštui, bet ir visai žmonių giminei, yra visų pareiga. Jie turėtų jo siekti tikėjimo šviesoje ir su meilės jėga užtikrinti, kad įvairios ekonominės, socialinės, kultūrinės ir politinės institucijos galėtų būti be kliūčių sukuriamos. Mokslo ir technikos pažanga keičia visą gyvenimą. Bet nepakanka tuo naudotis, o reikia imtis aktyvaus dalyvavimo įvairiose organizacijose ir daryti joms įtaką iš vidaus. Bet to negalės niekas efektingai vykdyti, jei jis nebus moksliškai kompetentingas, techniškai pajėgus ir išsi-

lavinęs savo paties profesinėje praktikoje. Bet ir to dar nepakanka. Reikia vykdyti moralinę tvarką, kad žmonės savo sąžinės intymume gyventų ir savo laikinajame gyvenime veiktų, kad susikurtų sintezė tarp mokslinių, techniškųjų ir profesinių elementų iš vienos pusės ir dvasinių vertybių iš kitos pusės. Dar daug kur trūksta ir krikščionių gyvenime nuosaikumo tarp jų religinio tikėjimo ir jų veiklos laikinoje sferoje. Todėl reikalinga, kad būtų atstatytas jų vidinis vieningumas.

Tas nevieningumas susidaro dėl integralinio krikščioniškojo auklėjimo stokos. Kada mokslinis lavinimas pasiekia aukštą laipsnį, religinis pažangumas pasilieka elementariniame lygyje. Reikia jaunimui integralinio auklėjimo, kad jo religinis išauklėjimas prilygtų jo moksliniam išsilavinimui. Be to, visai veiklai ir profesinei pažangai reikalinga dinamizmo, kad prilygtų atomo ir erdvės nugalėjimo erai. Kada dirbant ar veikiant susiduriama su nuosaikių ir protingų nekatalikų bei netikinčiųjų pažiūrų skirtingumais, tikintieji turi rūpintis būti nuoseklūs savo veikloje ir lojaliai dirbti, bet neiti į kompromisus religijos ir moralės dalykuose. Netikinčiojo klaidos skirtinos nuo jo asmens. Žmogus, kuris klysta, virš visko yra žmogiška būtybė su savo kilnumu kaip žmogiškas asmuo. Iškilus katalikų ir nekatalikų nevienodai sprendžiamoms problemoms, visada reikia remtis prigimtinio įstatymo principais, Bažnyčios socialine doktrina ir bažnytinių autoritetų direktyvomis. Bažnyčia turi teisę ne tiktai saugoti etikos ir religijos principus, bet ir autoritetingai įsikišti į jos vaikų laikinąją sferą, kada yra sprendžiamas tų principų pritaikymo konkretiems atvejams klausimas. Kiekvienas tikintysis šiame pasaulyje turi būti šviesos kibirkštis, meilės centras, sugyvinančios mielės tarp jo pasekėjų. Bet negalės būti taikos tarp žmonių vieno su kitu, jei kiekvienas nesukurs Dievo norimos tvarkos savyje.

Baigiamosios pastabos

Įsiskaitę į čia atpasakotas Jono XXIII enciklikas, matome, kad jose išdėstyti bendrojo gėrio principai, siūlomi pritaikyti tiek atskirų individų, tiek ir valstybių gyvenime, toli pralenkia civilinių įstatymų reikalavimus. Gyvenimui progresuojant, atrodo neišvengiama, kad tie enciklikose išdėstyti principai ateityje palaipsniui taps daugelio krikščioniškų valstybių leidžiamų įstatymų pagrindu, pritaikytu vietos ir laiko sąlygoms.

VYRIAUSIOJO LIETUVOS IŠLAISVINIMO KOMITETO DARBAI IR PLANAI

VLIKo pirmininko dr. K. Valiūno pranešimas 1978 m. gruodžio 9 dieną Čikagoje įvykusiame seime (sutrumpintas)

Dr. Kęstutis Valiūnas, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto pirmininkas, skaito Vliko Valdybos veiklos pranešimą Vliko seime 1978 m. gruodžio 9 d. Čikagoje (Foto V. Noreika)

Kaip paskutiniame VLIKo seime buvo nutarta, VLIKo pirmininkas dr. K. Valiūnas 1978 m. kovo 14-15 dienomis Romoje turėjo pasitarimus su diplomatijos šefu min. St. Lozoraičiu ir Lietuvos atstovu prie Šv. Sosto St. Lozoraičiu, stengdamasis išsiaiškinti ir imtis atitinkamų žygių su-

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo biblioteka

tvirtinti Lietuvos valstybiniam tęstinumui ir siekti jo pilnaties atkūrimo. Diplomatijos šefas padėkojo VLIKo pirmininkui už susirūpinimą diplomatinės tarnybos egzistencijos sutvirtinimu ir pažymėjo, kad daromi atitinkami zondavimai nustatyti, kur galima skirti naujus diplomatus. Buvo pasikeista mintimis dėl esamos tarptautinės padėties ir buvo prieita išvada, kad turi būti domimasi valstybingumo tęstinumu užsienyje, tačiau sutikta, kad tęstinumo padėties atgaivinimas šiuo metu nėra aktualus. Taigi pagrindiniu uždaviniu laikoma valstybingumo tęstinumo užsienyje stiprinimas, kuris turėtų pasireikšti diplomatinės tarnybos stiprinimu bei jos tolimesnės egzistencijos užtikrinimu ir užtikrinimu tęstinumo VLIKo, kuris Lietuvos vadavimo darbu reiškia Lietuvos politinę valią.

Tuo pat metu VLIKo pirmininkas savo išsamiuose pasikalbėjimuose su prel. L. Tulaba aiškinosi apie religinę padėtį okupuotoje Lietuvoje. Turėjo pasikalbėjimą su 25 metus ELTĄ redaguojančiu VLIKo atstovu Italijoje prel. Vincu Mincevičium ir arčiau susipažino su jo atliekamu dideliu italų visuomenės informavimo darbu apie Lietuvos padėtį ir išeivių lietuvių pastangas padėti pavergtiesiems broliams siekti Lietuvos nepriklausomybės atstatymo. Išsikalbėta ir su Romos ir Vatikano radijų lietuviškų programų redaktoriais apie jų atliekamą darbą tautiečių informavimo srityje.

Europoje lietuviškos informacijos reikalu dr. K. Valiūnas kalbėjosi su dr. A. Geručiu ir visa eile užsieniečių, kuriems dar labai trūksta informacijų apie Lietuvą ir kitus Baltijos kraštus, apie kuriuos didžioji spauda ir televizija rašo bei kalba tik ypatingų įvykių progomis. Sudarė artimą ryšį su žinomu televizijos politiniu komentatorium dr. M. Abendu, kuris nuo kovo mėn. aštuonis kartus savo komentarą 5-me kanale skyrė Lietuvai ir Pabaltijui, kelis kartus kalbėdamas Balio Gajausko ir Viktoro Petkaus klausimu.

Beveik visa VLIKo valdyba dalyvavo Pasaulio lietuvių dienose Toronte ir aktyviai reiškėsi jų posėdžiuose. Kalbėdamas VLIKo vardu, dr. Valiūnas tose dienose įvykusioje mokytojų konferencijoje atkreipė dėmesį į faktą, kad lituanistinių mokyklų visuomeninių mokslų vadovėlyje iš 258 puslapių VLIKui skirta tik pusantro puslapio. Tai reiškia, kad priaugantis jaunimas, labai maža tesužinodamas apie pagrindinę Lietuvos laisvinimo organizaciją, neturi progos susi-

domėti jos atliekamais darbais ir negalės painformuoti užsieniečių Lietuvos reikalu.

Birželio 13 d. VLIKo pirmininkas dr. Valiūnas dalyvavo JAV LB suorganizuotame priėmime pas viceprezidentą Mondale, pas kurį vėliau buvo užėjęs ir prezidentas J. Carteris. Nuo praėjusių metų pradžios dr. Valiūnas turėjo progų susitikti su įvairių kraštų ambasadoriais prie Jungtinių Tautų, pvz. Vokietijos, Olandijos, Japonijos, Filipinų ir kt.

Lankydamasis Europoje rudenį, dr. Valiūnas telefonu su dr. Geručiu aptarė jo veiklą Žmogaus teisių apsisprendimo Europos sąjūdyje.

Spalio mėn., lankydamasi Romoje, dalyvavo naujojo popiežiaus inauguracijoje. Jis labai vertina lenko išrinkimą popiežium, laikydamas tai svarbiu politiniu ėjimu, nes tuo Vatikanas parodė, kad ir sovietų okupuotų kraštų katalikai nėra užmiršti. Reikia tikėtis, kad su nauju popiežium bus galima konkrečiai kalbėtis ir kenčiančios Lietuvos klausimais.

Esant tą dieną Vatikano sekretoriui arkiv. Casaroli užimtam popiežiaus inauguracijos darbais, dr. Valiūnas buvo priimtas jo pavaduotojo Msgr. I. Dias, kuris ilgame pasikalbėjime pažadėjo teigiamai pažiūrėti į jo prašymą pailginti lietuviškojo radijo programas į Lietuvą. Tik personalu reikėtų patiems lietuviams pasirūpinti. VLIKas dabar ieško tinkamų radijo pranešimams paruošti bei perduoti kandidatų.

Ypatingai buvę džiugu išgirsti naująjį popiežių prakalbant lietuviškai. Prileisdamas, kad tai buvęs prel. Bačkio nuopelnas, dr. Valiūnas įtaigoja, kad tokių asmenybių lietuviams reikėtų turėti daugiau Vatikano kurijoje. Vatikane turėjo progos susitikti su New Yorko kardinolu T. Cooke, kuris apie Lietuvą pasakė daug šiltų žodžių.

Pasikalbėjime su min. St. Lozoraičiu Valiūnas iškėlė garbės konsulų paskyrimo svarbą. JAV Valstybės departamentas sutinka priimti naujus konsulus tokiuose miestuose, kur anksčiau tokie konsulatai yra buvę, pvz. Bostone. Ten turėtų būti paskirtas naujas garbės konsulas.

Paryžiuje dr. Valiūnas turėjo ilgą pasitarimą su Lietuvos atstovu prof. J. Baltrušaičiu, aiškindamasis aukštų prancūzų pareigūnų nusistatymą mūsų laisvės kovos atžvilgiu. Buvo priimtas Prancūzijos užsienio reikalų ministerijoje. Paryžiuje dar buvo susitikęs su lenkų žurnalo "Kultūra" vyr. redaktorium J. Giedrojc, kuris pasiūlė, kad VLIKas, pasirašęs

su vengrais draugiškumo susitarimą, ieškotų būdų tokiam susitarimui pasirašyti ir su lenkais.

VLIKo santykiai Bonoje daugiau remiasi ryšiais su parlamentarais bei įvairių politinių grupių žmonėmis. Asmeniškų ryšių pagalba VLIKo pirmininkas buvo priimtas labai aukšto užsienio reikalų ministerijos pareigūno, su kuriuo turėjo ilgą pasikalbėjimą. Vokietija ir toliau nepripažins Lietuvos inkorporavimo į Sovietų Sąjungą, ir jų diplomatai nesilanko Baltijos kraštuose. Vokiečiai norėtų turėti kultūrinius ryšius su Lietuva, bet dėl esamos padėties tai neįgyvendinama, pvz. kitose sovietinėse respublikose rodyta vokiečių informacinė paroda nebuvo leista nugabenti į Vilnių. Valiūnui prašant, buvo pažadėta stipriau paremti Vasario 16-sios gimnaziją ir jaunimo kongreso ruošimą Vokietijoje, kas rodo, kad vokiečiai supranta lietuvių padėtį ir juos užjaučia.

Vykdydamas praėjusio seimo reikalavimą daugiau bendradarbiauti su estais ir latviais, VLIKas su jais bendradarbiauja jo iniciatyva sukurtoje Pasaulinėje pabaltiečių santalkoje New Yorke, atstovaudamas joje lietuvius ir dalyvaudamas visoms trims tautoms svarbių klausimų svarstyme. VLIKo atstovai Santalkoje yra dr. K. Valiūnas, J. Valaitis, A. Sabalis ir A. Vedeckas. Be jų, VLIKas dar yra pakvietęs ir PLB paskirti į Santalką savo atstovą. Praėjusiais metais įvyko penki Santalkos posėdžiai, kur buvo informuotasi apie bendrinę veiklos koordinaciją ir ji vykdoma. Spalio 7 - 8 dienomis Rockvillėje, Md., įvyko Pabaltiečių informacijos forumas, kuriame po atitinkamų pranešimų darbas buvo padalintas į 4 sekcijas: a) informacijų tarpusavio pasikeitimo, b) žinių šaltinių Vakaruose, c) politinio ieškojimo ir d) tarptautinių forumų sekcija. Santalkoje santykiai su estais ir latviais buvo draugiški ir našūs.

VLIKo valdybos narys politiniams reikalams —

1. Teikė įvairios medžiagos apie mūsų disidentus ir kalinius JAV Kongreso įsteigtai Europos saugumo ir bendradarbiavimo komisijai.

2. Su Pavergtųjų Europos tautų seimo delegacija birželio 7 - 8 dienomis lankėsi pas eilę Kongreso narių ir JAV Valstybės departamente, kur buvo iškelta ir diskutuota JAV nepalanki politika Pabaltijo valstybių diplomatinių atstovybių tęstinumo požiūriu.

3. Palaikė ryšį su JAV LB atstovu specifiniams politiniams klausimams.

4. Dalyvavo LFB politiniame savaitgalyje su paskaita.

5. Prieš pasirašant su ukrainiečiais draugingumo susitarimą, aiškinosi jų politinių organizacijų santykius ir prigimtį.

6. Parašė du politinio pobūdžio studijinius straipsnius žurnalams "Naujoji viltis" ir "Į Laisvę".

Visuomeniniai reikalai

Visuomeninių reikalų srityje beveik visi VLIKo valdybos nariai palaikė ryšius su įvairiomis visuomeninėmis organizacijomis. Su pagrindinėmis Lietuvos laisvinimo darbą dirbančiomis organizacijomis VLIKo santykiai buvo nuo patenkinamų iki gerų. Jo valdybos ir tarybos posėdžiuose dalyvauja PLB valdybos ryšininkas K. Jankūnas. VLIKas turėjo ryšininką prie PLB valdybos dr. J. Puziną. Jam mirus, ilgą laiką tokio ryšininko nebuvo, ir ryšys su PLB buvo vienapusis. Bet tai santykiams nepakenkė. Tiems santykiams kenkė buv. PLB pirmininko "atviri" pasisakymai, kuriuose buvo keliami savo nuopelnai ir nuvertinamas VLIKo darbas.

Rugsėjo 30 d. Clevelande keturi VLIKo nariai buvo susitikę su naujuoju PLB pirmininku ir jo talkininkais. Apžvelgus White Plains konferencijoj numatytus uždavinius, konstatuota, kad žymi jų dalis vykdoma VLIKo, LB ir kitų organizacijų. Nusistatyta tai tęsti bendrai susitarus ir apie atskirai atliekamus darbus vieniems kitus painformuoti. Sutarta taip pat ir kai kuriuos naujus politinio pobūdžio darbus vykdyti bendromis pastangomis, o kitus uždavinius derinti. VLIKas pažadėjo remti Pasaulio jaunimo kongresą. Pasitarimas vyko nuoširdaus atvirumo, pasitikėjimo, darbo darnos ir viltingos kloties dvasioje. Nauju VLIKo ryšininku prie PLB valdybos pakviestas Vladas Šoliūnas.

Kovo 19 d. ALTos ir VLIKo atstovai buvo susitikę New Yorke, kur tarėsi šiais klausimais:

— laisvinimo darbai po Belgrado ir jų padala,

— veikiančios bendros Lietuvių žmogaus teisių komisijos padėtis,

— tarporganizacinių santykių padėtis ir veiksnių konferencija,

— studijos, susijusios su ateities Lietuva,

— Pabaltijo santalkos informacijų forumas.

Čikagoje įvykusiame Vliko seime V. Šoliūnas devynių grupių vardu prašo uždaro posėdžio. Seimo prezidiume J. Jurkūnas ir A. Raulinaitis. (Foto V. Noreikos)

Dauguma tų klausimų prieita vieningo nusistatymo, o kitais pasikeista nuomonėmis ir informacijomis. ALTa su VLIKu turi iš abiejų pusių ryšininkus — tai abiejų valdybų vicepirmininkai T. Blinstrubas ir J. Valaitis.

VLIKas palaiko ryšius ir su Kanados Lietuvių Bendruomene, kurios tarybos sesijoje dalyvavo jo vicepirmininkas J. Valaitis, kuris, pasidžiaugęs jos nuveiktais darbais, padėkojo už paramą. Jis dalyvavo ir ALTos metiniame suvažiavime Čikagoje ir pasakė jame kalbą. VLIKo atstovas dalyvavo Kanados LB tarybos suvažiavime suruoštame simpoziume tema Lietuvos laisvės byla ir aukos Lietuvos laisvinimo reikalams. Ta proga buvo apžvelgti VLIKo darbai, padaryta konstruktyvių sugestijų mūsų visuomeninių santykių klausimais ir primintos galimybės naujų lėšų telkimo už lietuvių visuomenės ribų. Šiame Kanados LB suvažiavime nutarta laikytis ligšiolinės lėšų telkimo tvarkos.

VLIKas turėjo ryšį ir su BALFu, dalyvaudamas bendro-

je Lietuvių žmogaus teisių komisijoje. Taip pat jis palaiko ryšius su didžiosiomis lietuvių visuomeninėmis organizacijomis (Šaulių sąjunga, Skautų sąjunga, Lietuvos vyčiais ir kt.), dalyvaudamas jų suvažiavimuose arba sveikindams raštu. Su plačiaja visuomene VLIKas palaiko ryšį per ELTos biuletenį lietuvių kalba.

Informacija

VLIKo informacinę tarnybą sudaro jo leidžiami ELTos ir kiti biuleteniai lietuvių, anglų, prancūzų, italų, ispanų ir portugalų kalbomis. Plečiamas ir Tautos fondo atstovybių ir įgaliotinių tinklas.

Anglų kalba ELTA pasiekia parlamento narius, universitetų ir kitas bibliotekas, žurnalistus, tarptautinius politikos tyrimo institutus, studentus. Tie anglų kalba biuleteniai išeina 12 kartų per metus ir sudaro apie 180 puslapių knygą.

Prancūzų kalba ELTĄ redaguoja ir ekspedijuoja Birutė Venskuvienė Paryžiuje. Ji siunčiama ne tik Prancūzijos, bet ir Belgijos, Šveicarijos, Italijos, Liuksemburgo ir net Kanados prancūziškai kalbantiesiems. Jos patiekiamą informaciją plačiai naudoja prancūzų kalba leidžiami periodiniai leidiniai.

Didelį pasisekimą turi prel. Vinco Mincevičiaus redaguojama ir ekspedijuojama italų kalba ELTA-PRESS. Ją gauna ne tik Italijos, bet ir Šveicarijos, Austrijos, Prancūzijos ir kitų kraštų itališkai kalbantieji. Itališkos ELTOS žiniomis plačiai naudojasi kasdieninė spauda, žurnalai, studijų institutai. Prel. Mincevičius, VLIKo finansiškai paremtas, laikas nuo laiko išleidžia italų kalba informacijos knygų apie Lietuvą.

Numatoma padažninti ELTĄ ispanų ir portugalų kalbomis. Tiriamos galimybės atnaujinti ELTOs leidimą ir vokiečių kalba.

Greta ELTOs biuletenių VLIKas išleidžia anglų kalba Lithuanian Information Service specialius pranešimus, News Release, kada tik atsiranda iš Lietuvos ekstra žinių, kurias reikia skubiai perduoti TV, radijo stotims, žinių agentūroms ir laikraščiams. Tie specialūs pranešimai siunčiami ne tik JAV žinių agentūroms, bet ir Kanadon, Anglijon, Vokietijon, Danijon, Austrijon ir kitur.

Labai gaila, kad iš dalies dėl lėšų trūkumo dar neužbaigta enciklopedinio pobūdžio knyga apie Lietuvą anglų kalba.

Dr. Domo Jasaičio surinkta medžiaga apie lietuvių-žydų santykius sutvarkyta bei sukataloguota. VLIKas ieško kvalifikuoto ir laiko turinčio asmens, kuris galėtų ir sugebėtų panaudoti tą dr. Jasaičio surinktą medžiagą ir, ją papildydamas, parašyti mokslinę studiją apie lietuvių ir žydų santykius.

VLIKo informacinės tarnybos siūlymu, yra duodama finansinė parama lietuviams intelektualams ir rašytojams, vykstantiems į tarptautines konferencijas. Tuo siekiama ne tik painformuoti svetimuosius, bet ir sulaikyti sovietus nuo įsibrovimo į tarptautines organizacijas, pvz. į tarptautinę PEN organizaciją.

Laisvojo pasaulio spaudoje kiekvieną dieną yra kurių nors žinių apie pavergtą Lietuvą ir žmogaus teisių pažeidimus joje. Apie tautos priespaudą sužinome iš Lietuvoje slaptai leidžiamų leidinių, kaip Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika, Aušra, Dievui ir Tėvynei, kurie reikalauja laisvės ir sąlygų patiems tvarkytis. Pogrindžio spauda atspindi teisėtus tautos poreikius ir okupanto žiaurumus, išryškina kankinius ir didvyrius ir stiprina solidarumo jungtį tarp pavergto ir laisvo lietuvio. Tos pogrindinės spaudos mintys, pasiekusios laisvąjį pasaulį, per radiją transliuojamos atgal pavergton Lietuvon, kur jos pasiekia plačius mūsų tautos sluoksnius. Čia VLIKas patarnauja tautai, išlaikydamas dvi radijo valandėles Europoje — Romoje ir Vatikane. Joms ir medžiagą iš dalies parūpina VLIKas.

Jaunimo reikalai

Šių metų gale VLIKo Valdyba nutarė peržiūrėti savo santykius politika besidominčio jaunimo atžvilgiu. VLIKą sudarančios grupės darė pastangų į savo eiles daugiau įtraukti jaunimo, o VLIKas artimesnį ryšį buvo užmezgęs su Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga. Santykiai vystosi taip: (1) PLJS pradėjo vykdyti III-jo PLJ kongreso nutarimus politikos srityje, pradėdama svarstybas su VLIKu; (2) PLJS laikėsi "neutralumo principo" savo santykiuose su laisvinimo institucijomis išeivijoje; (3) PLJS siekė įtraukti jokioms organizacijoms nepriklausantį jaunimą. Bet, PLJS tapus PLB padaliniu, tačiau nepajėgiant į savo eiles įtraukti didesnio kitoms organizacijoms nepriklausančio jaunimo skaičiaus, padėtis šiandieną yra pasikeitusi. Labai žymią PLJS dalį sudaro žmonės, atėję iš kitų jaunimo organizacijų, ypač Š. Ameri-

kos kontinente. Taip yra net ir pačioje sąjungos vadovybėje. Taigi pagrindinis politika besidominčio jaunimo šaltinis yra jaunimo organizacijos. Šiuo metu yra suplanuotas antras VLIKo ir jaunimo pašnekesys-seminaras, turėjęs įvykti praėjusį rudenį Detroite, bet buvo atidėtas.

Kaip ir kasmet, taip ir praėjusią vasarą valdyba skyrė stipendiją vienam jaunuoliui vasaros darbams VLIKo raštinėje. PLJS politiniam skyriui rekomendavus keletą jaunuolių, valdyba parinko Ofeliją Baršketytę iš Čikagos, kuri praėjusią vasarą praleido New Yorke, dirbdama VLIKo raštinėje, susipažindama su VLIKo veikla ir padėdama įvairiuose raštinės vykdomuose projektuose, kaip pvz. perredaguojant brošiūrėlę apie Lietuvą.

Finansai

Kas metai tikslų ir išsamų pranešimą apie VLIKo finansinį stovį darė ir daro Tautos fondo valdyba. Šiai VLIKo kadencijai baigiantis, buvo padėkota visiems Tautos fondo aukotojams, ypatingai Kanados atstovybei, kuri per paskutinius metus sutelkė tarp 38.5 ir 49.5 procentų Lietuvos laisvinimui skirtų lėšų, kada tuo tarpu JAV lietuvių visuomenė sugebėjo sutelkti tik tarp 44.6 ir 52.1 procentų. Australijos tautiečių, atsižvelgiant į jų skaičių, įnašas yra tikrai didelis.

1977 metų VLIKo sąmatoje buvo numatyta 67.500 dolerių, tačiau išleista 72,838 doleriai. Išlaidos susidarė didesnės dėl sąmatoje nepramatytų A. Ranito, St. Lušio, T. Venclovos ir kitų VLIKo tarybos ir valdybos patvirtintų kelionių, kurios visos buvo Europon ir tiesiogiai surištos su Lietuvos laisvinimo pastangomis. VLIKo pirmininko dr. K. Valiūno kelionės į Europą ir kitur buvo apmokėtos jo paties.

Pakartotinai buvo priminta lietuviškai visuomenei, partijų ir rezistencinių sąjūdžių darbuotojams, kad visas VLIKo personalas — administracijos, biuletenių redakcijų ir radijo valandėlių vedėjai — dirba už minimalų atlyginimą.

Trejų metų VLIKo valdybos kadencijos apžvalga

Didžioji visos VLIKo valdybos darbo dalis iš šalies mažai žinoma: tai nuolatinis įvairių einamųjų reikalų svarstymas, reagavimas į užklausimus ir pageidavimus tiek iš lietuvių, tiek ir iš užsieniečių. Jiems tenka skirti daug lai-

ko, daug pastangų, bet be jų išsiversti negalima. Darbo VLIKe daug.

Be čia pateikiamos vienerių metų apyskaitos, susumuojant paskutinių trejų metų VLIKo veiklą, buvo tikslinga prisiminti bent ryškesnius įvykius bei darbus, kurių pavyzdžiais laikytini:

a. Lithuanian Information Center veikla, pradėta 1976 m. birželio 15 d.
b. Dr. Martino Abendo komentarai per 5 kanalo televiziją.
c. Politinė konferencija su jaunimu ir jaunimo atstovų kvietimas vasaros darbams VLIKe.
d. Telegramos JAV prezidentui, Valstybės departamentui, Žmogaus teisių komisijos pirmininkui prieš Viktoro Petkaus teismą ir protestas po jo (popiežiui ir kt.).
e. Draugingumo deklaracija su laisvaja Ukraina.
f. Lietuvių žmogaus teisių komisijos sudarymas.
g. VLIKo specialaus atstovo kun. K. Pugevičiaus dalyvavimas Belgrado konferencijoj.
h. Prof. D. Krivicko, Lietuvių žmogaus teisių komisijos pirmininko, dalyvavimas Žmogaus teisių ir apsisprendimo konferencijoje Bad Kreuth ir Liucernoj.
i. Pabaltiečių Pasaulinės santalkos pirmininko kelionė į Belgrado konferenciją, bendrai sutarta ir VLIKo iš dalies finansuota.

Iš dalies valdybos veiklos linkmę nusako paskutiniųjų trijų VLIKo seimų pagrindinių pranešimų temos: *1976 m. Washingtone*:

a. Prof. D. Krivickas, Tarptautinė padėtis ir Lietuva.
b. Aušra ir Jonas Jurašai, Lietuvos rusinimas.
c. A. Gureckas, A. Kasiulaitis ir J. Valaitis, VLIKo uždaviniai ir ateities sąranga.

1977 metais St. Petersburgo seime:

"Lietuvos valstybingumo apraiškos ir formos": prof. B. Kaslas — dabartyje ir dr. Al. Štromas — ateityje.

1978 m. Čikagoje

a. Tomas Venclova, Žmogaus teisių padėtis okupuotoje Lietuvoje.
b. Dr. Br. Nemickas, Žmogaus teisės ir Madrido kon-

ferencija.

c. Prof. D. Krivickas, VLIKo uždaviniai.

d. Ofelija Baršketytė, Mano patirtis dirbant VLIKe.

e. Dr. I. Spilners, Pabaltiečių politinio bendradarbiavimo klausimais.

Kaip matyti, VLIKui pirmoje eilėje rūpėjo padėtis okupuotoje Lietuvoje, Lietuvos valstybingumas, tarptautinės politikos raida ir klausimas, kaip tiksliausiai talkininkauti Lietuvos laisvinimui.

Pradėdama savo kadenciją, ši valdyba laikėsi nusistatymo, kad, laikui bėgant, mūsų jėgos išeivijoje taupytinos, kad reikalinga tikslinga darbų padala ir kad dėl to vienu svarbiausių valdybos uždavinių laikytinas mūsų pašlijusių visuomeninių santykių lyginimas. Tai pasirodė sunkesnis uždavinys, negu pradžioje buvo galvota. JAV LB ir ALTos santykių įtampa ir naujai įsikūrusios registruotos Lietuvių Bendruomenės Čikagoje ir apylinkėse buvimas sudarė pagrindinę priežastį, dėl kurios kvietimas antros White Plains konferencijos sesijos atrodė nepatartinas. Dėl to per praėjusius trejus metus VLIKas turėjo visą eilę dvišalių konferencijų su ALTa, su PLB, su JAV LB ir su Kanados LB kraštų valdybomis. Tuo būdu VLIKas vykdė derinamąjį uždavinį. VLIKas nepasinaudojo patarimais iš šalies: "Jūs esate vyriausia vadovybė, tai sutvarkykit ALTą", arba "Jūs esate vyriausias laisvinimo veiksnys, tai sutvarkykit Bendruomenę". Tai beveik išimtini atvejai, kai šie patarėjai teigė VLIKo primatą.

Reikia sutikti, kad šios konferencijos metu visuomeninių santykių problema nebuvo išspręsta dėl įvairių priežasčių. Pati svarbioji tačiau ar tik nebus ta, kad ne organizacija taikoma prie realių gyvenimo aplinkybių, o organizacijos visuotinumas ir neribota nepriklausomybė įgyja didesnę svarbą, negu siekiamas tikslas. Suprasdamas laiko nešamų pakitimų svarbą ir kartu ruošdamasis galimam bendram sutartiniam laisvinimo organizacijos sąrangos sprendimui, VLIKas šį klausimą svarstė savyje.

1976 m. vasario mėnesį VLIKo tarybos sudaryta trijų komisija padarė įvairių praeities planų ir siūlymų VLIKo sąrangos klausimais apžvalgą. Komisija rado Lietuvos vadavimo klausimu tris skirtingas schemas:

a. Vliko organizacijų vidinis susiglaudinimas ir patraukimas į VLIKą PLB atstovų;

b. VLIKo organizacijos stiprinimas per tarpininką, kuriuo būtų Tautos fondas, kuriame galėtų dalyvauti ir tie, kurie nesijaučia atstovaujami dabartinių VLIKo grupių;

c. Sudarymas visų veiksnių bendros viršūnės ar "vieningos kepurės" (a.a. P. Žadeikio žodžiais).

Dėl informacijos darbo organizacijos siūlyta, kad (1) Informacijos tarnybą derėtų stiprinti VLIKo plotmėje ir (2) sudaryti VLIKo, ALTos ir Lietuvių Bendruomenės bendrą informacinį centrą, sutelkiant lėšas ir darbuotojus. Kiek vėliau, 1976 m. spalių 31 d., VLIKo tarybos komisija pateikė penkis siūlymus VLIKo darbo organizacijos ir santykių su kitomis organizacijomis bei institucijomis klausimais, kuriuos ji priėmė. Suglaudus, jais pasakoma, kad dabartinis VLIKo sudarymo būdas geriausiai atitinka jo paskirtį, kreipiamas dėmesys į praplėtimo galimybes per Tautos fondą. Pasaulio Lietuvių jaunimo sąjunga kviečiama paskirti nuolatinį ryšininką ir sveikinama už jungimąsi į Lietuvos laisvinimo veiklą.

Sekdama šį nutarimą, VLIKo valdyba parašė organizacijoms atitinkamus laiškus, bet didesnio dėmesio nesulaukė.

Čia minėtos svarstybos 1976 m. seimę "VLIKo uždavinių ir ateities sąrangos" tema gana išsamiai šią problemą nagrinėjo. Siūlyti sprendimai įvairavo nuo radikalių pakeitimų iki neesminių pataisų dabartinėje VLIKo organizacijoje. Vidurį užėmė tema, pagrįsta Tautos fondo talkininkavimu. Tai laikytina VLIKo valdybos įnašu. Šio klausimo svarstymų būta ir šalia paties VLIKo organizacijos. Ypatingo dėmesio vertas, atrodo, Algirdo Kasulaičio svarstymas. Jis savo kalboje "Lietuvos byla Helsinkio ir Belgrado konferencijų šviesoje, be kita ko, labai giliai pažvelgė į ateinančių 10 metų pakitimus Sovietų Sąjungoje, pavergtoje Lietuvoje bei išeivijoje, kai vyresnioji karta pasitrauks, ir daro įsidėmėtinas išvadas, kurių čia minimos tik kelios.

"Sovietų Sąjungos, pavergtosios Lietuvos ir išeivijos kitimas įgalina, o gal net įpareigoja išeiviją jau dabar bandyti ieškoti sunkiai sprendžiamoms problemoms naujų, gal radikalių, o tikrai kūrybingų ir prasmingų sprendimų ... Visų pirma, aš esu giliai įsitikinęs, jog būtina, kad VLIKas, ALTa ir LB pakeistų savo vidines organizacines struktūras. Tai reikėtų atlikti tokiu būdu, kad nebūtų pažeista nei vienos tų institucijų prigimtis, sudarytos sąlygos ko plačiausiai visuomenės konsolidacijai ir nustatytos jų veikimo gairės ...

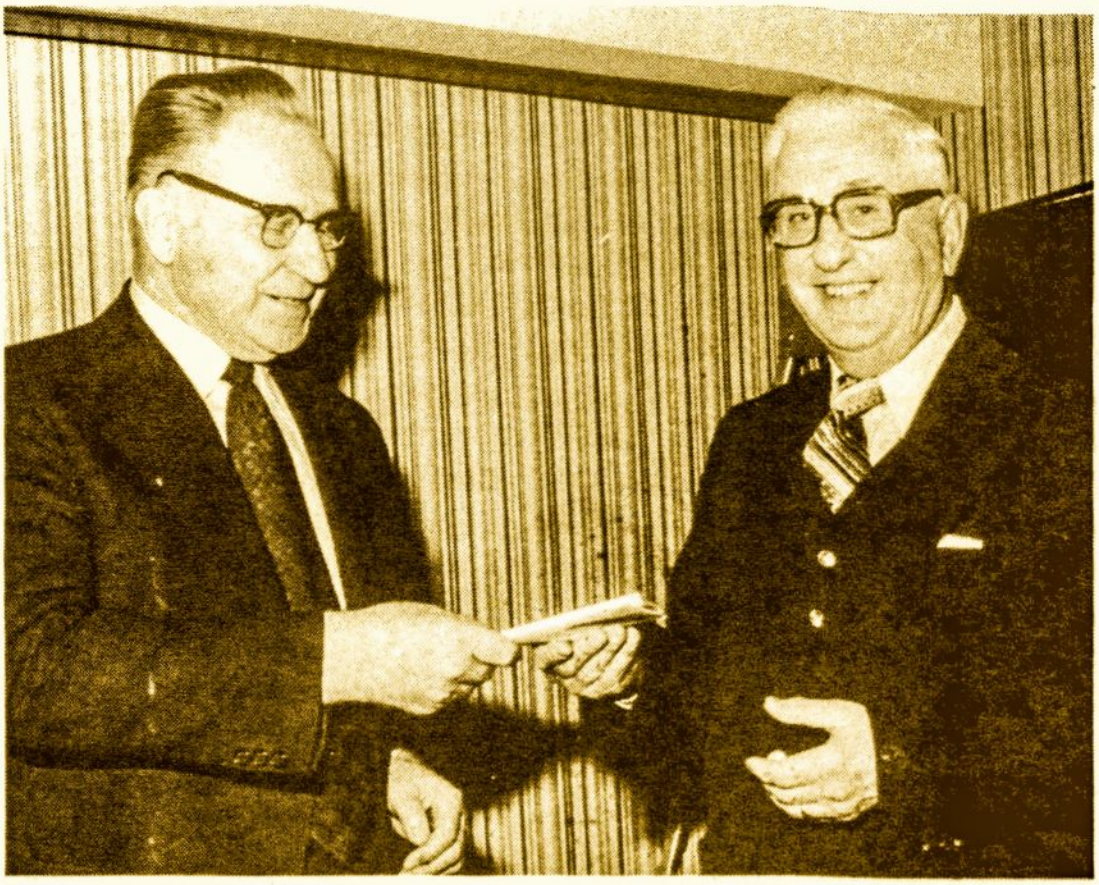

Kanados Tautos Fondo pirmininkas Juozas Vaičeliūnas įteikia Kanados lietuvių paramą Tautos Fondo Valdybos pirmininkui Juozui Giedraičiui Vliko seimo metu. (Foto V. Noreika)

Būtina, kad visos trys institucijos priimtų ilgesnės trukmės strateginį veiklos planą... Ko skubiausiai įsteigti Demokratinių studijų institutą ir pavesti jam vykdyti keturis pagrindinius uždavinius: (sutrumpintai) kurti lietuviškos demokratijos prototipus, organizuoti antikomunistines studijas, aktualinti žmogaus teisių klausimus ir ugdyti demokratinę sąmonę. Reikia visai nauju žvilgsniu pažiūrėti į santykius su jaunimu" ir t.t.

Surasti naujų, radikalių ir kūrybingų sprendimų — pakeisti organizacijų struktūras taip, kad nebūtų pakeista jų prigimtis, yra labai nelengva. Tačiau nieko nėra negalima.

Nors visuomeninių santykių padėtis aplamai šiuo metu nepatenkinama, yra ir prošvaisčių, pvz. VLIKo sukviestoj Žmogaus teisių komisijoj kartu atstovaujamos ir dirba visos didžiosios mūsų organizacijos. Santykių padėtis prieš White Plains konferenciją buvo šiek tiek geresnė; ji susirinko, dirbo ir priėjo išvadų, kuriomis remiasi didele mūsų veiklos dalis. *Bendras konstruktyvus darbas* yra ne tik geriausias

būdas pasiekti geriausių rezultatų, bet ir patikimas metodas visuomeniniams santykiams išlyginti, jei į jį einama demokratišku nusiteikimu, kurio neišskirtina dalis yra tolerancija.

Ateities perspektyvos

Praėjusiais metais šios valdybos pranešime seimui buvo padaryta labai plati padėties Lietuvoje apžvalga. Sovietų Sąjungos gyvenimo raidos ir sąlygų lietuvių tautai iš sovietinės priespaudos išsivaduoti bei nepriklausomai Lietuvos valstybei atstatyti. Šios sąlygos yra nepasikeitusios, tad jas tik trumpai priminsime: (a) Lietuvos žmonių valstybinė sąmonė — valstybingumas; (b) Sovietinės imperijos ir komunizmo skeldėjimas; (c) lietuvių tautos išsivadavimui palanki tarptautinė padėtis.

Lietuvių valstybingumą liudija senoji Lietuvos istorija ir netolimos praeities bei dabarties įvykiai Lietuvoje. Tai yra esminės svarbos aplinkybė. Ar tą patį galima būtų pasakyti apie tautos dalį išeivijoje, tai klausimas, vertas rimto rūpesčio. Didelė dauguma sovietų gyvenimo stebėtojų — profesionalų — sutinka, kad ji eina žlugimo keliu, kaip ir kitos imperijos praeityje. Nurodomos taip pat ir specifinės to vyksmo priežastys: pirmiausia, ūkinės — trūkumai darbo jėgos, kapitalo, žaliavų, žemės ūkio neproduktingumas, kas kelia gyventojų aprūpinimo sunkumus ir nepasitenkinimą. Demografinės — mažėja gimimų skaičius rusų tautybės gyventojų, lyginant su kitais. Sensta ir keičiasi Sovietų Sąjungos vadai. Kultūrinės ir politinės — stiprėja disidentų judėjimas ir visuotinis nepasitenkinimas žmogaus laisvių stoka. Karinės — iš vienos pusės grėsmė stiprėjančios Kinijos, iš kitos satelitiniai kraštai, kuriais pasitikėjimo klausimas vis darosi aktualesnis. Rumunijos laikysena paskutiniu laiku yra to pavyzdys. Mūsų lietuvių žinovų nuomonės dėl Sovietų Sąjungos griuvimo laiko ir pobūdžio skiriasi.

Trečias išsilaisvinimui reikalingas elementas yra palanki tarptautinė padėtis. Mes jos nenulemsim. Tačiau Lietuvos nepriklausomybės atgavimo istorija mums duoda vilties, kad lietuviai moka tokias progas pažinti ir išnaudoti. Viena viltimi pasikliauti tačiau būtų neprotinga ir neleistina. Reikia ruoštis ypatingai mums čia išeivijoje, nes tik čia yra palankios tam sąlygos. Darbo daug. Užteks visiems, o bendrai dirbant, bus lengviau ir našiau.

TEISINĖS SĄMONĖS PABUDIMAS LIETUVIŲ TAUTOJE

V. BAGDANAVIČIUS

(Tęsinys iš pr. nr.)

6. Dorovė ar didvyriškumas?

Pažvelgę į žmogaus teisinės atsakomybės problemą labiau kultūrinėje ir politinėje srityje, dabar pereikime į arčiau šios problemos esančią dorinę srity. Šiuo atžvilgiu vertas mūsų dėmesio yra Michigano universiteto dorovės filosofijos profesorius William K. Frankena. Vienoje savo studijoje jis komentuoja prancūzų moralisto H.A. Prichard išryškintą skirtumą tarp dorovės, esančios pareigos ženkle, ir dorovės, esančios didvyriškumo ženkle. Prichard tai yra paskelbęs 1912 metais.

Frankena, mąstydamas toliau šiuo išryškintu dorovės supratimo skirtumu, pastebi, kad "Prichardui rūpi iškelti faktą, kad daugybė puikių žmonių gyvena, remdamiesi kuo kitu, o ne dorine atsakomybe ar doriniu gerumu. Jis užmena, kad daugelio tų žmonių, kurių gyvenimas aprašomas biografijose ar grožinėje literatūroje, yra pirmoje eilėje vadovaujamas ne dorovės, bet didvyriškumo (virtue)[2]. Jiems vadovauja ne dorinės atsakomybės sąmonė ar noras atlikti tai, kas teisinga, bet įvairūs kiti motyvai, įsišakniję jų jausmuose, kaip pvz. dėkingumas, gerumas, drąsa; ne idealas veikti teisingai, ne pasireikšti doroviškai gerai, bet pasireikšti didvyriškai, ar drąsiai, ar geraširdiškai, ar dėkingai. Kitais žodžiais betariant, jų etika, jei ją galima tuo vardu vadinti, yra virtuoziškumas ir didvyriškumas, o ne pareiga ir dorovė. Tai yra etika gerų troškimų, reiškiamų veiksmais, o ne darymas to, ko reikalauja dorovė ar sąžiningumas. Pritchard mano, kad skirtumas tarp dorovės ir didvyriškumo paaiškina, kodėl mes 'gerbiame' tuos vyrus ir moteris, kurie gyvena prisidengę kokiu skydu, negu yra vadovaujami pareigos ar dorinio gerumo . . . Šalia dorinės pareigos ir gerumo mes turime kitus sprendimus kaip dosnumo, drąsos, šeimyninio jautrumo, viešosios gerovės ir t.t. Ir kaikurie žmonės gyvena pirmoje eilėje vadovaujami šių sprendimų bei standartų ir yra gerbiami, net jeigu dorinės filosofijos požiūriu jų laikysena yra mažai vertinga". ("Perspectives on

Morality", leidinyje "Essays of William K. Frankena", edited by Kenneth E. Goodpaster, 1976 m. Notre Dame Univ. Press, 150 psl.)

Frankena negaili žodžių išryškinti skirtumui tarp tokio elgesio, kuris yra vadovaujamas dorinės pareigos, ir tokio, kuris turi kažkokį savitą nudažymą. Frankena neina taip toli, kad šį asmeninį priėjimą, šį dorovinį virtuoziškumą atmestų, tačiau jis nesutinka, kad vienoks ar kitoks polėkis užimtų pačios dorovės vietą. Jis sutinka su Prichardu, kad praktiškai geriausias žmogus yra tas, kuriame yra susiderinusi dorovė ir didvyriškumas (154 psl.)[3]. Tačiau, iš kitos pusės, veiklos virtuoziškumo nepakanka, kad ją būtų galima laikyti gera (153 psl.).

Kai mąstome apie šį subtilų dorinės srities skirtumą, mums atrodo, kad skirtumui pagrindą sudaro buvimas ar nebuvimas dorinėje galvosenoje teisingumo sąvokos.

7. Užmirštas teisingumas

Bendras žvilgsnis į įvairias dvasines žmogaus reiškimosi sritis liudija plačiai besireiškiantį teisingumo sąmonės praradimą visame modernaus žmogaus gyvenimo plote. Teisingumas kažkaip liaujasi buvęs savaiminga žmogaus dėmesio sritis, mąstymo tema ir vertas pagarbos dalykas. Dėl įvairių teisingumo trūkumo apraiškų įvairiose politinėse sąrangose žmonės yra patekę principinėn apatijon teisingumo reikalu. Jie netiki, kad teisingumas iš viso būtų galimas. Net moralistai yra liovęsi mąstyti apie teisingumą ir dorovę suvokia kažkaip be jo. Net toks Charles E. Curan, labai įžvalgus Washingtono universiteto profesorius, savo paskutiniame veikale "Themes in Fundamental Moral Theology" 1977 m. apsieina be skyriaus apie teisingumą. Ir mūsų anksčiau cituota H. Arendt, savo studijose iškėlusi beteisės visuomenės tragiką moderniose politinėse sąrangose, svarstymo apie teisingumą neturi.

Šie ir daugelis kitų reiškinių liudija, kad mes esame ypatingoje situacijoje žmogiško teisingumo supratimo ar greičiau praradimo atžvilgiu. Tai nereiškia, kad mes esame visiškai praradę jo turinį, bet tai reiškia, kad mes ar jo formos ar jo pilnumos nesuvokiame. Tiesa, šiandien visi kalba apie žmogaus teises ir kovą už jas, tačiau tai supranta kiekvienas savaip. Kai kam tai yra kova tik už vieną žmogaus vertybę, būtent už laisvę. Ir net tie, kurie žmogaus

laisvę yra labai suvaržę, skelbiasi kovoją už žmogaus teises. Kiti vėl šį teisingumą yra suvedę vien į individualistinį psichologingumą, gindami žmogaus atsiskyrimo nuo kitų teisę.

Subtilusis Frankena turi savo knygoje skyrių apie teisingumą, bet teisingumas jam išvirsta tik lygybės klausimu. Iš tiesų, šiendien teisingumas daug kam yra susivedęs į lygaus vertybių pasidalinimo sritį. Tačiau Frankena netrumka pastebėti, kad lygybės idėja neatstoja teisingumo idėjos. "Žmonės yra lygūs ir nelygūs įvairiais atžvilgiais" (94 psl.). "Teisingumo principas reikalauja, kad kiekvienam būtų galimybės džiaugtis tokiu gyvenimu, kokio jis yra pajėgus" (102 psl.)

Dėl to išvada, kurią jis prieina, yra išreikšta beveik humoristiškai: "Veikti teisingai reiškia elgtis su žmonėmis lygiai, išskyrus tuos atvejus, kai yra tarp jų reikšmingi skirtumai; .. prileisti lygybę tol, kol nėra pagrindo prileisti kitai" (104 psl.).

Kalbėdamas apie valstybės uždavinį teisingumo srityje, Frankena šitaip aptaria savo pažiūrą: "Idealus valstybės reikalų tvarkymas bus, jei kiekvienas asmuo turės geriausią gyvenimą, kokio jis yra pajėgus" (105 psl.). Bet šis valstybinis pareigų ir privilegijų paskirstymas neturi būti mechaninio dėsningumo. Savo minčiai paryškinti jis sako, kad nebūtų teisingumo vykdymas, jei, turint reikalo išdalyti žmonėms pašliūžas ir smuikus, tai būtų daroma prisilaikant mechaniško lygumo. Tada tie, kurie nemoka groti, gautų smuikus, o tie, kurie nemoka šliužinėti, gautų pašliūžas. (Pal. 101 psl.)

Frankena pora kartų net Evangelijos šaukiasi, norėdamas pasisakyti prieš mechaninį lygumą, kaip teisingumo principą. Tam tikslui jis cituoja Mato 13,12, kur Jėzus sako, kad iš to, kas mažai turi, bus atimta ir tai, ką jis turi, ir tam, kuris daug turi, bus dar pridėta. Jis taip pat susimąsto prie "mįslingo" Jėzaus palyginimo apie lygumą atlyginimo darbininkams, dirbusiems trumpai ir ilgai. Nesileidžiant į šių pasakymų nagrinėjimą tenka tik pastebėti, kad žmogaus teisių ir pareigų klausimas iš tikrųjų nesiduoda suvedamas į mechaninį lygumą.

8. Aristotelinė ir krikščioniška asmens samprata

Skaitant šią mozaikinę apžvalgą, savaime kils klausimas, kokias išvadas iš jos gali pasidaryti lietuviška visuo-

menė. Ši plačiai užgriebianti apžvalga yra naudinga visų pirma perspėti mums, kad mes ne per siaurai išeitume su savo teisinėmis išvadomis.

Iš bronzos kultūros ateinanti asmeninės teisinės atsakomybės sąmonė, kuri yra iškrypusi siauru kerštavimu, turi mus apsaugoti nuo individualizmo šioje srityje. Iš kitos pusės, teisinė žmonijos institucija, savo aukštumas Vakarų kultūroje pasiekusi Justinijono kodekse, ilgainiui suakmenėjusi ir varžanti gyvenimą, pašaukė istorijon naujus įstatymų leidėjus, pvz. Napoleono teisyną, kuris pasinešė tvarkyti gyvenimą, atsižvelgdamas visuomeninės gerovės. Toliau einant šia kryptimi, žmogaus asmeninė atsakomybė teisinei tvarkai buvo palikta nuošaly, ir įstatymų leidimas pasidarė vieno ar kito valdžią turinčio žmogaus laisva kūryba. Ji privedė prie skriaudų, kurių šauksmas, pasak apaštalo Jokūbo, siekia Viešpaties ausis.

Turint prieš akis šitokią teisinio klausimo būklę, kur reikia ieškoti išeities? Kur glūdi tos jėgos, ant kurių savo visuomenėje turime statyti teisinę sąrangą?

Ieškant atsakymo į šį klausimą, reikia imtis pačios didžiosios atramos, kurią mes turime. Ta atrama yra ne kas kita, kaip žmogaus asmens samprata. Tokios asmens sampratos, kokią mes turime, neturėjo nei Aristotelis. Jam žmogus buvo "visuomeninis gyvulys". Visuomeninis ar net politinis momentas jo aptartyje buvo gerai atstovaujamas. Gal būt, kad jis prisidėjo prie didžiųjų vakarų kultūros teisinių sąrangų sukūrimo ir išlaikymo. Tačiau pats žmogaus asmeniškumas šioje aptartyje neturėjo kitos atramos, kaip gyvuliškumą. Gyvulys yra nepakankamas bendrinis pagrindas, ant kurio būtų galima pastatyti žmogaus asmens sampratą.

Krikščionybė, nė kiek nepaneigdama visuomeninio momento Aristotelio žmogaus aptartyje, labai praturtino individualaus žmogaus supratimo pagrindą. Pagrindu aptarti žmogui čia yra ne gyvulys, bet Dievas. Žmogus yra sukurtas Dievo panašumu. Individas yra net tinkama vieta paties Dievo įsikūnijimui. Ant šio įsikūnijimo yra naujai pastatyta žmogaus teisė ir galimybė niekad nesibaigiančiam individualumui amžinybėje.

Turint prieš akis šią naują žmogaus sampratą, jo teisei atremti mes negalime rasti aukštesnės ir tvirtesnės atramos, kaip žmogaus asmuo. Tai reiškia, kad bet kuri teisinė sąranga rymo ne kuo kitu atsirėmusi, kaip žmogaus asmeniu.

Kiek žmogus sugeba vertinti save ir kitą šiuo aukščiausiu požiūriu, tiek jis reiškiasi kaip teisės kūrėjas, jos vykdytojas, jos gynėjas ir, žinoma, jos subjektas. Iš to seka pagrindinės reikšmės išvadų teisinei galvosenai ir teisinei sąrangai. Visų pirma, teisės nešėjas pirmoje eilėje yra ne tauta ar valstybė ar visuomenė, bet žmogaus asmuo. Nes kiekvienas žmogus yra tikroji atrama kito žmogaus teisių, o ne negyvas įstatymas ar pasenusi teisės sistema. Šio supratimo pasekoje gali darytis labiau suprantami grubūs apaštalo Povilo išsireiškimai apie įstatymą ir jo raidę. Iš tikrųjų, tik žmogus gali išgelbėti savo visuomenę, kad ji nebūtų pavergta ir kad jos vardu nevaldytų koks pavergėjas. Tik pats žmogus gali padaryti, kad konkrečiuose atvejuose žmogaus teisės būtų apsaugotos.

Gustavas Gundlachas mano, kad mūsų laikais politiškai koncentruotos visuomenės buvo atsiradusios dėl liberalistinės žmogaus sampratos. Liberalizmas iš tikrųjų skelbė baigtinio žmogaus kultą, kuris ir gavo savo išraišką tiek rytų, tiek ir vakarų totalizmuose. (pal. Johannes Schwerte, Gustav Gundlach S.J., Muenchen 1975, 164 psl.)

Yra įsigalėjęs teisinis paprotys visuomenę vadinti juridiniu asmeniu, bet ji tokia yra tik dėl to, kad ji susideda iš realių asmenų, kurie yra teisės nešėjai. Ne visuomenė suteikia žmogui teises, bet atskiri asmenys, gerbdami vieni kitų teises, sukuria visuomenę. Negali būti kalbos apie teisę tikslia prasme, kur nėra žmogaus asmens. Apie gyvulių teisę galima kalbėti tik labai atskiesta prasme. Ryškinant asmens teisinį vaidmenį, žinoma, nei kiek negalima praleisti iš akių to, ką pastebėjo Aristotelis, būtent, kad žmogus nėra vien sau. Jeigu tai būtų praleista, būtų kuriamas naujas individualizmas ar kapitalizmas.

9. Teisės ir tiesos atsišakojimas

Kad nesuklystume mąstydami apie teisinę sąrangą, verta atkreipti dėmesį į vieno, mums gana svetimo, šimtmečio dvasią, būtent tryliktojo šimtmečio. Jei mes dabar rūpinamės žmogaus apgynimu, jį išlaisvinant, tai tas šimtmetis rūpinosi ne žmogaus apgynimu, bet tiesos apgynimu, jos įgyvendinimu žmonijoje. Žmogaus teisių apgynimo rūpestis, jei tada ir kur kilo, tai nebuvo mados dalykas. Faktiškai tame šimtmetyje kilo ir jis. Anglai tada išsikovojo savo "Magna carta libertatum" (didįjį laisvių dokumentą), kuriuo

šiandien remiasi visi žmogaus laisvių kovotojai. Tačiau popiežius Inocentas Trečiasis jį pasmerkė, kaip neatitinkantį tiesos primato, kuriuo tie laikai rūpinosi pirmoje eilėje. Ir šį popiežiaus nusistatymą parėmė IV visuotinis Laterano Bažnyčios susirinkimas 1215 metais. Tas pat susirinkimas pasmerkė Albigensus ir įsteigė inkviziciją. Tai buvo laikai, kada už tiesą buvo kovojama su tokiu entuziazmu, su kokiu mūsų laikai kovoja už laisvę[4] (Pal. James Swetnam, "The Geography of Dogma — IV", America, kovo nr., 1978, 169 psl.)

Tai buvo laikai, kada vyko kryžiaus karas su Lietuva. Neturime praleisti iš akių, kad šis karas vyko taip pat daugiausia ne dėl duoklių ar teritorijų, bet tam, kad skelbtų tikėjimo tiesą. Su netikinčiu Lietuvos valdovu vakariečiai nenorėjo turėti ekonominių ar politinių santykių. Viską lėmė krikščioniškos kultūros buvimas ar nebuvimas. Kaip keistai tas mums šiandien beatrodytų, turime įvertinti to šimtmečio tiesos entuziazmo realizmą. Mums nėra reikalo susilaikyti nuo to šimtmečio dvasios kritikavimo, tačiau, prieš tai darant, turime ją suprasti: įvertinti tą jėgą, kuri jam vadovavo.

Šiais laikais mes esame visiškai priešingame problemos poliuje. Niekas šiandien nekovoja už tiesas. Visi kovoja už laisves. Net tie, kurie žmogų pavergia, sakosi kovoją už jo laisvę. Jei kas šiandien pasiskelbtų kovojąs už tiesą, jis būtų laikomas naiviu arba dogmatistu. Nei filosofija, nei psichologija, nei logika šiandien nesudaro jokios tvirtumos, kurios dėka būtų galima kovoti už tiesą.

Šiandien mums nesunku pastebėti, kad tryliktojo šimtmečio tiesos entuziazmas neįvertino tiesos nešėjo, žmogaus, ir stengėsi tiesą jam uždėti, nesiskaitant su juo pačiu. Mūsų laikai tačiau galės susilaukti priešingo priekaišto iš kokio žymiai vėlesnio šimtmečio. Jis mus kaltins, kad mes, rūpindamiesi apginti žmogaus teisę, apleidome jame kultyvavę tiesos vertybę. Ir vėlesnės kartos turės jau istoriškai patvirtintų duomenų, kad, ginant vien žmogaus laisvę ir neginant tiesos teises, žmogų išlaisvinti nėra įmanoma.

Visa tai turint prieš akis, mąstant apie teisinius lietuvių visuomenės pagrindus ir tuo pagrindu laikant ne ką kitą, kaip žmogaus asmenį (jį, būtent, kaip paties Dievo atvaizdą ir net atstovą žemėje), negalima praleisti iš akių, kad jis yra kartu ir tiesos atstovas.

Tiesa nėra laisvas nuotykingumas. Kad taip nėra, niekas geriau mus neįtikina, kaip apreiškimo dokumentai. Ten tiesa, teisingumas ir tikėjimas eina greta, net kartais vienas kitą atstodami. Jau pačiam Abraomui jo tikėjimas buvo sugretintas su teisingumu (Pradžios 15,6). Pranašas Abakukas teigia, kad teisingumas yra gyvas tikėjimu (2,4). Apaštalui Povilui Evangelija yra teisingumo pasireiškimas (Rom. 1,17). O laiško Žydams autorius pakartoja Abakuko dėsnį, kad teisusis yra gyvas tikėjimu. Šie sugretinimai čia yra paimti tam, kad būtų aiškiau, kaip aukštas dalykas yra teisingumas; jis nėra kapryzingų sprendimų sritis.

Tiesa ir teisė vakarų kultūroje ilgainiui persiskyrė, išeidamos skirtingų nuotykių keliais. Net žodynas tai liudija. Angliškai "Law, Right, Justice, Truth" yra visai skirtingų šaknų žodžiai. Lietuviškai mes turime tą pačią žodžio šaknį išreikšti ir vienai ir kitai realybei: tiesa, teisingumas, teisė. Gal tai yra mūsų mažo šių sričių kultyvavimo padarinys. Tačiau šis žodžių šaknies bendrumas tebūna mums natūraliu paskatinimu, kad, kultyvuodami teisę, nepažeistume tiesos ir kad, rūpindamiesi tiesos pažinimu ir jos atstovavimu, nepažeistume asmens teisių.

10. Teisinio proceso klausimas

Ar, iškeldami žmogaus teisės primatą, mes negrįžtame į bronzos laikų teisinę santvarką, kurioje atskiras žmogus buvo keršytojas ne tik už savo skriaudą, bet ir už kito žmogaus skriaudą? Ar negrįžtame į dėsnį: akis už akį, dantis už dantį? Ar nekuriame tokios visuomenės, kurios dar pasitaiko rytinėje Turkijoje, kaip pasakoja "Peace corps" dalyviai, kur kaimai, stengdamiesi išlyginti savo teises, vieni kitus išnaikina?

Ieškant atsakymo į šį klausimą, gal būt geriausiai pradėti mąstyti nuo Jėzaus pamokymo, kaip elgtis konflikto atveju. Jis sako, kad, konfliktui įvykus tarp dviejų asmenų, nereikia leisti saulei nusileisti ant jo ir dar tą pačią dieną susitaikinti. Tačiau tai galima padaryti, einant ne kita teisine galvosena, kaip tik ta, kad kitas asmuo iš esmės turi tas pačias teises kaip ir aš. Jeigu teisės subjektas bus perkeltas valstybei ar teismo organams ar įstatymo raidei, šitoks susitaikymas bus praktiškai atleistas iš teisinio proceso pareigos. Dėl to šia proga vertas dėmesio yra ir kitas Jėzaus pamokymas dviem žmonėm, einantiem į teismą su savo

byla. Jis pataria jiems susitaikyti pakelėje, kad iš teismo sprendimo jie neturėtų nuostolių.

Taigi teisingumo svorio centro perkėlimas žmogaus asmeniui yra ne tik teisinga filosofinė išvada bei krikščioniškas pamokymas, bet ir praktiškas sprendimas.

Žinoma, neturime išleisti iš akių, kad žmonių tarpe yra kalčių, kurios toli išeina anapus tiesioginiu būdu paliestų žmonių ribų. Žudymai, kai kurios skriaudos, klaidingi principai, visuomenei žalinga veikimo metodika siekia ne tik tiesiogiai paliestus žmones, bet ir daug plačiau, kartais ne tik dabartinę visuomenę, bet ir būsimas kartas. Be abejo, negalima norėti, kad šitokio pobūdžio konfliktai būtų išlyginti dviejų asmenų susitarimu. Toks jų susitarimas galėtų būti ne teisingumo apraiška, bet slaptas susitarimas kenkti visuomenei. Dėl to visada bus vietos ir prasmės veikti visuomeniniams teismo organams, viešajai opinijai, įstatymų leidimo institucijai ir baudžiamosioms įstaigoms. Tačiau visos šios institucijos savo veikimo pagrindą turi ne savo organizuotume, bet atskiro asmens teisėje. Kiek tos teisingumo institucijos turi kištis į atskirų asmenų gyvenimą, bus tik kompetencijų pasidalinimo klausimas. Ir šis klausimas turės būti sprendžiamas vadovaujantis subsidijiniu principu. Tas bylas, kurias gali išspręsti trečiųjų teismas, nėra reikalo perkelti apygardos teismui. Taip pat dėl tų konfliktų, kuriuos gali išspręsti protingas teismo sprendimas, nėra reikalo leisti įstatymo, kuris daugiau ar mažiau varžytų kitų žmonių teises.

Visa tai bus galima pasiekti tik tada, kai bus atstatyta asmens teisės samprata, kuri mūsų laikais yra pažeista totalistinių institucijų[5] ir liberalistinio nesiskaitymo su asmeniu, turtą vertinant labiau negu žmogų.

11. Varžybos su mūzomis

Šių mąstymų pabaigai aš siūlyčiau paimti klasikines legendas apie žmogaus varžybas su mūzomis. Tai siūloma dėl to, kad pavojų, kuris čia bandyta išryškinti, vienu atžvilgiu būtų galima aptarti kaip tokia situacija, kurioje žmogaus kultūra užgožia jo teisę. Panašų pavojų, berods, išgyveno klasikinė senovė, ir jį yra išreiškusi savo legendose.

Viena legenda pasakoja, kad, gimus devynioms dieviškoms mūzoms, devynios Aemantijos karaliaus Piereus dukterys iššaukė jas dainavimo varžyboms. Varžyboms vieta buvo

išrinkta Helicono kalnas. Piereus dukterims uždainavus, dangus aptemo, žvaigždės, jūros ir upės sustojo netekusios žado. Helicono kalnas iš džiaugsmo augo ir išaugo taip aukštai, kad viršūnė netrukus būtų pasiekusi dangų. Tačiau Neptūno pegasas savo naga jam užkirto, sustabdydamas jo polėkį. Į mūzas pretendavusias mergaites Neptūnas pakeitė į devynias paukščių rūšis. (Pal. Charles Anthon, Clasical dictionary, 1847, 862 psl.)

Buvo žinoma ir kita legenda apie žmogaus pastangų nepasisekimą nugalėti mūzas. Homeras Ilijadoje (2,594) pasakoja, kad Trakijos Thamiris gyrėsi, kad jis galįs nugalėti mūzas savo dainavimu. Dėl šio persistengimo mūzos jį nubaudė apakinimu. Taip pat jos atėmė jam visokį muzikos mokslą.

Mintis, kurią šios legendos nori pasakyti, be abejo, yra ta, kad, kai žmogus mūzų srityje persistengia, tai tas jo gyvenimo neugdo, bet jam kenkia. Jeigu žmogus savo kūrybingumo dėka apleidžia rūpinęsis nekūrybingo žmogaus teise, tai kenkia ne tik visuomenei, bet ir pačiai kūrybai. Graikiškas žodis mūza yra kilęs iš senobinio žodžio "mao", kuris reiškia: išrasti, tyrinėti ir pan. Dėl to graikiškos mūzos, plačiau paėmus, yra personifikacija žmogaus išradingumo įvairiose ne tik meno, bet ir šiaip gyvenimo srityse.

Baigiant šiuos mąstymus reikia pastebėti, kad ne viskas modernioje visuomenėje veda bloga kryptimi. Jos dvasioje yra daigų, iš kurių gali išaugti asmeninė ir visuomeninė teisinė sąmonė.

Lionel Trilling, nors ir būdamas labiau susirūpinęs negu bet kas kitas teisinio momento praradimu mūsų visuomenėje, sako, kad yra joje atramų, ant kurių galima statyti asmens ir visuomenės interesų derinį. Savo knygoje "Behind the Culture" 1967 m. jis rašė, kad modernus žmogus, "vedinas galingos fantazijos apvaldyti gyvenimo šaltinius, neigia priešingybę tarp intereso ir pareigos. Mūsų kultūrai yra būdinga tai, kad, kai geros valios žmogus mąsto apie gyvenimo šaltinių apvaldymą, jis suvokia, kad ta veikla užtikrina laimę ne tik individui, bet ir visai žmonijai. Jis mano, kad tarp to, ką jis svajoja sau pačiam ir ką jis svajoja kitiems, nėra skirtumo, bet tolydumas. Kai jis nori gyvenimo pilnybės, laisvės ir jėgų sau pačiam, tai tas jam yra pavyzdžiu, ko jis nori ir kitiems. Ir tai, ko jis nori kitiems, būtent gyvenimo pilnybės, laisvės ir jėgų, to jis

nori ir sau pačiam" (Cituota iš Frankena 207 psl.; "Behind the Culture" 220 psl.)

Šie Trillingo žodžiai talpina savyje labai daug realių vilčių. Skaudusis dorinis konfliktas tarp egoizmo ir altruizmo gali būti nugalėtas. Komunizmo nepasisekimas glūdi ne tame, kad jis norėjo sukurti laimingą visuomenę, bet tame, kad jis iš tos kūrybos išjungė patį žmogų. Jis įsivaizdavo, kad bendruomenė pati automatiškai save kurs ir išlaikys be asmens prisidėjimo. Jis asmeniškumą sugebėjo suvokti tik kaip egoizmą ir nuo jo įnašo visuomenei atsisakė. Bet egoizmas jokiu būdu nėra pilnas asmeniškumo supratimas. Ir, jeigu Trillingo modernios dvasios įžvalga yra teisinga, mes galime tikėtis tokio asmeniškumo pasireiškimo, kuris kartu bus ir visuomeniškas.

Taigi pradėti nuo asmens, kuriant teisinę sąrangą, yra ne tik nerealu, bet tam gali būti palanki net mūsų laikų visuomenės dvasia.

Išnašos

2. Lietuviškas žodis dorybė nelabai atitinka tam lotyniškam žodžiui, iš kurio yra pasidarę atitikmenys anglų ir prancūzų kalbose. Lotyniškas žodis "virtus" pirmoje eilėje reiškia jėgą; to paties jėgos pobūdžio turi ir angliškas "virtue" ir prancūziškas "vertue". Lietuviškas žodis dorybė neturi jėgos bruožo, nes yra tos pačios šaknies kaip dorovė ir reiškia apskritai moralinę realybę. Jis neturi to, ką pvz. turi tarptautinis žodis: virtuozas. Prichard kaip tik savo pastaboje koncentruojasi į skirtumą, kuris yra tarp dorovės ir virtuoziškumo. Dėl to šiame tekste mes žodį "virtue" verčiame ne dorybe, bet didvyriškumu, kuris geriau parodo tai, ką Prichard ir Frankena nori pasakyti.

3. Absurdo teatras, šalia viso savo absurdiškumo, gal būt kaip tik yra žmogaus dvasios pasipriešinimas didvyriškumui, kuris ne kartą darosi įtartinas ar bent nėra pilna žmogaus gyvenimo sklaida.

4. IV Laterano susirinkimas įsakė krikščionims metinę išpažintį, kaip asmeninį savęs pasitikrinimą teisingumo akyvaizdoje.

5. Apie modernias totalistines pastangas išjungti asmenį nepaprastai aiškiai kalba Lionel Trilling, miręs 1975 m., buvęs literatūros profesorius Columbia universitete. Jo knygos "The Liberal Imagination" paskutinėje, 1976 m. laidoje yra įdėta, kaip įvadas, ištrauka jo kalbos, pasakytos 1974 m. Aspene, kurioje jis dešifruoja vadinamą Europos kairę. Jis sako: "Aš kalbu apie įsipareigojimą, kurį didelė Vakarų Europos inteligentijos dalis yra padariusi degraduotai marksizmo versijai, kuri vadinasi Stalinizmas ...

(Jų apsisprendimo) centrą sudaro įsitikinimas, kad Sovietų Sąjunga yra išsprendusi visus visuomeninius ir politinius prieštaravimus ir yra pakelėje į aukščiausių žmogiško gyvenimo galimybių įgyvendinimą. Faktai, kurie griauna šį įsitikinimą yra visiems nesunkiai prieinami, bet jų nusistatymas nekreipti į juos dėmesio yra tvirtas. Nei vienas jų, žinoma, nesivadina stalinistu ... Jų galvosena yra išreikšta nusistovėjusiu nepasitenkinimu politika arba bent tuo politiniu aktyvumu, kuris reiškiasi gilinimosi į konkrečius klausimus, budėjimu visuomeninių reikalų sargyboje ir kitomis panašiomis pastangomis. Jie nori išsilaisvinti visiems laikams iš atskiro individo veiksmų bei norų iš viršaus uždėta monolitine valdžia ... Vakarietiški stalinistai ... į revoliuciją žiūri kaip į galutinį, viską apimantį, valios aktą, kuris visiems laikams užbaigs individualios valios pasireiškimus" (VII ir VIII psl.). Ši kalba gąsdinančiu akyvaizdumu iškelia prieš mūsų akis, kokio pavojaus alyvaizdoje stovi šiandien žmonija.

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Už 1978 m. Nr. 2 (40) prisiuntė (papildymas Nr. 3(41) paskelbtųjų): po 10 dol.: dr. J. Balčiūnas, J. Puleikis ir dr. K. Šidlauskas; po 8 dol.: V. A. Kačinskai ir A. Valavičius; J. Vidmantas — 7 dol. ir A. Vaičiulaitis — 6 dol.; po 5 dol.: A. Juška, dr. B. J. Kaslas, J. B. Laučka, prof. dr. M. V. Mankeliūnas, dr. B. Mikonis ir P. Stravinskas; po 4 dol. P. Augaitis, B. Dirsė, El. Paliulionienė, kun. V. A. Palubinskas ir B. Povilaitis.

Visiems dėkingi

Tėvynės Sargo leidėjai

Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos Valdyba Toronte, Kanadoje. I eilėje: Jūra Šeškutė — vicepirmininkė, Dainora Juozapavičiūtė — ryšiai su kraštais, Rūta Čepaitytė - Rygelienė — narė, Kristina Parėštytė — lituanistika, Regina Stoškutė-Knox — parengimai. II eilėje: Gabija Juozapavičiūtė — pirmininkė, Romas Puteris — iždininkas, Vida Kuprevičiūtė-Jay — sekretorė, Almis Kuolas — informacija (Foto A. Šeškus)

NAUJAI PAGRĮSTI IR ĮPRASMINTI LIETUVIŠKO JAUNIMO VEIKLĄ IŠEIVIJOJE

V. ŽEMIUS

Kreipiausi į Pasaulio Lietuvių Jaunimo Sąjungos pirmininkę Gabiją Juozapavičiūtę su eile klausimų, į kuriuos ji teikėsi skubiai atsakyti. Artėja IV Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongresas Europoje, kuriame vėl susitiks išeivijos jaunimas ir vyresnioji karta. Susipažinkime su PLJS veikla ir IV Kongreso ruoša.

Panele Pirmininke, III Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongreso studijų savaitėje Itaici Brazilijoje Kanados Jaunimo Sąjungai buvo pavesta sudaryti Pasaulio Jaunimo Sąjungos valdybą. Kaip valdyba buvo sudaryta, kas valdybą dabar sudaro?

Trečiajame Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongrese vyko studijų dienos Itaici, netoli Sao Paulo, Brazilijoje. Tenai Kanados atstovai apsiėmė dviejų mėnesių tarpe po Kongreso sudaryti naująją Pasaulio Lietuvių Sąjungos valdybą. Tas darbas teko man, nes tikėjausi rasti pirmininką iš Kongrese nedalyvavusiųjų. Deja, tas planas nepavyko, ir kalbinant žmones į valdybą taip išėjo, kad visi sutiko būti valdyboje, bet niekas nenorėjo jai vadovauti. Skatinama valdybos narių, pirmininkės pareigoms apsiėmiau aš pati.

Į PLJS Valdybą įėjo: Jūra Šeškutė vicepirmininkės pareigoms, Dainora Juozapavičiūtė ryšiams ir bendradarbiavimui tarp kraštų, Almis Kuolas informacijai, Viktoras Nakas politinei veiklai, Kristina Parėštytė lituanistikai, Romas Puteris iždininko pareigoms, Regina Stočkutė-Knox parengimams kelti veiklai lėšų. Pirmoji sekretorė buvo Rima Lasienė, o antrajai kadencijos pusei Vida Kuprevičiūtė-Jay. Pusę kadencijos valdyboje nare dirbo Rūta Čepaitytė-Rygelienė. Visa valdyba, išskiriant V. Naką iš Washingtono, D.C., randasi Toronte, Kanadoje.

Dauguma valdybos narių buvo tie patys, kurie sudarė pirmąją Kanados Lietuvių Jaunimo Sąjungos valdybą, vadovaujamą Almio Kuolo. Taigi praktikos naujai steigiantis Sąjungai netrūko.

Buvęs Pasaulio Jaunimo Sąjungos pirmininkas tėvas Antanas Saulaitis sako, kad savo autobusiuku nuvažiavęs dešimtį tūkstančių mylių, berengdamas III Jaunimo Kongresą. Kiek

tūkstančių mylių teko Jums lėktuvu nuskristi, besirūpinant IV kongresu Europoje ir atstovaujant Sąjungą Pasaulio Lietuvių Bendruomenės valdyboje? Spėju, kad paliksite skaidančios pirmininkės vardą jaunoje sąjungos istorijoje.

"Skraidančios pirmininkės" titulą norėčiau pakeisti į "Skraidančios valdybos ir bendradarbių" titulą. Po paaiškinimo, tikiuosi, suprasite kodėl.

Tiesa, kad įvairiais reikalais iškeliauta tūkstančiai mylių. Kadangi neveikiu viena, bet turiu valdybą ir eilę bendradarbių, kelionėmis bei darbais pasidaliname. Čia išvardinsiu pavyzdžius kelionių, kurios tarptautinio masto organizacijai yra būtinos, kad vyktų kraštuose veikla. Kiek ant galo susidarys mylių, tikiuosi kas nors kitas imsis suskaičiuoti.

Viktoras Nakas, *politinės veiklos koordinatorius*, į PLJS Valdybos posėdžius atskrenda 3 kart į metus. Šiaip susisiekiama laiškais ir telefonu. Šimtais mylių iškeliauta, ruošiant Jaunimo Demonstraciją už Žmogaus Teises Washingtone (tuo metu Nakas gyveno Detroite). Suruoštos dvi jaunimo politinės veiklos konferencijos New Yorke su Vliku ir Čikagoje.

Dėka Dainoros Juozapavičiūtės pastangų, skatinant *bendradarbiavimą tarp kraštų*, per Šiaurės Amerikos stovyklas tris vasaras keliavo jaunimas: 1976 m. 4 iš Brazilijos; 1977 m. 3 iš Pietų Amerikos; 1978 m. 3 iš V. Vokietijos. Jaunimo Sąjungos organizavimo reikalais buvo siųsta talka iš Šiaurės Amerikos: Rasa Lukoševičiūtė 1976 m. į Pietų Ameriką; Marytė Dambriūnaitė-Šmitienė 1977 m. iš Vokietijos į Venezuelą ir Kolombiją LJS ir Kongreso reikalais; Rimas Petrauskas iš Kanados į Pietų Ameriką 1978 m. Kongreso reikalais; Rusnė Baltrušaitytė iš Detroito į Anglijos jaunimo stovyklą 1977 m.; Laima Beržinytė iš Prancūzijos į Angliją ir Dainora Juozapavičiūtė iš Kanados į Angliją 1978 m.

Jūros Šeškutės pastangomis suruošti *koncertų turai* Šiaurės Amerikoje: 1975 m. Adrianai Jocytei iš Argentinos; 1976 m. ir 1977 m. Violetai Rakauskaitei iš V. Vokietijos; 1977 m. ir 1978 m. Ričardui Daunorui iš V. Vokietijos. Visuose koncertų ruošos darbuose artimai bendradarbiauta su Kanados ir JAV LJS.

Artėjančio *Jaunimo Kongreso reikalais* pradėta rūpintis nuo 1978 m. Savo vasaros atostogomis pasinaudodama, pati vykau posėdžiams vieną kartą į Angliją ir du kartu Vokietijon, paskutinį kartą drauge su PLB atstovu Vaclovu Kleiza ir PLJS vicepirm. Jūra Šeškute. Iš Europos Šiaurės Amerikon

pasitarimams su PLJS ir PLB buvo atvykęs du kartu Andrius Šmitas ir trečią kartą savo atostogų proga, ir Vincas Bartusevičius, Kongreso Studijinės Programos komisijos pirmininkas.

Jaunimo Sąjungos ir PLB reikalais į V PLB Seimą atvyko jaunimo sąjungų atstovai iš: V. Vokietijos, Argentinos, Brazilijos, JAV, Kanados, Anglijos, Columbijos, Australijos ir Prancūzijos.

Sąjungą atstovauti nebuvo daug progų, nes negauta daug pakvietimų. Nuolat sąjungą atstovauja pirmininkė PLB Valdybos posėdžiuose Čikagoje (maždaug kas 2 mėnesius). Dalyvauta VLIKo trijuose Seimuose. Pereitą vasarą dalyvauta Skautų Tautinėje stovykloje Naujoje Anglijoje, JAV, ir Ateitininkų Kongrese Klevelande. Kai pakviečia, dalyvaujame JAV ir Kanados jaunimo suvažiavimuose, bei Lietuvių Bendruomenių suvažiavimuose. Turime savo atstovus Kriaučeliūno ir Jonušo premijose, kurios susirenka kartą per metus. Turėjome savo atstovą Algį Čepą Pasaulio Lietuvių Dienų Komitete Toronte, Kanadoje.

3. *Kaip aktyviai JAV ir Kanados jaunimo sąjungos ir PLJS vadovybė dalyvavo demonstracijose už žmogaus teises Pabaltyje Amerikos sostinėje Washingtone 1977 m. rugsėjo mėnesį?*

Washingtone įvykusi Žmogaus Teisių demonstracija buvo organizuojama iš Detroito. Tenai gyvenantis Viktoras Nakas, PLJS Valdybos pavestas, sudarė organizacinį komitetą iš Detroito LJS skyriaus, kuriam vadovauja Violeta Abariūtė. Autobusu ekskursijas iš įvairių kolonijų organizavo jaunimas kartu su vyresniaisiais. Prie demonstracijos ruošos daugiausia prisidėjo JAV LJS nariai.

4. *Trumpai painformuokite, kada įvyksta IV kongresas, kada numatyta jaunimo stovykla, sąjungos atstovų studijų savaitė ir suvažiavimas ir kokios planuojamos kelionės po Europą.*

Ketvirtasis Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongresas vyksta šių metų liepos 11 - 29 d. Nuo liepos 11 iki 18 d. bus Kongreso stovykla jaunimui. Stovykla talpina 500 žmonių. Tuo metu vyresniesiems Londone planuojamos įvairios programos Londone ir Lietuvių Sodyboje. Liepos 19 d. prasideda Studijų Dienos, kuriose dalyvauja iš 12 kraštų 120 atstovų, spaudos atstovai, PLJS Valdyba, IV PLJK Ruošos Komiteto žmonės ir iš anksto užsiregistravę jaunuoliai stebėtojai. Visas informacijas apie Kongresą Šiaurės Amerikoje teikia: JAV-se —

IV PLJK Būstinė Čikagoje, 5620 So. Claremont, Chicago, ILL 60636, o Kanadoje — KLJS Valdyba: Paulius Kuras ir Rita Parėštytė. Studijų Dienų metu vyresniesiems ir jaunimui (neatstovams) yra galimybė dalyvauti Europos Lietuvių Studijų Savaitėje Belgijoje. Kitiems bus pasirinkimas septynių ekskursijų.

5. Kiekvienas Jaunimo kongresas turėjo savo šūkį. Ką sako IV kongreso šūkis? Ar šūkis konkrečiai jaunimą skatina pasireikšti tautinėje, kultūrinėje, politinėje veikloje?

Šis Kongresas šūkio kaipo tokio neturi. Jo tikslą, tačiau, Studijinės Programos Komisija V. Vokietijoje apipavidalino sekančiai: Naujai pagrįsti ir įprasminti lietuviško jaunimo veiklą išeivijoje.

Tikimasi, kad jei į Kongresą atvyks gerai pasiruošę atstovai, jau iš anksto susipažinę su studijų dienų temomis, Kongreso nutarimai gali būti gana kontroversiški, aiškūs ir drąsūs. Klausiate, ar tai skatins tolimesnį veikimą? Jeigu pavyks išpildyti šio kongreso tikslą, ir jaunimas naujai pasisavins vertybes ir veiklos kryptis, žinodamas, kodėl ir kam jis turi pareigą veikti, tolimesnė veikla nebebus automatiška, ritualinė ir eis tolyn. Studijų dienose bus nagrinėjamos veiklos kryptys trijose srityse: politinėje, visuomeninėje ir kultūrinėje.

Pirmininke, ką turite Tėvynės Sargo skaitytojams artėjančio IV Pasaulio Lietuvių Jaunimo Kongreso Europoje proga pasakyti ir koks jūsų konkretus prašymas.

Tėvynės Sargui turiu vieną prašymą: remti jaunimo pastangas tol, kol jos reiškiasi. Duoti savo straipsniais naujų idėjų veiklos krypčiai, pagrįstų vyresniųjų realia praktika. Iš naujo straipsniuose nustatyti vertybes, dėl kurių mūsų vyresnioji karta veikia, kad jaunimui būtų lyg veidrodis, į kurį pažvelgęs, jis turės pamatą, pagal kurį gali save lyginti.

KUNIGAS JUOZAS VAILOKAITIS

25 metų mirties sukakties proga

J. SAKAS - SAKEVIČIUS

Pirmoji Dalis

1978 metų vasarą suėjo dvidešimt penkeri metai, kaip Lietuvoje, mažoje Paštuvoje, Vilkijos parapijoje, mirė vienas iš pačių ryškiųjų atgimstančios ir nepriklausomos Lietuvos vadovaujančių asmenų — kunigas Juozas Vailokaitis (1880. XII.17 — 1953.VIII.5).

Juozas Vailokaitis atstovauja tiems lietuviams, kurie per keletą šimtų metų kentėjo nuo savų ir svetimų ponų priespaudas, neteisybes, ėjo baudžiavas, buvo tremiami į Sibirą ir vistiek išliko lietuviais. Ši tautos dalis atkūrė, gal tiksliau, iš naujo sukūrė nepriklausomą Lietuvos valstybę. Suniekintos ir apleistos tautos likučiai išėjo vėl į laisvą, nepriklausomą gyvenimą.

Juozas Vailokaitis yra šios tautos dalies lietuviškų idėjų, ypač nepriklausomybės, labai praktiškas ir nepaprastai gabus realizuotojas. Jis stovi gana atskirai nuo daugelio kitų labai garbingų ir vertingų mūsų tautos vyrų, nes jis, be visuomeninės-politinės veiklos, veržėsi labai plačiai į lietuviško ūkinio gyvenimo sritis, kurios per ilgus laikus lietuvių buvo apleistos arba jiems buvo neprieinamos.

Dar Seinuose susikristalizavęs jo pasiryžimas kovoti su rusų kolonizacija Lietuvoje, organizuojant patiems ūkinę veiklą, telkiant savus kapitalus ir padedant saviesiems ūkiškai savo krašte, buvo labai plačiai jo įgyvendintas, prasidėjus nepriklausomos valstybės gyvenimui. Ypač pradžioje tada didžioji ekonominio gyvenimo dalis buvo nelietuvių rankose.

Seinuose

Pasiturinčio Zanavykijos ūkininko (130 margų ūkis Sintautų parapijoje) sūnus, jaunasis Juozas mokslus ėjo Marijampolės gimnazijoje, kur tuo metu, tai yra devynioliktojo amžiaus pabaigoje, moksleivių tarpe stipriai reiškėsi tautinė dvasia.

Įstojęs į Seinų kunigų seminariją, jau iš pat pradžios drauge su V. Mickevičium (Kapsuku) ir kun. P. Bielskum priklausė slaptai klierikų draugijai, suorganizavo slaptą kny-

gyną ir lietuviškų laikraščių skaitymą. Kai pas Mickevičių dėl rastų jo laiškų buvo padaryta krata ir jis 1898 metais buvo pašalintas iš seminarijos, likusieji, Vailokaičio vadovaujami, tęsė tą darbą toliau. Jau tada Vailokaitis gerai mokėjo lietuvių kalbą ir taisydavo kitų klierikų rašinius, skirtus spaudai.

Kaip gabus mokinys seminarijos vadovybės buvo pasiųstas į Petrapilio dvasinę akademiją. Ten būdamas, rašinėjo į lietuviškus laikraščius užsienyje ir į Seinų seminarijos klierikų leidžiamą "Jaunuomenės Draugą". Turėjo didelį pasitikėjimą ne tik draugų, bet ir vyresniųjų tarpe. Baigė mokslus teologijos magistro laipsniu.

1905 metais buvo paskirtas vikaru į Suvalkų Kalvariją, o 1906 metų pabaigoje perkeltas vikarauti į Seinų parapiją. Ten tuo metu kūrėsi stiprus spaudos ir visuomeninės veiklos židinys. Ten veikė ir "Žiburio" draugija, ir "Žagrės" bendrovė. Ten pat buvo tik įsisteigusi Laukaičio, Dvaranausko ir Narijausko bendrovė, kuri įsigijo spaustuvę ir pradėjo leisti "Šaltinį" (1906), skiriamą liaudžiai, ir kunigams "Vadovą" (1908). "Šaltinis" tuojau pateko į finansinius sunkumus ir davė nuostolius. Vailokaitis prikalbino leidėjus laikraštį leisti toliau ir sustiprinti platinimą. Plačiau paskleisti laikraštį ėmėsi pats Vailokaitis. Prenumeratorių skaičius sparčiai augo taip, kad prieš Pirmąjį pasaulinį karą pasiekė 15 tūkstančių. Nuo 1907 metų Vailokaitis buvo "Šaltinio" redaktorius ir juo išbuvo iki 1910 metų, nors ir vėliau ėjo tas pareigas, pavaduodamas kun. A. Civinską, iki šis buvo rusų valdžios patvirtintas redaktorium ir kol dar jis sirgo.

"Šaltinis" buvo ano meto krikščioniškos demokratiškos minties reiškėjas, kovojantis su rusų vyriausybe už lietuvių teises ir Lietuvos autonomiją. "Šaltinis" kiekviename numeryje ryškiais faktais nurodinėjo rusų administracijos daromas skriaudas Lietuvai ir lietuviams.

Už "Šaltinio" straipsnius prieš Rusijos politiką Vailokaitis buvo keletą kartų baustas piniginėmis baudomis ir kalėjimu. Už straipsnį prieš Valstiečių Banką buvo nubaustas tris mėnesius kalėti. Už straipsnį "Audros auka" Suvalkų Apygardos teisme buvo kaltinamas už platinimą neteisingų žinių apie žandarus ir nuteistas keturiems mėnesiams kalėjimo. Tačiau dėl užsitęsusios apeliacijos ir 1914 metais prasidėjosio karo Vailokaitis kalėjimo išvengė. Vienok dėl

perdažnų bausmių turėjo iš redaktoriaus pareigų pasitraukti.

Jis veikė "Žiburio" draugijoje ir "Žagrės" bendrovėje, taip pat politiniame gyvenime buvo aiškiai matoma Juozo Vailokaičio veiklumas ir įtaka.

1912 metais jis įkūrė "Brolių Vailokaičių ir B-vės" draugiją, kuri ėmėsi supirkinėti nugyventus dvarus ir juos, suskirsčius į mažesnius sklypus, pardavinėti valstiečiams (Jonaraisčio dvaras). Tačiau prasidėjęs 1914 metais karas išardė pradėtąjį darbą ir sustabdė "Šaltinio" leidimą.

Karas

1915 metais dėl karo Vailokaitis išvyko į Maskvą, bet netrukus buvo atkviestas į Petrapilį, kur lietuviai sumanė leisti laikraštį ir jo redaktorium pakvietė Vailokaitį.

Petrapilyje Vailokaitis ėmė vadovauti katalikams lietuviams: leido ir redagavo "Vado" laikraštį ir subūrė lietuvius į "Liaudies Sąjungą", kuri pasidarė stipriausia organizacija su keliolika tūkstančių narių. "Liaudies Sąjungos" tikslai buvo šie: reikalauti Lietuvai pilnos nepriklausomybės, skleisti liaudies švietimą ir socialinį sąmoningumą katalikybės pagrindais, palaikyti tremtiniuose tėvynės pasiilgimą ir, laikui atėjus, organizuotą grįžimą į Lietuvą (Liet. enc. XXXII t.).

Be "Liaudies Sąjungos", Vailokaičio iniciatyva buvo steigiami beraščiams vakariniai kursai, įkurta vakarinė progimnazija, suorganizuotas liaudies universitetas, suburti draugėn kunigai, jaunimas ir moterys. Tiesa, tiems darbams talkino daug sumanių kunigų ir pasauliečių, bet viso to judintojas ir siela buvo kunigas Vailokaitis.

Petrapilyje lietuvių seime 1917 metais jis buvo krikščionių demokratų organizacijos atstovas. Tų pačių metų gale sudarius krikščionių demokratų partijos centro komitetą, buvo išrinktas komiteto pirmininku. Taip pat jis buvo Lietuvių Vyriausios Tarybos Rusijoje prezidiumo narys.

Kai tik buvo galima pereiti rusų-vokiečių frontą, Vailokaitis visą dėmesį nukreipė į tremtinių grąžinimą Lietuvon. "Vado" laikraštyje ragino tremtinius grįžti į savo kraštą. Trijose vietose prie fronto linijos buvo paskirti "Liaudies Sąjungos" įgaliotiniai, kurie grįžtantiems į tėvynę lietuviams padėjo atlikti sienos perėjimo formalumus.

Vailokaitis taip pat padėjo grįžtantiems Lietuvon pervesti turimus pinigus: įmokėję pinigus Petrapilyje ir gavę

kvitą, grįžę į Lietuvą, juos atsiimdavo "Brolių Vailokaičių ir B-vės" kasoje.

Kai bolševikai suardė Rusijoje bet kokį lietuvių organizuotą darbą, Vailokaitis 1918 metų pabaigoje grįžo į Vilnių.

Nepriklausomybės laikais

Grįžęs į Lietuvą, ir toliau dalyvavo visuomeniniame ir politiniame veikime. Bolševikams atėjus į Vilnių, Vailokaitis nepasitraukė ir ten pasiliko padėti lietuviams. Vėl būrė lietuvius į "Liaudies Sąjungą". Po "Liaudies Sąjungos" suorganizuoto didelio koncerto Lietuvos nepriklausomybės pirmosioms metinėms paminėti 1919 m. vasario 17 d. Vailokaitis su kitais žymesniais lietuviais buvo suimtas ir pasodintas į kalėjimą. Bolševikams besitraukiant iš Lietuvos, nugabentas į Daugpilį, paskui į Smolenską. 1919 m. liepos 23 drauge su kitais įkaitais buvo iškeistas į bolševikus ir taip grįžo į Lietuvą.

Čia vėl įsitraukė į visuomeninį bei politinį darbą. Buvo pirmininkas tik ką įsteigto Katalikų Veikimo Centro. Tais pačiais metais buvo krikščionių demokratų partijos centro komiteto nariu, 1920 metais išrinktas atstovu į Steigiamąjį Seimą ir vėliau — į Pirmąjį ir Antrąjį Seimą.

Kalbant apie kunigą Vailokaitį nepriklausomo gyvenimo metais, manau tikslu būtų paminėti viena jo šeimyninė aplinkybė, kuri buvo būdinga per visą nepriklausomos Lietuvos gyvenimą. Jonas, jo jaunesnysis brolis, buvo kunigo formalus bendrininkas jo ūkinėje veikloje. Abu vykdė beveik visus ūkinius sumanymus ir veikė kartu iki bolševikų okupacijos. Tačiau kunigas Juozas visos jų veiklos buvo ir protas, ir širdis.

Jonas Vailokaitis, baigęs Petrapilio Prekybos ir Pramonės Isntitutą, per karą veikė Lietuvoje. Vokiečių okupacijos metu dėl politinės veiklos pateko į kalėjimą. 1917 metais buvo išrinktas Tautos Tarybos nariu ir 1918 metais su kitais Tarybos nariais pasirašė Nepriklausomybės Aktą. 1920 metais buvo išrinktas į Steigiamąjį Seimą ir jame buvo Valstybės finansų ir biudžeto komisijos nariu.

Grįžęs iš Rusijos 1919 metų vasarą, kunigas Juozas Vailokaitis ėmėsi darbų ir bandymų ir kūrė naujus planus. Galimybės buvo plačios, nežinomos ir pilnos pavojų. Nebuvimas savos valiutos, netikra politinė padėtis, nesuorgani-

zuotas valstybinis ūkis padėtį darė neaiškią ir netikrą, bet Juozas Vailokaitis nepasimetė ir tokiose aplinkybėse.

Ūkinės jo veiklos sritys

Visų jo įmonių viršūnė ir centras buvo Ūkio Bankas, įsteigtas 1919 metų pradžioje.

Be to, ypač per pirmąjį po karo dešimtmetį kunigo Vailokaičio buvo daroma daug įvairių bandymų ir konkrečių žygių sukurti krašte naujoms pramonės įmonėms, išvystyti prekybai. Tų pastangų pasėka buvo ta, kad, be Ūkio Banko ir "Br. Vailokaičių ir B-vės", atsirado dar šios įmonės, daryti bandymai ir kurti tokie nauji planai:

1. Molio apdirbimo pramonėje — akc. b-vė "Palemonas".
2. Metalo apdirbimo pramonėje — akc. b-vė "Metalas".
3. Mėsos eksportui organizuoti — akc. b-vė "Maistas".
4. Medžio pramonėje ir prekyboje — akc. b-vės "Medis" ir "Venta".
5. Žuvininkystės srityje — akc. b-vė "Spėka".
6. Akc. b-vė "Eksimportas".
7. Akc. b-vė "Linas".
8. Akc. b-vė "Urmas".
9. Cukraus pramonėje — organizavo pirmuosius tyrimus ir bandymus su cukriniais runkeliais.
10. "Javų monopolio" projektas.
11. Butų kolonijos statybos Linksmadvaryje.
12. Prekių sandėliai Aleksote.

Man atrodo, kad be kalbamų įmonių ir bandymų bei projektų, buvo dar ir daugiau sumanymų bei bendrovių, bet jos išnyko iš gyvenimo, nepalikusios pėdsakų.

Čia suminėtos dvi akcinės bendrovės, "Palemonas" ir "Metalas", išaugo į didžiules krašto įmones. Jos veikia ir dabar bolševikų valdomos. Jos naudojosi Ūkio Banko kapitalais — kreditais. "Maisto" bendrovę perėmė kooperatyvai, vėliau vyriausybės sukurta organizacija, ir veikia tuo pat pavadinimu ir dabar. Taip pat Vailokaičio cukrinių runkelių pirmieji bandymai ir Cukraus Komisijos pradėtas darbas baigėsi taip, kad 1931 metais buvo pastatytas pirmasis cukraus fabrikas prie Marijampolės. Kitos čia minimos bendrovės likvidavosi, ir pradėtieji projektai buvo bolševikų sunaikinti ar sustabdyti.

Nežinau, ar kas kitas iš lietuvių ir kitataučių anuo ar bet kuriuo kitu metu parodė tiek iniciatyvos, sukurdamas

tokį skaičių įmonių ir jose dalyvaudamas, kaip kunigas Juozas Vailokaitis.

Be to, kaip jau matėme, reikia turėti galvoje, kad kun. Juozas Vailokaitis jau 1919 metų pabaigoje buvo ir Katalikų Veikimo Centro pirmininkas, o nuo 1920 metų gegužės mėnesio abu broliai, Juozas ir Jonas, buvo Steigiamojo Seimo atstovai; o Juozas buvo atstovu dar ir Pirmajame ir Antrajame Seime. Seimuose Juozas Vailokaitis buvo vienas iš svarbiųjų krikščionių demokratų bloko narių.

Tad darbų buvo daugybė. Nors buvo visokių bėdų ir kelios piniginės valiutos (rusų rublis, vokiečių markė, ostrubliai, ostmarkės bei auksinai) žuvo, Vailokaičiai išvairavo savo pagrindines įmones nesužlugdytas į ramesnius laikus, jas išvystė ir išlaikė iki pat bolševikų įsiveržimo. Šitai reikia paminėti dar ir dėl to, kad pirmaisiais keleriais nepriklausomo valstybinio gyvenimo metais daug įmonių kūrėsi ir bankrutavo, neįstengdamos toliau išsilaikyti. Tuo tarpu Vailokaičiai ištesėjo ir išsilaikė.

Po keletos metų intensyvaus darbo Juozas Vailokaitis iš politinio aktyvaus darbo pasitraukė ir atsidėjo savo sukurtų įmonių vadovavimui. Maždaug nuo 1927-28 metų jo gyvenimas nusistovėjo, ir taip tęsėsi iki 1940 metų bolševikų okupacijos.

Antrasis pasaulinis karas

Bolševikams nacionalizavus Ūkio Banką ir kitas Vailokaičių įmones, kunigas Juozas Vailokaitis buvo paliktas savo bute viename kambaryje toliau gyventi. Vėliau ir iš ten buvo iškeltas.

1941 m. birželio 14 d. per pirmuosius bolševikų išvežimus buvo suimtas ir kunigas Juozas Vailokaitis, nugabentas į Sibirą, kur netoli Novosibirsko viename kolūkyje praleido trejus metus. 1944 metų vasarą buvo grąžintas į Lietuvą. Plačiai buvo kalbama, kad Justas Paleckis, dar karui einant, pasirūpino Maskvoj, kad Juozą Vailokaitį grąžintų atgal į Lietuvą. Esą Paleckis daręs tai dėl to, kad prieškariniais laikais kunigas Vailokaitis pagelbėdavęs jam piniginiškai.

Parvažiavęs pradžioj apsigyveno, rodos, Lapėse, vėliau Vilkijos parapijoje prie Paštuvos kaimo koplyčios ir ten praleido kelerius paskutiniuosius savo gyvenimo metus.

1977 metų rudenį šio straipsnio autoriui teko sutikti

Sibire išbuvusią 18 metų, vėliau grįžusią į Lietuvą ir pagaliau atvykusią pas vyrą ir vaikus į Kanadą, pirmojo išvežimo tremtinę Oną Šukienę. Ji buvo ūkininkė iš to paties krašto, kaip ir Vailokaitis. Buvo suimta Kaune pirmąją išvežimų dieną. Ji rado Vailokaitį jau Kauno geležinkelio stotyje vagone ir nuo to laiko išbuvo su juo ir kitais penkiais lietuviais ne tik kelionėje, bet ir tame pačiame kolūkyje, ir net toje pačioje lūšnoje per visus Vailokaičio ten buvimo metus. Ji Vailokaitį ir išleido atgal į tėvynę.

Onos Šukienės pasakojimas apie kunigo Vailokaičio gyvenimą Sibire yra įrašytas į juostelę žurnalisto Vlado Būtėno. Taip pat ji, būdama Sibire, gavo laišką iš Paštuvos ar Vilkijos apie kunigo Juozo Vailokaičio mirtį. Laiškas baigiasi šiuo velionio apibūdinimu: "Tikrai, kunigas Juozapas mirė kaip šventasis ir kaip šventasis pasiliks visų atmintyje ir širdyje". Pagal šį laišką, kunigas Juozas Vailokaitis mirė 1953 metų rugpiūčio 5 d. (Lietuvių Enciklopedijoje rašoma, kad jis mirė 2 dieną) ir palaidotas rugpiūčio 8 dieną Paštuvoje, šventoriaus kapinėse šalia bažnyčios.

Kodėl ne į Vakarus?

Besibaigiant pirmajai bolševikų okupacijai, 1941 m. birželio viduryje bolševikai pradėjo tremti mūsų žmones į Sibirą.

Vienerių metų bolševikų siautėjimas Lietuvoje ir jų ardymas visokių lietuviškų gyvenimo apraiškų taip įbaugino lietuvius, kad niekas nežinojo, kaip ir kada tas komunizmo siaubas ir žmonių naikinimas baigsis. Daugeliui grėsė sunaikinimas. Todėl daug kas bėgo į Vakarus: vieni nuo pat okupacijos pradžios su formaliais išvažiavimo dokumentais, kiti be dokumentų, tiesiog per "žaliąją sieną", o dar kiti su berepatrijuojančiais vokiečiais.

Tada nevienas klausė kunigą Vailokaitį, ką jis darysiąs, kodėl nevažiuojąs į Vakarus, nes kiekviena diena darėsi vis pavojingesnė. O jis ramiai, susikaupęs, atsakydavo, kad liksiąs savame krašte, niekur nevyksiąs.

Jis buvo raginamas nepasilikti Lietuvoje, nes būsią blogai. Jam pradžioje buvo siūlyta su formaliais dokumentais išvažiuoti, vėliau — su vokiečių repatrijantais arba pereiti per "žaliąją sieną" be jokių dokumentų. Tačiau jis tik dėkodavęs ir sakydavęs, kad liksiąs savame krašte, nepaisant kas atsitiksią. Jis aiškindavęs patarusiems maždaug taip. Visi

1926 M. GRUODŽIO 17 D. PERVERSMAS

Inž. JONAS AUGUSTAITIS

Rinkimus į III-jį seimą 1926 m. pavasarį, balandžio 8-10 dienomis, laimėjo kairiosios partijos. Į tą seimą buvo išrinkta atstovų: valstiečių liaudininkų 22, socialdemokratų 15, tautininkų 3, santaros 2, žydų 3, lenkų 4, vokiečių 1, klaipėdiečių 3 ir krikščionių bloko 30, iš viso 85 atstovai. Birželio 15 d. buvo sudaryta tokia kairioji vyriausybė:

Mykolas Sleževičius (liaudininkas) ministras pirmininkas, teisingumo ministras ir einąs užsienio reikalų ministro pareigas;

Albinas Rimša (liaudininkas) — finansų ministras;

Vladas Požėla (socialdemokratas) — vidaus reikalų ministras;

Vincas Čepinskis (socialdem.) — švietimo ministras;

Jurgis Krikščiūnas (liaud.) — žemės ūkio ministras;

plk. lt. Juozas Papečkys (liaud.) — krašto apsaugos ministras;

Benediktas Tamoševičius (nepartinis, liaudininkų rėmėjas)— susisiekimo ministerijos valdytojas.

žmonės negali išbėgti ir neišbėgs iš Lietuvos, daugumas jų liks savame krašte, nežiūrėdami kas beatsitiktų. Taigi ir jis liksiąs nešti savo dalį drauge su visa tauta ir kentėti su visais lietuviais, tuo suteikdamas daugeliui mūsų žmonių moralinę paramą.

Jis tai darė sąmoningai. Jis pats prieš Pirmąjį pasaulinį karą pergyveno nevieną rusų žiaurumą ir carinės valdžios buvo kalintas, baustas, o bolševikams Vilniuje siaučiant, vėl suimtas, kalintas, išvežtas į Rusiją. Todėl jis labai gerai žinojo, ką reiškia pasilikti Lietuvoje. Esą sakydavęs, kad pagyvenom gerai, dabar reikia rengtis amžinybei tokiose sąlygose, kokiose likimas leis.

Pasidavė Dievo valiai ir bendram likimui. Jis buvo didžiai pamaldus ir saugojo krikščionišką teisingumą tiek būdamas Sibire, tiek grįžęs tėvynėn, leisdamas likusius metus Paštuvoje. Gal todėl ir laiške, kuriame rašoma apie jo mirtį, sakoma, kad paštuviečiai jį laikė kone šventuoju.

(Tęsinys sekančiame numeryje)

Valstybės prezidentu buvo išrinktas dr. Kazys Grinius. Šį M. Sleževičiaus kabinetą, teisėtu būdu pastatytą, tautininkai tų pat metų gruodžio 17 dieną, po šešių mėnesių, nuvertė ir tą pat dieną ministru pirmininku pastatė prof. Augustiną Voldemarą.

Nuo Steigiamojo seimo išrinkimo 1920 m. gegužės 15 dienos iki III-jo seimo išrinkimo, visą tą laikotarpį, Lietuvą valdė krikščionys demokratai arba vieni, arba koalicijos pagrindais su valstiečiais liaudininkais ar nepartiniais. Dabar, pralaimėję rinkimus į III-jį seimą, turėjo valdžią perleisti kairiesiems ir patiems pasilikti Seimo opozicijoje.

Tautininkai su santariečiais, dalyvavę rinkimuose susiblokavę su valstiečiais liaudininkais, dabar į Sleževičiaus kabinetą neįėjo, nors A. Smetonai buvo pasiūlyta valstybės kontrolieriaus vieta. Tačiau, nepasiūlius A. Voldemarui užsienio reikalų ministro posto, ir Smetona atsisakė valstybės kontrolieriaus vietos.

Kas suorganizavo perversmą?

Apie gruodžio 17 d. perversmą, jo pasisekimus, perversmo priežastis, pasirengimus, dalyvius bei to meto Sleževičiaus vyriausybės apsileidimus iki šiandien yra daugelio aprašyta, todėl čia jų neminėsiu. Primenama tačiau, kad visus aprašymus galima suskirstyti į dvi grupes: pirmajai grupei priskirtini visi tie raštai, kur rašoma, kad perversmo organizatoriai buvo tautininkai — Smetona ir Voldemaras, o krikščionių demokratų partija nei pasiruošime nei perversme nedalyvavo, išskyrus atskirus asmenis, dalyvavusius be partijos pritarimo, o kitai grupei — kad to perversmo svarbiausi ruošėjai ir vykdytojai buvo krikščionys demokratai, o tautininkai — tik antraeiliai dalyviai, kurie be krikščionių demokratų nebūtų jo padarę.

Kai iki šiandien vyrauja dvi taip skirtingos nuomonės, o gal teisingiau du labai skirtingi nusistatymai, paremti partiškumais, manau, bus visai ne pro šalį panagrinėti tą klausimą, išeinant iš to laikotarpio vidaus politinės padėties bei susigrupavimų, ir pabandyti rasti motyvus ir išaiškinti, kam labiau reikėjo tą perversmą ruošti.

Nuo Steigiamojo seimo susirinkimo veikė šios vyriausybės:

1) dr. Kazio Griniaus nuo 1920.VI.19 iki 1922.II.2. Ji buvo koalicinė krikščionių demokratų su valstiečiais liaudi-

ninkais. Pirmininkavo dr. K. Grinius. Socialdemokratai į ją neįėjo.

2) 1922.II.2 nepartinis Ernestas Galvanauskas sudarė darbo vyriausybę iš krikščionių demokratų, nepartinių, santaros ir susisiekimo ministro inž. Petro Vileišio, tautininko. Ji dirbo iki 1923.II.23 dienos.

3) 1923.II.23 d. Ernestas Galvanauskas sudarė II-jį darbo kabinetą iš krikščionių demokratų, nepartinių ir santaros (Aleksa). Jis dirbo iki tų metų birželio 29 d.

4) 1923.VI.29 d. Ernestas Galvanauskas sudarė III-jį darbo kabinetą iš krikščionių demokratų, nepartinių, liaudininko Karolio Žalkausko, vidaus reikalų, santariečio Noro Naruševičiaus, susisiekimo, ir Mykolo Krupavičiaus — žemės ūkio ministro. Šis kabinetas dirbo iki 1924.VI.18 d.

5) 1924.VI.18 d. krikšč. dem. Antanas Tumėnas sudarė kabinetą iš krikščionių demokratų ir nepartinio krašto apsaugos ministro Teodoro Daukanto. Šis kabinetas dirbo iki 1925.II.4 d.

6) Nuo 1925.II.4 d. naują kabinetą sudarė Vytautas Petrulis iš krikščionių demokratų bloko narių su krašto apsaugos ministru Teodoru Daukantu. Kabinetas dirbo tik iki 1925.IX.25 d. Jis turėjo atsistatydinti dėl tiesioginių derybų Kopenhagoje su lenkais santykiams atnaujinti.

7) Nuo 1925.IX.25 d. veikė naujas krikšč. dem. dr. Leono Bistro kabinetas, sudarytas iš krikščionių demokratų ir nepartinių. Jis dirbo iki 1926.VI.15 d., kada tų metų pavasarį, balandžio 8 ir 9 dienomis, išrinktas Trečiasis seimas sukūrė M. Sleževičiaus liaudininkų ir socialdemokratų kabinetą, kuris privedė prie 1926 metų gruodžio 17 dienos kariuomenės perversmo.

Kaip iš šio iki to meto buvusių vyriausybių sąrašo matome, per tą iki perversmo laikotarpį vyriausybės buvo sudarytos: a) iš krikščionių demokratų ir valstiečių liaudininkų (dr. K. Griniaus koalicinis kabinetas), b) trys darbo kabinetai, nepartinio Galvanausko sudaryti iš krikščionių demokratų, nepartinių ir santaros, ir c) trys krikščionių demokratų kabinetai, sudaryti krikščionių bloko asmenų — A. Tumėno, V. Petrulio ir dr. L. Bistro kabinetai.

Visi šie vadinami seiminiai kabinetai buvo produktingi ir atliko Lietuvos teisiniais pagrindais statymo darbą. Bene produktingiausias iš jų buvo koalicinis krikščionių demokratų ir liaudininkų kabinetas, Steigiamojo seimo metu sudarytas,

sukūręs pačius pagrindinius Lietuvai atstatyti teisinius pagrindus — konstituciją, priimtą 1922 gegužės 15 d. Visi šie kabinetai atliko didelius Lietuvos valstybės statymo ir lietuvių tautos stiprinomo darbus:

1) priimtas Žemės reformos įstatymas ir didelė dalis jos įvykdyta;

2) prijungtas Klaipėdos kraštas ir pasirašyta su aliantais Klaipėdos krašto konvencija ir sudarytas statutas;

3) Lietuva kitų valstybių pripažinta nepriklausoma valstybe ir priimta į Tautų sąjungą Ženevoje;

4) suorganizuoti teismai ir priimti demokratiniai savivaldybių įstatymai, leidžiantieji žmonėms per savo atstovus dalyvauti savivaldybių tvarkyme;

5) priimti seimų ir prezidento įstatymai;

6) pasirašyta taikos sutartis su Sovietų Rusija, pripažintos Lietuvos sienos į rytus iki Molodečnos; Vilnius su visa sritimi pripažintas Lietuvai; sudaryta visa eilė prekybos sutarčių su kitomis valstybėmis;

7) įvesta pastovi valiuta litas, paremta auksu ir pastovia svetima valiuta; tvarkomi mokesčiai ir laikomas valiutos pastovumas;

8) įkurtas universitetas, Žemės ūkio akademija, vidurinės ir kitokios specialios mokyklos; įvestas privalomas pradžios mokslas;

9) racionaliai organizuojama vidaus administracija, tautos ūkis, miškai.

Tai tik pavyzdžiai didesnių, seimų sukurtų bei jų pastatytų vyriausybių darbų.

Krikščionių demokratų blokas turėjo iki III-jo seimo (Steigiamajame seime ir II-me seime) absoliučią daugumą (I-sis seimas, nė vienai pusei neturint daugumos, buvo paleistas), jo nariai aktyviai ir nemažais skaičiais dalyvavo visuose kabinetuose. Todėl krikščionims demokratams, dalyvavusiems vyriausybėse nuo Steigiamojo seimo (1920.V.15 iki 1926.VI.15 dienos Sleževičiaus kabineto) per 5,5 metus nebuvo jokio reikalo organizuoti tą sukilimą. *Niekas neorganizuoja nei pasipriešinimo, nei sukilimo pats prieš save!* Visiškai priešingai pasielgė Smetona ir Voldemeras. Kai jie negalėjo demokratine tvarka paimti valdžios, tai reikėjo ruošti perversmą, kad užgrobtų ją jėga. Trokšdami patekti valdžion, jie siekė jos puču. Kurie Lietuvoje pažino Smetoną ir Voldemarą, visi žinojo, kaip Smetona liguistai troško valdžios.

Kai mudu su Valentinu Gustainiu, Smetonos laikais oficiozo redaktorium, tuoj po perversmo užėjome aplankyti kun. Tumo Vaižganto ir kai, prasidėjus kalboms apie dienos įvykius, Gustainis paklausė jo nuomonės apie perversmininkų sudarytą naują padėtį — Voldemaro vyriausybę, kun. Tumas nedvejodamas atsakė, kad jis iš pradžių abejojęs perversmo išdavomis, bet dabar esąs patenkintas; tik visa bėda, kad Smetona perdaug nori prezidentauti... Voldemaras laiko save vieninteliu visoje Lietuvoje tinkamiausiu užsienio reikalų ministru ir mano, kad tik jis vienas turėtų vadovauti Lietuvos užsienio politikai. Kai jo sudarytas 1918 m. lapkričio 11 d. pirmas atstatomasis Lietuvos ministrų kabinetas, pasitraukus į užsienį Smetonai ir Voldemarui, 1918 m. prieš Kalėdas sugriuvo, tai pasilikę Vilniuje tik du ministrai, kurių Stašinskis ėjo ministro pirmininko pareigas, 1918.XII.26 d. įteikė Tarybos prezidiumui atsistatydinimą, tai Voldemaras, būdamas užsienyje, to atsistatydinimo nepripažino. Sudarydamas 1918.XII.26 d. plačios koalicijos kabinetą, pradėjusį organizuoti krašto gynybą, M. Sleževičius, nenorėdamas eiti į konfliktą su Voldemaru, buvusiu tada Paryžiuje, priėmė jį į savo kabinetą užsienio reikalų ministru, tačiau, be jo, dar paskyrė Lietuvoje užsienio reikalų ministerijos valdytoją A. Janulaitį. Per perversmininkų pasitarimą 1926. XII.17 d. nebuvo sutarta skirti Voldemarą nei ministru pirmininku, nei užsienio reikalų ministru, o Šaulių sąjungos viršininku, tačiau Smetonos kombinacijomis kitą dieną Voldemeras buvo paskirtas ministru pirmininku ir savaime užsienio reikalų ministru. Tad tuo metu du draugai — Smetona ir Voldemaras — laikė, kad vienas jų turėjo būti valstybės prezidentas, o antrasis ministras pirmininkas. Juodu tam ruošėsi ir ruošė grupelę karininkų perversmui įvykdyti. Tai pasiekė, griaudami valstybės teisinius pagrindus, papildydami didžiausią nusikaltimą — siekdami valdžios perversmo keliu ir tuo būdu patenkindami savo ambicijas.

Smetona skundėsi K.B.K. Balučiui (Merkelis, 373 p.), kad Voldemaras, užgrobęs valdžią, jį ignoruojąs ir kad, kai Smetona jam tai priminęs, tai Voldemaras jam atrėžęs: "Antanai, nepamiršk, kad esi prezidentas tol, kol aš to noriu!" Tada Smetona jau nebegalėjęs toliau Voldemaro pakęsti ir turėjęs jį 1929.IX.19 d. iš ministro pirmininko pareigų atleisti.

Nors Voldemaras to akto nepripažino ir laikė jį netei-

sėtu, tačiau Smetona, naudodamasis lapės gudrumu, jį nugalėjo; vėliau išsiuntė jį į užsienį, kur jis gyveno iki 1940. VI.15 dienos — Lietuvos valstybės krizės ir Sovietų okupacijos. Smetona neleido jam grįžti anksčiau į Lietuvą. Tik, kai Smetona Sovietų okupacijos pradžioje 1940.VI.15 pabėgo, Voldemaras, Berlyne aplankęs Sovietų ambasadorių ir baltųjų rusų emigrantų susivienijimo pirmininką gen. Biskupnį, ruošėsi važiuoti į bolševikų okupuotą Lietuvą. Nepaisydamas Lietuvos pasiuntinio Berlyne pulk. K. Škirpos ir kitų atkalbinėjimų, esant bolševikų pavojui, į Lietuvą nevažiuoti, Voldemaras į tai atsakė, kad dabar, kai Smetona iš Lietuvos pabėgo, jam ten nesą daugiau jokio pavojaus, nes rusams jis nesąs nusikaltęs, nieko blogo nepadaręs. Viltys vėl atgauti iš jo Smetonos atimtą valdžią nustelbė jame visus pavojus. Nepaklausęs atkalbinėjimų, išvažiavo. Valdžios troškimas, apakimas, nesupratimas pavojaus įviliojo jį į ugnį, ir jis, net nepasiekęs Kaune apsigyvenimo vietos, buvo sovietų agentų sutiktas, areštuotas, išvežtas į tolimą Rusiją ir ten žuvo.

Pasiruošimas perversmui

Antrojo seimo kadencija ėjo į galą. Seimas buvo paleistas 1926 metų kovo mėnesį, ir nauji rinkimai paskelbti tų metų gegužės 8 - 9 - 10 dienomis. Opozicija prieš krikščionių bloką, valdžiusį nuo Steigiamojo seimo sušaukimo iki III-jo seimo kadencijos pabaigos, atkakliai ruošėsi paveržti iš jo valdžią. Pirmiausia buvo ieškota opozicijos sąjungininkų eiti į rinkimus prieš krikščionių bloką.

Jau 1925 m. lapkričio 17 d. Puidų bute, Kaune, buvo sukviesta opozicijos asmenų politikų-veikėjų sueiga inž. Petrui Vileišiui, sulaukusiam 74 metų amžiaus sukakties, pagerbti. Dalyvavo sukaktuvininkas inž. P. Vileišis su žmona (tautininkas), poetas Maironis (nepartinis), Antanas Smetona su žmona (taut.), kan J. Tumas Vaižgantas (taut.), Donatas Malinauskad (taut.), Juozas Tubelis su žmona (taut.), Izidorius Tamošaitis (taut.), Sofija Čiurlionienė (taut.), Antanas Žmuidzinavičius (taut.), Vincas Krėvė Mickevičius (taut.), Felicija Bortkevičienė (liaudininkė), Jonas Vileišis (liaud.), Mykolas Sleževičius (liaud.), Vincas Kvieska (liaud.), Stasys Šilingas (santaros), Kipras Bielinis (socialdemokratas), Vaclovas Biržiška (soc. dem.), Antanas Sutkus, Faustas Kirša, Balys Sruoga, Juozas Herbačiauskas, kun. dr. Fabijonas Kemėšis

ir Marija Bulotienė. Ne visi kviestieji atvyko. Šeimininkė P. Puidienė, kan. Tumas Vaižgantas, poetas Maironis, Smetona, Sleževičius, Bortkevičienė ir kiti pasakė kalbas, įvertindami didžius Petro Vileišio nuopelnus Lietuvai ypač uždraustos spaudos atgavimo reikalu. Po vakarienės, kai kam išėjus namo, svetainėje susirinkus kitiems prie kavos, prasidėjo politinės kalbos dienos klausimais, trukusios iki paryčio. Pirmas kalbėjo A. Smetona, dėstydamas Lietuvos negeroves (paskutinė krikščionių bloko vyriausybė prieš rinkimus buvo dr. L. Bistro), pabrėždamas, kaip visuomet, vienybės reikalingumą, einant į artėjančius rinkimus į seimą. Bielinis pabrėžė, kad jis kalbąs ne kaip socialdemokratas, o kaip lietuvis, nė vieno neįgaliotas, o tik kaip p. Puidienės svetys. Tačiau jis priminė, kad politinį bloką, kuris sudarytų opoziciją vyriausybei, turėtų sudaryti tautininkai su liaudininkais. Sleževičius tarė, kad buvo daug klaidų, kurios kėlė vaidus, bet dabar, politinių įvykių akivaizdoje, reiktų pamiršti politinius vaidus ir atvirom širdim stoti į naują darbą. Tai buvo užuomazga bendro žygio tautininkų su liaudininkais į rinkiminę opoziciją prieš krikščionių demokratų bloką.

Kitas priešrinkiminis pasitarimas liaudininkų su tautininkais sudaryti bendram frontui prieš krikščionių bloką eiti į rinkimus įvyko M. Sleževičiaus bute, kur dalyvavo A. Voldemaras, K. Grinius, M. Sleževičius. Voldemaras pareiškęs, kad nesą reikalo bijotis krikščionių demokratų laimėjimo, kariuomenė nepakęs jų režimo. Paklaustas, argi kariuomenė galėtų padaryti perversmą, Voldemaras atsakęs, kad visa tai tik laiko klausimas. Grinius tada nustebęs paklausė: "Ar iš tikrųjų kariuomenė paklausys tautininkų?" — "Taip, atsakęs, armija mūsų" (Maldeikis 193 psl.). Ir šiame pasitarime sutarta sudaryti bendrą frontą prieš krikščionių bloką. Vėliau prie jų prisidėjo dar santara. Visi trys susiblokavę, ėjo į gegužės 8 — 10 dienomis paskelbtus III-jo seimo rinkimus. Be to, tautos pažangos partija pasivadino tautininkais, o demokratinė tautos laisvės santara — ūkininkų partija, suprastinant, kad būtų suprantamiau žmonėms.

Taip susitarus, opozicija pradėjo rinkiminę agitaciją. Opozicijos rinkiminė agitacija prieš krikščionių valdžios bloką buvo žiauri: buvo prikaišiojama dr. J. Purickio, buvusio užsienio reikalų ministro, sacharino kontrabandos su Sovietų Rusija byla, V. Petrulio Prekybos ir pramonės banko nuostolių byla, Ūkininkų sąjungos lašinių skutimo byla (trūkstant

pristatyti kariuomenei lietuviškų lašinių, buvo nuskusti Amerikos štampai, ir Amerikos lašiniai pristatyti kaip lietuviški), kaltinimai dėl pilietinių teisių siaurinimo, spaudos laisvės varžymai ir jos pavedimas karo komendantų priežiūrai bei kontrolei. Be to, jiems buvo prikišami visokie išgalvoti, nesami nusikaltimai, šmeižtai ir visai nebuvę prasižengimai, pvz. Purėnienės šmeižtas apie kun. M. Krupavičiaus namus ir dvarus! Krupavičius buvo paprašęs jos nurodyti bent vienus jo namus ar dvarą. Ji jam atsakė: "Ką tu čia tokių smulkmenų paisai? Juk tam ir mitingai". — "O jeigu tektų tai įrodyti teisme, pasakyk man, kaip teisininkė, kuo tai pasibaigtų?" paklausė jos Krupavičius. — "Kuo pasibaigtų? Pats žinai, bet tu, kaip politikas, į teismą neisi. O jei tau skauda, tai tame pačiame Rokiškyje gali apie mane dar daugiau pasakyti. Sutikimą duodu iš kalno". (Raštikis, III t. 208 psl.).

Nors kalbamos bylos turėjo daugiausia politinį charakterį prieš krikščionių demokratų valdžią, nesusidarė valstybei nuostolių (dr. Purickio), tačiau per rinkiminę agitaciją krikščionių blokui neabejotinai pakenkė. Bet gal daugiausia krikščionių blokui pakenkė išlaikyti daugumą (II-me seime turėjo 40 iš 78 atstovų) tai, kad nusibodo kraštui jų ilgas šešerių metų valdymas ir kilo pakeitimo noras — pabandyti kitą partiją. Teko nugirsti ūkininkų nuomonę Vilkaviškio apskrityje, kad kairieji nemažiau rūpinasi ūkininkų reikalais...

Tad 1926.V.8-10 d. krikščionių blokas III-jo seimo rinkimus pralaimėjo: vietoje turėtų 40 atstovų II-me seime gavo tik 30 iš bendro 85 atstovų skaičiaus. Nors šį kartą krikščionių blokas neteko 10 atstovų, bet rinkimai, kaip ir tautos galvojimas sudarė geriausius bendradarbiavimo pagrindus — sudaryti stipriausią ir pastoviausią vyriausybę iš dviejų didžiųjų partijų — krikščionių demokratų 30 ir liaudininkų 22 atstovų koalicijos, turinčios 52 atstovus iš 85 viso seimo narių. Toji 52 dauguma galėjo sudaryti pastoviausią vyriausybę per visą ketverių metų seimo kadenciją be diktatūros įsigalėjimo. Kodėl toji koalicija neįvyko, kas yra kaltininkas dėl šių dviejų grupių — krikščionių demokratų su valstiečiais liaudininkais — nesusitarimo, ir kas tada sukliudė realizuoti Lietuvos valstybingumo stiprėjimą, dabar jau sunku nustatyti.

Be abejo, buvo pakartotinai tartasi ir nesusitarta, tų pa-

sitarimų protokolų nepalikta. Dabar gi tik logiškomis išvadomis bei spėliojimais galime remtis. Tik jau daug vėliau, lapkričio mėnesį buvo galvojama, kad, jei negalima sudaryti koalicijos krikščionių demokratų su liaudininkais, tai gal pabandyti koaliciją liaudininkų su Ūkininkų sąjunga, kuriai atstovavo buvęs antrasis Lietuvos prezidentas Aleksandras Stulginskis. Tuo reikalu tartis buvo susirinkę Kaune advokato Nargelavičiaus bute, be Stulginskio ir Nargelavičiaus, dar dr. L. Bistras, Z. Starkus, kun. J. Vailokaitis ir liaudininkų lyderis advokatas Z. Toliušis, bandydami surasti koalicijai bazę. Toliušis laikėsi labai išdidžiai, atmesdamas įvairius pasiūlymus, priminęs Stolypino Rusijos valstybės Dūmoje pasakytą posakį: "Pirmiau nusiraminimas, o vėliau reformos". Taip ir šis pasitarimas, dalyvaujant ir neutraliems asmenims, nedavė jokių pozityvių rezultatų.

Neįvykus plačiajai koalicijai, buvo sudaryta siauroji kairiųjų iš 22 liaudininkų ir 15 socialdemokratų, iš viso 37 atstovų koalicija. Bet, kai ir tie dar nesudarė reikalingos 43 atstovų daugumos, tai teko pasikviesti dar ir iš mažumų partijų atstovų. Taip pradėjo veikti toji koalicija, papildžiusi reikalingą skaičių mažumomis. Dr. K. Grinius 1926.VI.8 d. buvo išrinktas valstybės prezidentu. Tai valstiečių liaudininkų partijos narys, kuklus demokratas, senas nuo prieškarinių laikų veikėjas. Pavedęs M. Sleževičiui sudaryti iš liaudininkų ir socialdemokratų ministrų kabinetą, prezidentas Grinius jį patvirtino 1926.VI.15 d. Jo sudėtį matėme šio straipsnio pradžioje.

Sudarius valdžią, padėtis pasikeitė iš pagrindų: krikščionių blokas neteko valdžios, Smetona su Voldemaru sustabdė puolimus prieš vyriausybę spaudoje. Staiga pasukti tautininkų politiką prieš liaudininkus ir socialdemokratus, jų rinkimų partnerius, buvo nepatogu; tačiau atsisakyti ateities pozicijos bei ruošimosi perversmui — ir bendradarbiauti liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybėje taip pat netiko. Pasiūlyto Smetonai kontrolieriaus posto jis atsisakė. Voldemaras nepriėmė kitų pareigų, išskyrus užsienio ministro vietą. O gavus tik tris atstovus Seime, Smetonai valstybės prezidento ir Voldemarui ministro pirmininko pareigų, suprantama, niekas nepasiūlė. Taip galutinai paaiškėjo, kad demokratiniu rinkimų keliu trokštamų aukštųjų valstybinių pareigų neįmanoma gauti. Taigi liko tas pat kelias, tik jau prieš kitas grupes: iki rinkimų prieš krikščionis demokratus, dabar gi

prieš kairiuosius. Reikėjo tik luktelti, kol tie pasirodys su savo nepriimtinais darbais. Todėl Smetona ir Voldemaras, kaip seimo atstovai, jo darbais — Lietuvos problemomis — visiškai nesidomėjo ir lūkuriavo.

To pat seimo atstovas ir praėjusių rinkimų partneris adv. R. Skipitis aprašinėjo Smetonos taktiką Seime taip:

"Su A. Smetona teko turėti reikalų rinkiminės kampanijos metu, ir man atrodė, kad mudu pusėtinai suartėjome. Pietų pertraukų metu eidavome drauge į seimo valgyklą valgyti. Jau buvo praėję gal 20 posėdžių, o Smetona tebuvo kalbėjęs pirmajame ir antrajame posėdy rinkiminės procedūros klausimu. Po to visą laiką prie tribūnos nebuvo priėjęs. Vieną kartą pietų metu paklausiau, kodėl jis neina kalbėti iš tribūnos seime svarstomais klausimais. A. Smetona, kiek patylėjęs, pasakė: "Tegul kalba Voldemaras, jis profesorius, daugiau pratęs kalbėti". Kartais norėdavau patirti A. Smetonos nuomonę kuriuo nors seimo svarstomu klausimu. Bet A. Smetona nenoromis ir neaiškiai atsakydavo į mano klausimus. Atrodė, kad jis visai nenorėjo gilintis į tuos dalykus. Vėliau mudviejų pasikalbėjimuose pietų pertraukos metu A. Smetona pasidarė kalbamesnis. Jis keliais atvejais mane įtikinėjo, jog Seimo atstovai nepribrendę valstybiniams uždaviniams spręsti, kad mūsų tauta dar nėra tiek politiniai išprususi, kad galėtų demokratiniais balsavimais išrinkti tinkamą Seimą, kad iš viso kažin ar betinka mūsų laikams demokratinė valdymosi forma. Su A. Smetonos tezėmis negalėjau sutikti ir stengiausi iškelti demokratijos pirmenybes. Mačiau, kad A. Smetonai mano argumentacija buvo neįdomi. Dar vėliau mudviejų pasikalbėjimai visai nutrūko. A. Smetona dažnokai Seime visiškai nepasirodydavo; o kad ir ateidavo, tai jo mintys kažkuo užimtos, bet ne Seimo darbų klausimais" (Skipitis, N. Lietuvą statant, 416 psl.).

Taigi Smetona valstybiniais reikalais visai nesidomėjo, kažko laukė. Kariuomenės perversmas, numatytas prieš krikščionis, per šešis mėnesius jau buvo paruoštas; bet dabar, jiems netekus valdžios, vykdyti perversmą prieš kairiuosius, jiems nepasirodžius savo darbais, atrodė, kad būtų klaida: reikėjo palaukti jų darbų bei pasirodymų.

Naujoji vyriausybė šuoliais pradėjo savo darbus. Vos mėnesiui po rinkimų į III-jį seimą praėjus, buvo išleistas platus amnestijos įstatymas, davęs laisvę visokiems politiniams

bei priešvalstybiniams gaivalams. Birželio 13 dieną Kauno gatvėmis žygiavo bolševikų suorganizuota demonstracija, prasidėjo darbininkų streikai, buvo įvestas bedarbių šelpimas, dėl ko į Kauną plaukė iš visų pusių bedarbiai, ir jų skaičius vis augo. Įmonėse prasidėjo profesinių sąjungų mitingai, kurių vadovybė iš socialdemokratų vis patekdavo į komunistų rankas.

Seime kalbėjo apie kariuomenės mažinimą iki trečdalio ar net iki pusės. Finansų ministras A. Rimka planavo iš kariuomenės išlaidų biudžeto sutaupyti iki 20 milijonų litų. Prasidėjo kariuomenės vadų pakeitimai, aukštesniųjų bei priešingų ideologijų valdininkų atleidinėjimai. Kariuomenės vyriausio štabo viršininkas gen. Ladiga buvo pakeistas gen. št. pulk. ltn. K. Škirpa. Vyriausybė keitė priešingų ideologijų atsakingus valdininkus (tai buvo vadinama įstaigų valymu). Eltos direktorė Magdalena Avietėnaitė buvo pakeista Justu Paleckiu, visai netinkančiu toms pareigoms, nes jis nemokėjo Vakarų Europos kalbų. Taip vyko ir daugelis kitų naujybių. Nežiūrint to, režimo spauda — Lietuvos žinios — dar vis rašė, kad naujoji šluota netaip šluoja, kaip reikėtų, kad seno raugo tebėra dar pilnos įstaigos; policijos valdininkas, kuris turėtų būti pats tardomas, tardo kitus; viršininkai įstaigose daugiausia esą tie patys. Naujoji vyriausybė nepripažino pereitais metais krikščionių demokratų valdžios sudarytos su Vatikanu Lietuvos bažnytinės provincijos ir ruošėsi nemokėti kunigams algų. Didelėje visuomenės dalyje kilo nepasitenkinimas ir rūpestis dėl ateities, — ar, naudodamiesi paskelbtomis laisvėmis, neįsigalės bolševikai ir ar jie nepavergs Lietuvos?

Reagavo į tai ir tautiškai nusistačiusi studentija. Lapkričio 21 dieną Liaudies namų salėje po kelių valandų mitingo virš tūkstančio studentų ir vyresniųjų klasių mokinių išėjo į gatvę ir ėjo į Karo muziejaus sodelį Nežinomojo kareivio pagerbti. Ėjo dainuodami lietuviškas dainas: šėriau žirgelį per nedėlėlę... ir ramiai žygiavo Lukšio gatve. Lukšio gatvėje užpulti policijos — pėsčiosios ir raitosios policijos rezervo — studentai pradėjo giedoti tautos himną. To nepaisydama, policija pradėjo muštynes: vaikydama studentus, mušė juos bizūnais ir guminėmis lazdomis. Studentai gynėsi, iš abiejų pusių buvo sužeistų. Keliems šimtams studentų pasisekė prasiskverbti pro policijos eiles į Karo muziejaus sodelį. Juos persekiodami, policininkai įjojo ir į Karo mu-

ziejaus sodelį, iš kur gen. V. Nagevičius juos išvarė. Galutinai studentai buvo išsklaidyti. Tai akcijai vadovavo pats Kauno miesto policijos vadas Feiferis, Rusijos caro laikais buvęs pristavas.

Šis studentų sumušimas ir išvaikymas ne tik visuomenei padarė labai neigiamą įspūdį, bet ir sukėlė jos susirūpinimą. Jei vidaus reikalų ministras V. Požėla, paskelbus naujai vyriausybei politines laisves, taigi ir susirinkimų bei demonstracijų laisvę, netrukdė birželio 14 dieną Kauno gatvėse demonstruoti bolševikams, o dabar draudžia demonstruoti studentams, tai tas parodė, kad Požėlos internacionalinis mentalitetas leidžia bolševikų demonstracijas, bet neperneša lietuviškų, tautiškųjų.

Seimo narys advokatas R. Skipitis, sugrįžęs iš Dotnuvos, kur jis turėjo kalbą Žemės ūkio akademijoje, ir sužinojęs apie studentų sumušimą, buvo sukrėstas tokio policijos elgesio. Nieko nelaukdamas, nuskubėjo pas valstybės prezidentą dr. K. Grinių. Jam atpasakojus prezidentui apie nemalonius ir neleistinus policijos veiksmus, dr. Grinius jam pasakė: "Esu jau girdėjęs apie šį dalyką ir iš kitų. Sutinku, kad padaryta ir negražiai ir neprotingai. Matau, kad Požėla nesugeba tinkamu būdu krašte palaikyti tvarkos, o Čepinskis skuba patenkinti lenkų mažumos išpūstus reikalavimus, visai nežiūrėdamas ar nesuprasdamas lietuvių visuomenės, ypač jaunosios inteligentijos, nuotaikų" (Skipitis, N. Lietuvą statant, 418 psl.). Toliau Skipitis, dar pabrėžęs, kad socialdemokratų ministrai veda valstybės reikalus pavojingu keliu, paklausė, ar ne geriau būtų atsisakyti socialdemokratų ir sudaryti koaliciją su krikščionių bloku? Prezidentas sutiko, kad taip būtų geriau ir kad taip ir bus padaryta, tik reikią dar palaukti, kol Seimas apkarpys biudžetą katalikiškoms mokykloms ir klebonijoms, nes, būdami valdžioje, jie perdaug išsiplėtė. Jis manė, kad reikėsią palaukti iki kovo mėnesio. "Bet ar išlaikysite iki kovo mėnesio?" — paklausė Skipitis. "Taigi ir man tas rūpi", — atsakė prezidentas.

Dėl studentų sumušimo ir išvaikymo reagavo Universiteto senatas ir rektorius, įteikdamas švietimo ministrui prof. Čepinskiui tokį raštą:

"1926 m. lapkričio mėn. 25 d. posėdyje apsvarstęs šio mėn. 21 d. Kauno įvykius, kuriuose yra nukentėję universiteto studentai, Lietuvos Universiteto senatas pasipiktinęs kons-

tatuoja brutalų policijos elgesį prieš studentiją, kuri to nėra užsitarnavusi, ir laiko tai ne tik skaudžiu universiteto ir jo jaunuomenės įžeidimu, bet keistu netaktu, kuris gali sudrumsti universiteto gyvenimo tvarką. Šitokie išsišokimai yra taip žalingi tautai ir valstybei, jog vargiai galima manyti, kad jie bent kada pasikartotų. Senatas tikras, jog mūsų studentija, rimtai įvertindama susidarančią padėtį, nesivaduos įžeistu jausmu ir nesileis provokuojama į partijų rietenų kelią, bet ir už jos sienų elgsis visų lietuvių rimtumu. Šitokį savo nusistatymą Senatas praneša Švietimo ministrui ir skelbia studentų žiniai. Universiteto rektorius. M. Biržiška".

Seime dėl studentų sumušimo ir jų demonstracijos išvaikymo opozicija įteikė vyriausybei griežtą interpeliaciją. Ją palaikė krikščionių bloko lyderis kun. M. Krupavičius, pirmiausia reikalaudamas skuboto jos svarstymo. Vyriausybės blokui atmetus skubotumo reikalavimą, ji buvo svarstoma iš eilės. Opozicijos lyderis kun. Krupavičius pasakė griežtą kalbą dėl vyriausybės — vidaus reikalų ministro V. Požėlos elgesio, davimo policijai įsakymo išvaikyti studentus, kai komunistuojančių darbininkų demonstracijos vyko miesto gatvėse, ir niekas jiems nekliudė demonstruoti. Jau birželio 13 dieną, nesusidarius dar kairiųjų vyriausybei (ji buvo sudaryta tik birželio 15 d.), susirinkę prie kalėjimo, jie reikalavo paleisti politinius kalinius ir iš ten su raudonomis vėliavomis pasipylė miesto gatvėse, ir niekas jų nevaikė! Amnestijos įstatymas buvo priimtas tik po mėnesio laiko. Krupavičius ypatingai kaltino Požėlą, prikišdamas jam jo bolševikinę veiklą, buvimą Kapsuko vyriausybėje Rusijoje ir 1919 metais Vilniuje. Požėlos įsakymu buvo sumušti ir išsklaidyti tautiškai nusistatę studentai, susirūpinę Lietuvos ateitimi dėl naujosios vyriausybės, ypatingai vidaus reikalų ministro, vedusio bolševikinę politiką, atsineštą iš Sovietų Rusijos, ir įgijusio tenai Kapsuko vyriausybėje praktiką.

1926 m. gruodžio 3 d. ministras pirmininkas M. Sleževičius atsakė į interpeliaciją, pateisindamas policijos elgesį. Interpeliaciją Seimas atmetė. Kiti pozicijos kalbėtojai išvadino studentus chuliganais ir pagrasino dėl tokios ar panašios jų veiklos pasielgti dar griežčiau. (Gaila, kad Sleževičius, tiek nuopelnų turėdamas, vadovavęs 1919 m. antrajam kabinetui ir kūręs Lietuvos kariuomenę, dabar pateisino Požėlos bolševikinę veiklą prieš Lietuvos interesus).

Po Sleževičiaus policijos elgesio pateisinimo Seime

prieš vyriausybę pasakė griežtas kalbas opozicijos atstovai Ambrazaitis, Dagilis, Raulinaitis ir Endziulaitis, pabrėždami Lietuvą ištikusią nelaimę, pamintas laisvų piliečių teises, išniekintą Tautos himną, žuvusių paminklą, karžygių kaulus.

Po šių įvykių nuotaikos krašte vyriausybės atžvilgiu dar labiau smuko, susirūpinimas dėl padėties plėtėsi. Daugelio nuomone, iškilo rimtas bolševikinio sukilimo, komunistinės Rusijos invazijos, Lietuvos nepriklausomybės netekimo ir sovietų okupacijos pavojus. Tokios sukilimo ir Sovietų Rusijos okupacijos galimybių nuotaikos sklido Kaune ir provincijoje, ir toks klausimas visuomenėje buvo diskutuojamas, visai neatsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje tada buvo priskaitoma tik apie 500 komunistų. Lietuviai inteligentai, kurie pergyveno Rusijoje revoliuciją ir bolševikų valdžios įvedimą, Sleževičiaus vyriausybę vadino "kerensčina", prilygindami jos veiklą Rusijos antrojo revoliucinio kabineto ministro pirmininko Kerenskio valdymui, kurio neryžtingumas sugriovė tvarką ir ypač drausmę kariuomenėje ir tuo padėjo įsigalėti bolševizmui Rusijoje. Bijota to ir Lietuvoje.

1926 m. gruodžio 11 d. vyriausybės prokuroras suareštavo pulk. V. Grigaliūną-Glovackį ir uždarė jį Kauno sunkiųjų darbų kalėjime. Pulk. Grigaliūnas-Glovackis kartu su majoru Klimaičiu ir majoru Tomkum leido "Tautos vairą" — propagandinį laikraštį prieš vyriausybę, smerkdamas jos darbus. Pirmojo numerio išėjo 2,000, šeštojo 10,000 egzempliorių, ir tai buvo per mažai. Kitas labai griežto nusistatymo prieš vyriausybę karys — Aukštųjų karininkų kursų lektorius gen. št. majoras Povilas Plechavičius, kuris reagavo dėl rusų kapitono Kalinino, Lietuvos valstybės ir kariuomenės įžeidimo ir dėl to buvo uždarytas daboklėje Alytuje. Be to, buvo nutarta 2-jo pėst. pulko vadą pulk. J. Petruitį, kaip neištikimą vyriausybei, iškelti iš Kauno ir paskirti vieno provincijos pulko vadu, tačiau, Kauno įgulos viršininkui pulk. M. Velykiui pasipriešinus, jam tvirtinant, kad nėra pagrindo Petruičiu nepasitikėti, jis buvo paliktas Kaune.

Tų metų gruodžio 14 d. Seimo opozicijos atstovų grupė įteikė vyriausybei dėl pulk. Grigaliūno-Glovackio arešto skubotą interpeliaciją, kurią pasirašė M. Krupavičius, dr. A. Milčius, A. Šmulkštys, J. Masiliūnas, L. Šimutis, J. Steponavičius, J. Dagilis ir M. Galdikienė. Interpeliacijoje, be kita ko, buvo nurodyta, kad pulk. Grigaliūno-Glovackio laikymas kalėjime, nepateikus jam kaltinimo, yra prasižengimas su

įstatymais ir kad Grigaliūnas-Glovackis nuo pat nepriklausomos Lietuvos atsikūrimo gynė Lietuvos reikalus, o jo redaguojamo "Tautos vairo" laikraščio straipsniai yra tik tautos pavojaus valandoje gelbėjimosi šauksmas Lietuvos visuomenei ir vyriausybei.

Tačiau tuo pat metu vyriausybė visiškai nereagavo į bolševikų pavojų. Taip pvz. lapkričio 9 d. Zitiečių salėje ir lapkričio 28 d. Tilmanso salėje, valdžios žmonėms girdint, bolševikuojantieji vadai šaukė su ginklu sukilti ir išžudyti tautinę inteligentiją. Nė vienas jų nebuvo traukiamas atsakomybėn ar nubaustas. Dėl tokio nekliudomo bolševikų veikimo ir artėjančio pavojaus valstybei — ruošimosi pražudyti Lietuvos nepriklausomybę — pasirašiusieji klausė: 1) ar mano vyriausybė keisti savo griežtai varomą persekiojimo politiką prieš tautiškai nusiteikusią Lietuvos visuomenę? 2) ar mano vyriausybė atšaukti pulk. Grigaliūno-Glovackio kalinimą ir tautinės spaudos persekiojimą? 3) kurių priemonių mano vyriausybė tučtuojau imtis, kad apsaugotų valstybės nepriklausomybę nuo gresiančio pavojaus?

Diskusijos Seime dėl šios interpeliacijos skubotumo, dėl pačios interpeliacijos, dėl vyriausybės pasiaiškinimo, neatitaisant joje keliamų ir kitų negerovių ir dėl pačios interpeliacijos atmetimo nepakėlė nei vyriausybės autoriteto, nei pasitikėjimo ja. O visuomenėje vis daugiau plito gandų apie kai kurių karininkų ruošiamą perversmą ir valdžios perdavimą į A. Smetonos ir A. Voldemaro rankas.

Gandai apie ruošiamą karininkų grupės perversmą ir Smetonos bei Voldemaro pastatymą valdžios priešakyje vis plačiau sklido visuomenėje. Gen. K. Ladiga, išskirtas iš perversmą ruošusių karininkų grupės kaip nepatikimas (palankus krikščionims demokratams), nusiskundė M. Krupavičiui, kartu pareikšdamas, kad perversmas tikrai įvyksiąs. Krupavičius patarė jam į jį nesikišti ir išvykti į savo ūkį Biržų apskrityje. Ladigos perversmo metu Kaune nebuvo. Krikščionių demokratų centro komitetas pavedė Krupavičiui apie tai painformuoti M. Sleževičių arba pulk. Papečkį. Krupavičius tai atliko, tačiau tuo nebuvo patikėta. Taip pat liaudininkai abejingai priėmė dr. P. Karvelio per B. Balutį perduotą pranešimą, kad perversmas tikrai ruošiamas.

Aviacijos majoras Peseckas per savo giminaitį buvusį ministrą pirmininką V. Petrulį pranešė, kad perversmas įvyks

neužilgo, nurodė ir jo datą. Sleževičius, apie tai painfor; muotas, atsakė, kad tuos gandus skleidžia jo politiniai priešai krikščionys demokratai, kad jam yra nepatikimi pranešėjai savo interesais ir kad tai yra tik "strachy na lachy" žvirbliams baidyti. Jis tai išaiškino tuo, kad Seime svarstomas biudžetas, kuriame numatoma apkarpyti išlaidas klebonijoms ir katalikų mokykloms. Kai tas praeis, tai ir gandai apie ruošiamą perversmą pasibaigs. Suprantama, teisingas yra nusistatymas nepatikėti nepatikimu asmenimi juo labiau, kai jis turi ir savo interesų veikti, kad dėl gandų pasiliktų senas biudžetas. Tačiau nebuvo atkreiptas dėmesys į tai, kad šiuo atveju buvo įspėjama saugoti teisėtumą prieš sauvališką valdžios užgrobimą jėga.

Vyriausybė buvo padariusi keletą apsaugos žygių apsisaugoti nuo perversmo: buvo suareštuoti vyriausybei nepatikimi didieji pareigūnai Grigaliūnas-Glovackis, Plechavičius ir atleistas Ladiga; kiti įtariami, mažinant biudžetą, taip pat atleisti iš pareigų. Bet Sleževičius netikėjo, kad tautininkai, vakarykščiai kompanijonai rinkimuose į III-jį seimą, dabar ruoštų perversmą prieš liaudininkus.

Buvo praėję daugiau kaip šešeri metai nuo Steigiamojo seimo sušaukimo 1920.V.15 ir kartu nuo Smetonos ir Voldemaro pasikalbėjimo su E. Galvanausku bei Smetonos pareiškimo (rinkimuose nieko nelaimėjus), kad jis ir Augustinas (Voldemaras) nebebendrausią su demokratinėmis partijomis ir pasiliksią opozicijoje Seimui ir jo pastatytai valdžiai ir "griausime ją visais būdais, laikraštį uždėsime ir eisime, eisime, iki valdžioje atsisėsime ir mes savo pasieksime" (Tėvynės sargas, 1972, 149 p.).

Taigi čia tenka pasakyti, kad Smetona savo pareiškimą E. Galvanauskui pilnai įvykdė: su demokratinių partijų sudaryta vyriausybe atsisakė bendradarbiauti, valstybės kontrolieriaus posto pasiūlymo nepriėmė ir per savo leidžiamą laikraštį vyriausybės darbus ne tik žiauriai kritikavo, bet ir plūdo, niekino, už ką būdavo baudžiamas; užmezgęs slaptus ryšius su kai kuriais karininkais, ruošė nuversti — nuo Steigiamojo seimo sušaukimo iki 1926.VI.15 pradžioje krikščionių bloko vyriausybę, o vėliau ir Sleževičiaus kairiųjų vyriausybės kabinetą.

(Tęsinys sekančiame numeryje)

LAISVINIMO ORGANIZACIJŲ VEIKLA

1. Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto seimas

1978 m. gruodžio 9-10 dienomis Čikagoje, Pick-Congress viešbutyje, posėdžiavo VLIKo seimas.

Seimui rengti komiteto pirm. Pr. Povilaičiui tarus žodį, seimą pradėjo VLIKo pirmininkas dr. Kęstutis Valiūnas. Maldą sukalbėjo vysk. V. Brizgys. Sudarius seimo prezidiumą ir komisijas, buvo išklausyta Tomo Venclovos paskaita "Žmogaus teisių padėtis okupuotoje Lietuvoje". Po diskusijų ir sveikinimų buvo išklausytas VLIKo tarybos pirmininko pranešimas. Po jo sekė VLIKo valdybos pirmininko dr. K. Valiūno pranešimas apie praėjusių metų VLIKo veiklą. Šį pranešimą spausdiname atskirai.

Antrajame posėdyje buvo padaryti Tautos Fondo tarybos ir valdybos ir Kanados ir Toronto Tautos Fondo atstovybių pirmininkų Juozo Vaičeliūno ir Antano Firavičiaus pranešimai.

Po paklausimų bei diskusijų sekė dr. Broniaus Nemicko pranešimas "Žmogaus teisės ir Madrido konferencija". Dar buvo išklausytos dr. Domo Krivicko, VLIKo žmogaus teisių komisijos pirmininko, ir dr. Ilgvars Spilners, Pabaltiečių santalkos pirmininko, kalbos.

Vakarienė buvo sujungta su koncertu — "Žodžių ir muzikos pyne", kurią atliko Laima Rastenytė ir Darius Lapinskas.

Gruodžio 10 d. po komisijų posėdžio, trečiame seimo visumos posėdyje jaunimo žodį seimui tarė Ofelija Barškėtytė ir buvo priimti seimo nutarimai. Posėdis buvo baigtas VLIKo pirmininko dr. K. Valiūno žodžiu ir tautos himnu.

VLIKo seimo priimtos politinės rezoliucijos

1. Išsiaiškinti su kitais laisvinimo veiksniais Helsinkio baigmeninio akto reikšmę Lietuvos ir kitų Pabaltijo valstybių laisvinimui, siekiant suvienodinti politiką ir taktiką Lietuvos laisvinimo darbe.

2. Pasirūpinti, kad ne tik JAV, bet ir Atlanto sutarties valstybėse, ypač Kanadoje, Didžiojoje Britanijoje, Prancūzijoje, Vakarų Vokietijoje, Italijoje ir Šveicarijoje veiktų mūsų diplomatinės ir konsularinės atstovybės ir kiti pajėgūs politiniai veiksniai.

Jungtinėse valstybėse:

a. Sueiti į ryšį su kongresine Europos Saugumo ir

bendradarbiavimo komisija, teikiant jai sugestijų, taipgi reikiamos medžiagos apie žmogaus teisių laužymą ir persekiojimus Sovietų okupuotoje Lietuvoje;

b. teikti reikalingą medžiagą Lietuvos laisvės reikalui paremti Valstybės departamentui ir Kongresui, ypač senatoriams ir Rūmų atstovams, Europos Saugumo ir bendradarbiavimo komisijos nariams, kurie įeis į JAV delegaciją Madrido susirinkime.

4. Sueiti į ryšį su Tarptautine juristų komisija, Europos žmogaus teisių ir tautų apsisprendimo organizacija ir UNESCO, prašant paramos mums kovoje su Lietuvos okupantu dėl jo mindžiojimo pagrindinių žmogaus teisių Lietuvoje.

5. Pavesti VLIKo valdybai sušaukti Lietuvos laisvinimo veiksnių konferenciją tęsti White Plains konferencijos svarstymams.

6. Paskatinti laisvuose kraštuose gyvenančius lietuvius imtis būdų ir priemonių įtaigoti valstybių vyriausybes, kurios teikia Sovietams finansinę, technologinę ir politinę paramą, kad jos ją nutrauktų, nes ji stiprina sovietinį imperializmą, siekiantį užvaldyti visą laisvąjį pasaulį.

7. Pareikšti pageidavimą Lietuvių Bendruomenei sustiprinti lituanistinėse mokyklose visuomeninio mokslo dėstymą, ypač gi supažindinti mokslus einantį mūsų jaunimą su okupuotos Lietuvos dabartine padėtimi ir su Lietuvos laisvinimo organizacija.

8. Paskatinti visą mūsų jaunimą per jo organizacijas susipažinti pagrindinai su Lietuvos laisvinimo klausimais ir dėtis prie laisvinimo darbo.

1978 metų VLIKo seimo dalyviai

Į VLIKo seimą nariai-organizacijos siunčia po tris atstovus. Praėjusių metų VLIKo seime dalyvavo penkiolikos VLIKo grupių 44 atstovai:

Lietuvių Fronto Bičiuliai: dr. K. Ambrozaitis, L. Kojelis ir A. Raulinaitis;

Lietuvių Krikščionių Darbininkų Sąjunga: J. Baužys, kun. K. Kuzminskas ir dr. A. Razma;

Lietuvių Krikščionių Demokratų Sąjunga: dr. K. Bobelis, S. Lušys ir V. Šoliūnas;

Lietuvių Rezistencinė Santarvė: V. Vėbraitė-Gustienė, A. Kuolas ir L. Židonytė;

Lietuvių Tautinis Sąjūdis: P. Kašuba, K. Pocius ir A. Sperauskas;

Lietuvių Vienybės Sąjūdis: J. Pažemėnas, A. Regis ir A. Skirius;

Lietuvos Atgimimo Sąjūdis: V. Bražėnas, K. Dirkis ir L. Tamošaitis;

Lietuvos darbo Federacija: P. Stravinskas, dr. V. Šimaitis ir V. Šimaitis;

Lietuvos Laisvės Kovotojų Sąjunga: J. Jurkūnas, V. Mažeika ir V. Vijeikis;

Lietuvos Socialdemokratų Partija: M. Pranevičius, dr. J. Valaitis ir J. Skorubskas;

Lietuvos Ūkininkų Partija: dr. D. Krivickas ir S. Žadeikis;

Lietuvos Ūkininkų Sąjunga: P. Augaitis, dr. B. Povilaitis ir prof. B. Vitkus;

Lietuvos Valstiečių Liaudininkų Sąjunga: J. Audėnas, M. Mackevičius ir G. Lazauskas;

Mažosios Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis: R. Buntinas, K. Kikutis ir kun. A. Trakis;

Rytų Lietuvos Rezistencinis Sąjūdis: J. Lekas, dr. J. Šalna ir V. Šimkus.

Seime dalyvavo VLIKo Politikos ir teisių komisijos pirmininkas St. Lušys ir eilė kitų tarybos narių, visi VLIKo valdybos nariai: dr. K. Valiūnas, dr. B. Nemickas, J. Valaitis, B. Bieliukas, A. Sabalis ir A. Vedeckas bei Tautos Fondo valdybos pirm. J. Giedraitis. *(Elta)*

2. *Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimas*

1978 m. spalio 21 d. Čikagoje, Tautiniuose namuose, įvyko ALTos suvažiavimas. Invokaciją sukalbėjo kun. dr. Ig. Urbonas, suvažiavimą pravedė 7 asmenų prezidiumas. Sudarius reikalingas komisijas ir išklausius daugelio institucijų bei organizacijų sveikinimus, pranešimus padarė ALTos pirmininkas ir kiti valdybos nariai apie ALTos atliktus darbus, jo siekimus bei esamą padėtį.

Pagrindinį pranešimą padarė ALTos pirmininkas dr. K. Bobelis. Jis peržvelgė tarptautinės politikos padėtį, pažymėdamas, kad pagal anksčiau sudarytą ALTos veiklos planą į dabartinį veiklos etapą įeina uždavinys plėsti JAV vyriausybėje, akademiniuose sluoksniuose ir komunikacijos priemonėse nuovoką, apie Lietuvos teisę į nepriklausomybę, kel-

ti protestą prieš rusifikaciją ir lietuvių tautos genocidą, ypač panaudojant Helsinkio susitarimo punktus. Ginti bei ryškinti sampratą, kad negalima skirti žmogaus teisių nuo tautos teisių. Dr. Bobelis pasidžiaugė, kad Belgrade ambasadorius Goldbergas labai stipriai pabrėžė, kad JAV nepripažįsta ir nepripažins Lietuvos inkorporacijos į Sovietų Sąjungą ir kad JAV delegacijos pirmininkas sen. Dole paneigė Sov. S-gos ambasadoriaus Voroncevo melą, būk Lietuva savo noru įsijungė į Sov. S-gą, kai tikrovėje Maskva, okupuodama Lietuvą, sulaužė tarptautinės teisės dėsnius. Nė vienas iš satelitinių kraštų tuo atveju negynė Maskvos.

Šiuo metu, kada du trečdaliai Jungt. Tautų narių palaiko Sov. Sąjungą, Lietuvos klausimą mums reikia kelti ne Jungtinėse Tautose, o koncentruotis Europoje, kur Helsinkio susitarimą pasirašiusių valstybių dauguma mums rodo palankumą. Lietuvos tragedija pasaulyje dabar daug daugiau žinoma, negu prieš dešimtį metų. Savo teisėtus reikalavimus galėsime dar labiau sustiprinti Madrido pasitarimuose. Kada atsilikusios Afrikos tautos gauna nepriklausomybę, mūsų tauta su 700 metų istorija negali pasilikti vergijoje.

Amerika yra mūsų pagrindinis gynėjas, ir jos negalima kaltinti. Amerika laiko mūsų pagrindinius diplomatus, ir už tai turime būti dėkingi.

ALTa nuo pat įsikūrimo artimai bendradarbiauja su mūsų diplomatine tarnyba. Geri santykiai ir su VLIKu, kurį ALTa rėmė finansiškai, iki VLIKas įsisteigė savo finansinį fondą.

Apgailėtinas yra LB skilimas. ALTos tikslas — tą skilimą panaikinti, jokiu būdu jo neskatinti. ALTa nori matyti stiprią ir vieningą Lietuvių Bendruomenę ir dės visas pastangas, kad tai būtų pasiekta. ALTos visuomeninių ryšių komisija turėjo pasitarimus su LB atstovais, ir naujoji ALTos valdyba turės šį reikalą spręsti.

Toliau savo pranešime dr. Bobelis painformavo, kad dėl "Holocaust" ir kitų kaltinimų lietuviams buvo amerikiečių spaudai pasiųsti laiškai, ir daugelyje miestų jie buvo laikraščiuose išspausdinti. Vedamas susirašinėjimas ir asmeniški pasitarimai su televizijos kanalų vadovybėmis. ALTa pasiuntė stiprų pareiškimą, kad lietuvių tautos negalima jungti su jokiomis diktatūromis.

Suvažiavimas, įvertindamas dr. K. Bobelio su didele energija, veržlumu ir sumanumu vedamą bekompromisinę kovą ir jo atliktus darbus, vienbalsiai pritarė pasiūlymui

suteikti jam ALTos garbės pirmininko titulą su teise dalyvauti ALTos valdybos posėdžiuose ir juose balsuoti. Jam pagerbti buvo paskirtas ir suvažiavimo proga suruoštas banketas.

ALTą sudarančioms organizacijoms pasiūlius savo kandidatus, buvo sudaryta nauja ALTos vadovybė. Pirmininko pareigos laikinai eiti pavestos kun. A. Stašiui.

Savo priimtose rezoliucijose suvažiavimas —

sveikino JAV prezidentą J. Carterį, dėkojo jam už žmogaus teisių iškėlimą ir jo tvirtą laikyseną jų atžvilgiu; kartu jį prašė iškelti ir savarankiško tautų gyvenimo klausimą, kad Lietuva ir kiti pavergti kraštai galėtų atstatyti nepriklausomas valstybes;

sveikino pavergtus brolius ir seseris tėvynėje ir pareiškė savo tikėjimą, kad jų vargai ir kančios nepalauš jų ištvermės kovoje dėl išsilaisvinimo;

sveikino diplomatinės ir konsularinės tarnybos narius, atliekančius tautos atstovavimo bei laisvinimo darbą;

sveikino VLIKą ir linkėjo jo glaudesnių tarpusavio ryšių su ALTa;

dėkojo ALTą remiančioms organizacijoms už paramą jos darbuose;

primena išeivijos lietuviams palaikyti ryšius su pavergtoje Lietuvoje gyvenančiais lietuviais, išvengiant veiksmų, kurie galėtų pakenkti lietuvių išsivadavimo pastangoms ar padėtų okupanto propagandiniams siekimams;

protestuoja prieš amerikiečių spaudoje ir televizijoje keliamus nepagrįstus lietuvių kaltinimus;

džiaugdamasis atsakingų JAV vyriausybės pareigūnų ir Kongreso atstovų Lietuvos laisvės reikalui palankumu, kuris buvo pasiektas vieninga ir planinga ALTos vadovaujama išeivijos veikla, suvažiavimas skatina ir toliau tęsti vieningą bei koordinuotą ryšių palaikymą su Washingtono įstaigomis, kad ten nebūtų sudarytas lietuvių susiskaldymo įspūdis, kuris silpnintų visų pastangas ir kenktų Lietuvos laisvės reikalui;

plečiant ALTos veiklą, steigti jos skyrius, kur jų nėra, ar bent paskirti savo įgaliotinius.

Nauja ALTos valdyba

Suvažiavime sudaryta ALTos valdyba sausio 10 d. pareigomis pasiskirstė šiaip: pirmininkas dr. Kazys Šidlauskas,

pirmininko pavaduotojas dr. Jonas Valaitis, vicepirmininkai — Teodoras Blinstrubas, Povilas Dargis, dr. Leonas Kriaučeliūnas, dr. Vladas Šimaitis ir Povilas Žumbakis, iždininkas Juozas Skorubskas, prot. sekr. inž. Grožvydas Lazauskas, finansų sekr. Petras Bučas, gen. sekr. kun. Adolfas Stašys, valdybos nariai — Ofelija Baršketytė, Kęstutis P. Dirkis, Stanley Balzekas, Julius Pakalka, Jonas Talandis, Emilija Vilimaitė ir dr. Jonas Genys.

3. *White Plains konferencijos nutarimai*

Lietuvos laisvinimo konferencijos, įvykusios 1974 m. spalio 26 ir 27 dienomis White Plains, New York,

SUTARTOS IŠVADOS:

A. Lietuvos laisvinimo darbo sampratos ir lietuvių bendravimo klausimu —

1. Lietuvos laisvinimo darbo konferencija, išklausiusi ir apsvarsčiusi pranešimą apie Lietuvos vadavimo sampratą, nutarė dar kartą pareikšti nepakeičiamą laisvinimo veiksnių nusistatymą siekti nepriklausomos Lietuvos valstybės atstatymo, remiantis nekintančia lietuvių tautos valia, Lietuvos valstybingumo apraiškomis ir lietuvių išeivijos tautine pareiga savo tautai padėti išsilaisvinti iš okupacijos.

2. Lietuvos laisvinimo darbo konferencija drauge su visa lietuvių išeivija protestuoja prieš okupanto vykdomą pagrindinių žmogaus teisių paneigimą Lietuvoje, ypač prieš religijos persekiojimą ir Lietuvos žmonių bendravimo su kitais kraštais varžymą.

Kiek įmanoma okupacinio režimo varžtų ribose, laisvojo pasaulio lietuviams tikslinga puoselėti ir plėsti ryšius su pavergtoje Lietuvoje gyvenančiais tautiečiais išeivijos tautiniam tapatumui su savo tauta išlaikyti ir solidarumui su ja ugdyti. Tuos ryšius mezgant ir palaikant, išeivijos lietuviams tenka vadovautis savo sveika nuovoka, sąžinės jautrumu ir tautiniu sąmoningumu, vengiant bet kurių veiksmų, kurie galėtų pakenkti Lietuvos valstybiniam tęstinumui ar lietuvių tautos pastangoms išlikti ir išsivaduoti iš okupacijos.

3. Lietuvos laisvinimo darbo konferencija, turėdama galvoje, kad mūsų visuomenės diferenciacija ir nusistatymų įvairumas yra natūralus ir teigiamas reiškinys, taria, kad dėl

to tolerancijos puoselėjimas ir jos laikymasis mūsų išeivijos organizacijų, spaudos ir pavienių asmenų tarpe yra būtinas. Nesilaikymas šio svarbaus dėsnio apgailėtinai kenkia išeivijos tautiniam solidarumui ir laisvinimo darbo sėkmei.

B. Lietuvos laisvinimo ilgalaikių darbų ir priemonių klausimu —

1. Rūpintis, kad Lietuvos Diplomatinės Tarnybos, reiškiančios Lietuvos valstybingumo tęstinumą, būtų išlaikytos.

2. Išlaikyti, remti ir stiprinti Vyriausią Lietuvos Išlaisvinimo Komitetą, tęsiantį tautos valią dirbti ir kovoti už Lietuvos nepriklausomybės atstatymą.

3. Rūpintis Lietuvos nepriklausomybės ir lietuvių tautos laisvės klausimo ir reikalo atstovavimu už Lietuvos ribų.

4. Plačiau naudotis peticijos teise tarptautiniuose forumuose, kurią turi lietuvių organizacijos ir lietuviai, kaip atskirų valstybių piliečiai, sekant Lietuvos nepriklausomybės atstatymo principu.

Pasirūpinti tautinių ir asmeninių skriaudų lietuviams dokumentacijos surinkimu.

6. Rūpintis Lietuvos etnografinių sienų dokumentacija. Studijuoti būsimos Europos struktūros klausimą tarpvalstybinių santykių plotmėje.

7. Ieškoti efektingų būdų leisti ir platinti svetimomis kalbomis knygas, liačiančias Lietuvos bylą ir lietuvių kultūrą.

8. Dėti pastangas, kad lietuviai, kurie yra išblaškyti po Sovietų Sąjungą, būtų grąžinti į Lietuvą.

9. Išnaudoti kitų valstybių žmonių galimą pagalbą Lietuvos labui. Su latviais ir estais artimai bendradarbiauti: veiklą derinti, vieni kitus remti ir kiek tikslinga veikti išvien.

C. Lietuvos laisvinimo einamųjų ir specialių darbų ir žygių klausimu —

1. Teikti ekonominę, kultūrinę ir politinę pagalbą lietuviams okupuotoje Lietuvoje.

2. Telkti informaciją iš okupuotos Lietuvos ir ją perduoti laisvajam pasauliui:

a.Straipsniais periodinėje spaudoje, radio, televizijos ir kitomis priemonėmis.

b. Kasmetiniais leidiniais (apie žmogaus teisių pažeidimus ir kitais klausimais).

c. Išverčiant į kitas kalbas ir leidžiant Lietuvos Kata-

likų Bažnyčios Kronikas.

3. Informuoti laisvąjį pasaulį apie Lietuvos bylą aplamai. Išskirtiną dėmesį skirti toms valstybėms Europoje ir Azijoje, kurių interesai yra susikirtę su Sovietų Sąjungos interesais, nežiūrint jų vidinės santvarkos ir ideologijos.

4. Organizacijoms ir forumams, galintiems padėti lietuvių išeivijai ir lietuvių tautai, dėmesį skirti tikslingos atrankos būdu.

5. Teikti paramą tautinėms ir tarptautinėms organizacijoms, pozityviai talkinančioms Lietuvos laisvinimo bylai.

6. Skatinti gyvenamojo krašto visuomenės tinkamą supažindinimą su lietuvių išeivijos gyvenimu ir jos teigiamaisiais darbais.

7. Tęsti politinį spaudimą į visų mums prieinamų valstybių vyriausybes ir parlamentus, didžiausią dėmesį kreipiant į Jungtines Amerikos Valstybes. Tuo tikslu taip pat skatinti lietuvius platesniu mastu dalyvauti gyvenamojo krašto politinėje veikloje.

8. Moksliniais veikalais dokumentuoti Lietuvos okupaciją, jos gyvenimą rusų priespaudoje ir pastangas išsilaisvinti. Dokumentuojamos šios temos:

a. Pirmoji rusų okupacija,

b. 1941-ųjų metų sukilimas,

c. Vokiečių ir antroji rusų okupacija,

d. 1945 — 1952-ji metai: areštai, trėmimai, kolektyvizacija, ginkluotas pasipriešinimas,

e. Lietuviai Sovietų Sąjungos kalėjimuose ir koncentracijos stovyklose,

f. 1952 — 1970-jų metų laikotarpis,

g. Tautinė ir religinė rezistencija,

h. Rusijos prisiskirtos ir kolonizuotos Mažosios Lietuvos padėtis,

i. Gudijai priskirtos rytų Lietuvos padėtis ir jos tautiniai santykiai.

9. Remti okupuotos Lietuvos gyvenimą studijuojančias institucijas, rūpintis profesine talka bei lėšomis ir sekti, kad numatyti darbai būtų laiku atlikti.

Konferencijos išvadų komisija

A. Gureckas,
Vl. Šimaitis,
Jurgis Valaitis

GUDŲ IR LIETUVIŲ SANTYKIAI IR PROBLEMOS

Pasikalbėjimas su vyskupu Sipovičiu

Pasikalbėjimas įvyko 1978 m. liepos 5 d. Prano Skarinos vardo gudų knygyne šiaurinėje Londono dalyje. Pasikalbėjime dalyvavo Liet. Krikščionių Demokratų Sąjungos įgaliotas kun. Vytautas Bagdanavičius.

Pradėdamas pasikalbėjimą, kun. Bagdanavičius kėlė mintį, kad lietuvių ir gudų tautos turi labai daug bendro, bet kartu ir nemaža ginčytinų ir aiškintis reikalingų klausimų. Bendra yra šių abiejų tautų istorinė praeitis, Didžioji Lietuvos Kunigaikštija. Ginčytinus klausimus sudaro įvairūs požiūriai į šią Didžiąją Kunigaikštiją ir sienų bei kalbų skirtumai. Būtų tragiška, jei šios dvi tautos, remiai neišsiaiškinusios skirtingumų, atsistotų viena prieš kitą kaip priešai. Ateitis mums nežinoma, bet kiekviena diena gali atnešti esminių politinių pasikeitimų Sovietų Rusijoje ir sukelti įvairias politines situacijas. Būtų naudinga abiems tautoms tam pasiruošti, bandant išsiaiškinti skirtingumus.

Vyskupas Sipovič padėkojo už šią iniciatyvą ir už čia padarytą klausimo pristatymą. Kun. Bagdanavičiui klausiant, kas dabar politiškai atstovauja gudus, vyskupas pasakė, kad jie turi du centrus, kurie tarp savęs nesutaria. Pirmąjį centrą sudaro dr. Žuk-Hryškievič, kuris yra įpėdinis to prezidento, kuris buvo paskelbęs tautinę gudų respubliką 1918 metais kovo 25 dieną. Antrasis centras yra kilęs iš 1944 m. vokiečių sušaukto gudų kongreso Minske, kuris išrinko prezidentą Astrovskį (supuolimas, kad ir Lenkų prezidentas šiuo metu yra panašia pavarde Ostrovski).

Vysk. Sipovič laiko, kad pirmoji grupė yra labiau atstovaujanti gudus, ir ji turi savo židinius visuose kraštuose. Ji kalba per Radio Liberty.

Kalbant apie gudų ir lietuvių santykius, vyskupas Sipovič mano, kad reikia grįžti prie 1919 metų sutarties, pasirašytos tarp Lietuvos ir Gudijos. Šis dokumentas yra Kongreso bibliotekoje. Prie jos sudarymo dalyvavo ministras Balutis ir V. Lastouski. Jis iki 1926 m. gyveno Kaune.

Dr. Žuk-Hryškevič gyvena Ontario, Kanadoje, Bari mieste, 50 mylių nuo Toronto. Vyskupas mano, kad dabar yra

pats laikas, kad protingi žmonės iš vienos ir kitos pusės, t.y. gudai ir lietuviai susitiktų. Bet prieš tai reikia pasikalbėjimą paruošti.

Gudai Londone yra aktyvūs ir veikia kartu su kitomis tautomis "Liason" grupėje. Joje veikia ir lietuviai. Ši grupė darė įtaką Belgrade. Šios grupės atstovų klausosi užsienio reikalų ministerija Londone.

Gudai Londone yra išvystę mokslinę veiklą, ruošdami akademines paskaitas. Iš lietuvių šiose paskaitose yra dalyvavęs architektas Baublys. Vysk. Sipovič mano, kad lietuviai Londone nėra pakankamai aktyvūs politinėje ir kultūrinėje srityse savo ryšiuose su anglais. Atstovybės veikla, kuri yra per daug formali, nėra pakankama.

Kalbant apie gudų nusiskundimus, vyskupas pareiškė nuomonę, kad lietuviai, be atodairos lietuvindami gudų vietovardžius, pažeidžia jų jausmus. Pvz. Grodno nėra pagrindo vadinti Gardinu. Tačiau dėl Vilniaus "sulietuvinimo" jis mano, kad su tuo faktu reikia skaitytis. Jis lietuviams nori pasakyti, kad, nežiūrint, ar jie nori ar nenori, gudai, būdami 10 milijonų tauta šalia Lietuvos, yra politinė realybė. Dėl vietovardžių vyskupas mano, kad reikėtų sudaryti lietuvių ir gudų specialią komisiją, kuri nustatytų, kaip kurie vietovardžiai yra rašytini.

Vysk. Sipovič yra sutelkęs milžinišką kiekį medžiagos, liečiančios Gudijos istoriją, ir yra gerai ją sutvarkęs. Jis turi keletą Lietuvos statuto egzempliorių. Tarp kitko, jis rodė Lietuvos statuto 8-to skyriaus 2 perskyrimą, kuriame sakoma, kad D. Kunigaikštijoje būtų rašoma gimtosiomis kalbomis. Apskritai vysk. Sipovič yra labai geros nuomonės apie D. Lietuvos valdovų aukšto lygio valstybingumą, kuris gerbė vietinę kultūrą ir ją globojo. Jei ne Maskvos invazija, Didžiojo Naugardo miestiška respublika būtų išsivysčiusi į didelę demokratiją, Vilniaus globojamą.

Vysk. Sipovič nepritaria kai kurių gudų kraštutinėms pažiūroms Lietuvos atžvilgiu. Jis neabejoja, kad Gedimino dinastija yra lietuvių dinastija. Tačiau jis taip pat yra įsisąmoninęs, kad vėliau žymių valstybininkų šiai kunigaikštijai yra davę gudai. Taip, pvz. Sapiehos yra kilę iš Smolensko. Kai 1623 metais šv. Juozapatas Kuncevičius, unitų vyskupas, buvo unijos priešų nužudytas, Sapieha žudikus griežtai nubaudė. Taip pat vytis yra visų Gudijos miestų herbas. Dėl to lietuviams nesą ko liūdėti. Gudijos ir Lie-

tuvos istorikams reikėtų bendromis pastangomis studijuoti Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istoriją. Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos valstybinį genijų vysk. Sipovič nesivaržo prilyginti D. Britanijos politiniam genijui, kuris sugebėjo įvairias pasaulio tautas ir kultūras sujungti į savo imperiją, nepažeisdamas iš esmės jų kultūrinio ir visuomeninio identiteto. Apie lenkus vyskupas Sipovič taip nesako. Jis net nepalankiai išsireiškė apie Jogailos bažnytinę politiką, kuri Gudijoje naikino provoslavišką liturgiją, įvesdama ten lotynišką. Vilnius sugebėjo būti aukšto lygio politiniu centru. Tai liudija tas faktas, kad Gudijos metropolitas rezidavo Vilniuje. Taip pat ir Ukrainos arba Kijevo metropolitas rezidavo Vilniuje.

Kalbėdamas apie nepriklausomos Lietuvos nuotaikas Gudijos atžvilgiu, vyskupas paminėjo, kad dauguma gudų visuomenininkų lietuvius laiko išdidžiais tautininkais. Ir kol lietuviai tokie esą, su jais kalbėti neįmanoma. Bet jei lietuviai pakeistų savo nuomonę gudų atžvilgiu, kalbos tarp abiejų pusių reikėtų.

Kun. Bagdanavičius atkreipė vyskupo dėmesį į tai, kad Lietuvos rusinimas ėjo kartu su rytų apeigomis, dėl ko populiarioje lietuviškoje galvosenoje gudiškumas nesiskiria nuo rusiškumo. Ta galvosena yra įėjusi į žmonių mąstymą per praėjusį šimtmetį. Dabar, po II Vatikano, net ir liturgija neturėtų būti lietuvių nepalankiai vertinama. Bet ta kryptimi reikia lietuvių tautą perauklėti.

Vyskupas rado reikalo pastebėti, kad gudų šviesuomenė turi didelę pagarbą moderniai lietuviškai kultūrai. Išeivijoje gudų kultūrininkai skaito lietuvišką spaudą. Vilniuje gudai noriai mokosi lietuvių kalbos, nes Lietuvos nepriklausomybės susidarytas prestižas ten veikia. Tačiau gudai skaudžiai išgyvena, kai jie iš lietuvių nesulaukia jokio atsižvelgimo ir, priešingai, yra pristatomi nepalankioje dvasioje. Vyskupas Sipovič prašė kun. Bagdanavičių, kad jis parašytų "Draugui" straipsnį, svarstantį gudų ir lietuvių tautų santykių problemą.

Kaip vyskupas vaizduojasi Gudijos ir Lietuvos ateitį buvo galima suprasti iš jo pasisakymo: sovietų valdžia šių santykių reikalui yra pasitarnavusi tuo būdu, kad Gudiją yra ekonomiškai sujungusi į vieną vienetą su Pabaltiju. Toks sprendimas būtų galimas ir ateityje, išsilaisvinus iš komunizmo.

Apie vysk. Sipovičių, atsilankius jo suorganizuotame archyve, knygyne ir muziejuje, reikia pasakyti, kad jis yra aukšto lygio savo tautos reprezentantas. Jis sugeba telkti įvairią kultūrinę medžiagą ir ją tvarkyti. Taip pat jis sugeba gerai atstovauti savo tautą kitų tautų tarpe. Jo įstaiga yra pavadinta Prano Skaryna vardu, kuris buvo šv. rašto vertėjas į gudų kalbą, maždaug Mažvydo amžininkas.

Apie tolimesnių pasikalbėjimų galimumą vyskupas išsireiškė, kad jis mielai dalyvautų panašaus pobūdžio pasikalbėjimuose Čikagoje, kur jis kartais lankosi. Kai jis paklausė, kas dabar yra L. Krikšč. Demokratų pirmininkas, jam buvo atsakyta, kad juo yra Vladas Šoliūnas. Pasikalbėjimai galėtų būti tęsiami tiek kultūriniuose lygiuose, tiek ir politiniame lygyje. Sipovičiaus adresas yra: 39 Holden Road, London, N. 12, telefonas 445-5358.

Kas pereina į svetimą kalbą, tas pereina į svetimą jo prigimčiai pasaulį, kuriame tebus nekūrybiškas užklydėlis, nes neprabils savo siela, o tik savo liežuviu. Kas supranta šią tiesą, tas ir supras, kad vaisingas mūsų dalyvavimas kultūrinėje veikloje tėra galimas per lietuvių kalbą. Todėl egziliečiai turi imti į širdį, kad nuskendimas anglų kalbos jūroje reiškia tą patį, kaip atsisakyti nuo tautinio įnašo į naujai kuriamą kultūrą. Žinoma, lygiai tą patį reikia pasakyti ir apie Lietuvoje pasilikusius, kuriems grėsia pavojus iš rusų kalbos.

Dr. Juozas Eretas
"Krikščionis ir kultūra"

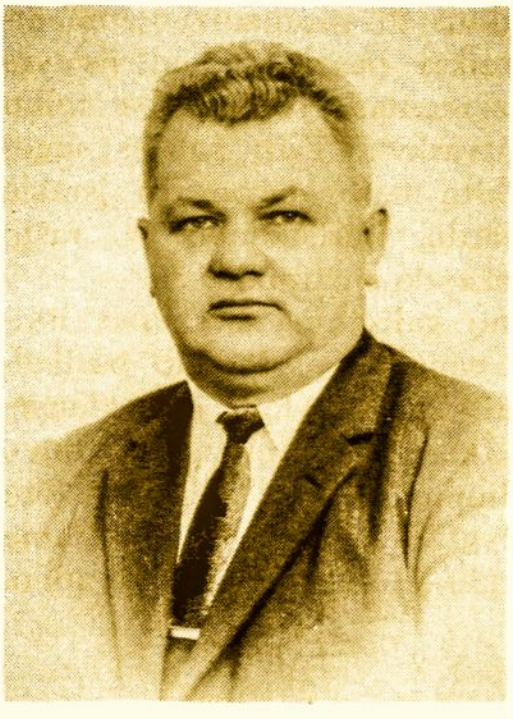

Dr. ALFONSAS PAREIGIS

Pereitų metų gruodžio 9 d. Moline, Illinois, ligoninėje mirė daktaras Alfonsas Pareigis. Prieš trejus su puse metų turėtas širdies infarktas stipriai pakirto daktaro psichiatro pajėgumą. Teko jam sunkiai sirgti, nes širdis nuo pasikartojančių atakų stipriai silpo.

Alfonsas gimė 1916 m. kovo 23 d. Vėžaičiuose, šešių vaikų šeimoje. Tėvas buvo stalius, turėjo baldų dirbtuvę. Alfonsas 1936 m. baigė Švėkšnos gimnaziją ir įstojo į Karo mokyklą, kurią baigė atsargos leitenantu. 1937 m. rudenį įstojo į medicinos fakultetą Kaune. Studijuodamas mokytojavo policijos mokykloje ir buvo knygyno vedėju. Okupacijos metais veikė rezistencijoje ir buvo gamtos mokslų mokytoju Kretingos gimnazijoje. 1944 m. pasitraukė į Austriją. Po karo persikėlė į Bavariją. Sukūręs šeimą su Danute Rimkute, tęsė medicinos studijas Muencheno universitete. Su šeima emigravęs į JAV, apsigyveno Cicero mieste, kur įsigijo maisto produktų krautuvę. 1958 m. pasiryžo grįžti į Vokietiją, kur Muencheno Maksimilijono universitete per 9 mėnesius baigė medicinos studijas ir įsigijo doktoratą. Atlikęs praktiką Cook County ligoninėje 1960 m. pradėjo Moline, Ill., dirbti Psichiatrinėje ligoninėje. Kaip psichiatras buvo gerai vertinamas bendradarbių daktarų, o ligonių gerbiamas ir mėgiamas.

Drauge su žmona išaugino keturis vaikus ir išleido juos į mokslus: sūnus Aleksandras — medicinos daktaras, Algirdas — kompiuterių specialistas, duktė Marija studijuoja teisę, Kristina — mediciną.

Velionis daktaras Pareigis buvo krikščioniškai demokratinio nusistatymo, priklausė ateitininkams, Gajos korporantas.

A. V.

ĮVYKIAI IR PROBLEMOS

Krokuvos kardinolas Apaštalų Soste

Krokuvos arkivyskupo kardinolo Karolio Vojtylos išrinkimas popiežium visur buvo sutiktas kaip staigmena. Nepaprastumą čia sudaro, pirma, tai, kad Apaštalų Sostą užėmė ne italas, kaip ligi šiol buvo per 455 metus, ir, antra, kad Bažnyčios vadovu tapo sovietinio satelitinio krašto dvasiškis, turintis komunistinio gyvenimo pažinimą, gerai susipažinęs su komunistine doktrina religijos atžvilgiu, žinantis tikinčiųjų persekiojimą ir religinę padėtį sovietų okupuotuose kraštuose. Svarbiųjų įvykių komentatoriai netruko pasisakyti, savo prileidimų, kad popiežiaus išrinkimas iš sovietų kontroliuojamos, bet labai religingos lenkų tautos turės įtaką bolševikų okupuotų kraštų tikinčiųjų padėčiai ir visam katalikiškam bei krikščioniškam pasauliui.

Nors lietuviai yra nemaža praeityje nukentėję nuo neigiamos lenkų įtakos Vatikane, tačiau apskritai sutinkama, kad popiežius Jonas Paulius II, kuris jau yra lietuviams pareiškęs, kad jo pusė širdies priklauso Lietuvai, gali lietuviams duoti daug daugiau ir jų reikalus suprasti geriau, negu iš bet kurios kitos tautos kilęs popiežius. Gal būt niekas iš kitų kardinolų taip gerai nežino komunistinio-ateistinio pavojaus krikščionybei ir ypač Lietuvos, Latvijos ir kitų sovietų pavergtų kraštų katalikams, kaip naujasis popiežius. Esame tikri, kad Jonas Paulius II reikalaus iš Maskvos daugiau teisių tų kraštų katalikams ir darys viską, kas tik nuo jo priklausys, kad juose sumažėtų religinė priespauda.

Nijolė Sadūnaitė pagerbta Koelno katedroje

Spalio 7 d. Koelno miesto katedroje įvyko vokiečių ir lietuvių bendrai laikytos pamaldos už persekiojamą Lietuvos tikinčiųjų Bendriją ir paneigtų žmogaus teisių grąžinimą. Į tas pamaldas autobusais ir automobiliais atvyko daug iš įvairių ir tolimų kraštų vokiečių ir lietuvių ir iš Bavarijos (Donauwoertho) vokiečių mergaičių "Nijolės" vardu pasivadinęs būrelis. Pamaldos buvo organizuotos Vokietijos-Austrijos Nijolės Sadūnaitės komiteto iniciatyva. Lietuviai į pamaldas žygiavo viena pagrindinių miesto gatvių su Lietuvos ir Vokietijos vėliavomis. Pamaldas laikė Koelno vyskupas

C. Dick ir lietuviai ir vokiečiai kunigai. Buvo giedama lietuviškai "Pulkim ant kelių", o mišių atitinkamas dalis skaitė lietuviškai ir vokiškai Vasario 16-sios gimnazijos mokinės ir "Nijolės" būrelio moksleivės. To būrelio narės giedojo ir jų išmoktas lietuviškas giesmes. Pamokslą pasakė vysk. Dick, regindams melstis už Lietuvoje ir kitur persekiojamus tikinčiuosius. Prie katedros buvo dalinami Nijolės Sadūnaitės paveikslai-fotografijos, ir vienas Westfalijos jaunimo žurnalo numeris, kuris beveik visas buvo skirtas Nijolei Sadūnaitei, Romui Kalantai ir Lietuvos tikinčiųjų padėčiai nušviesti.

Vakare buvo akademija, kurioje išsamią paskaitą skaitė Vokietijos parlamento narys dr. H. Czaja, o meninės dalies tautinių šokių, dainų ir deklamacijų programą lietuviškai ir vokiškai atliko lietuvaitės ir vokietaitės moksleivės.

Kovotojai už tikinčiųjų teises

Kai kurie italų, prancūzų ir Kanados laikraščiai rašo apie Lietuvoje susikūrusį komitetą tikinčiųjų teisėms ginti. Jį sudaro penki kunigai: Jonas Kauneckis, Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tomkevičius, Vincas Valavičius ir Juozas Zdebskis. Apie to komiteto susidarymą užsienio spaudai Maskvoje spaudos konferencijoje pranešė kun. J. Zdebskis, iškalėjęs šešiolika metų koncentracijos stovyklose. Jis supažindino užsienio spaudos atstovus su tikinčiųjų padėtimi Lietuvoje. Nors Lietuvoje nėre nei vienuolynų, nei katalikiškų laikraščių ar knygų leidyklų, tačiau, pasak jo, tikėjimas ten yra stiprus. Beveik visi vaikai yra pakrikštyti. Miestuose apie pusę, o kaimuose apie 80% jaunavedžių tuokiasi religiškai. Apie 70-75% visų žmonių Lietuvoje yra tikintys, nors komunistinė valdžia tą nuošimtį sumažina iki 50.

Komiteto tikslas — kovoti už tikinčiųjų ir netikinčiųjų lygiateisiškumą, solidarizuojant su kovotojais dėl žmogaus teisių apsaugojimo Sovietų Sąjungoje ir visur pasaulyje. Komitetas buvo įsteigtas, bendradarbiaujant su jau veikiančiu ortodoksų komitetu tikinčiųjų teisėms ginti.

Kun. Svarinsko žodžiais, kiekvienas lietuvis yra disidentas. Lietuvoje nėra disidentų mažumos, o yra tik kolaborantų mažuma.

Dekolonizacijos reikalavimas

Ukrainiečių iniciatyva, buvo paruoštas penkių tautų — ukrainiečių, lietuvių, latvių, estų ir gudų bendras dokumen-

tuotas memorandumas, reikalaujantis Sovietų Sąjungos dekolonizacijos. Lietuvių vardu memorandumą pasirašė PLB pirmininkas V. Kamantas ir sekretorė D. Kojelytė. Jungtinių tautų sekretoriui atsisakius priimti penkių tautų delegaciją, kuri turėjo memorandumą įteikti, jį įteikė Kanados parlamento narys ukrainietis Juri Shimko Jungt. Tautų asamblėjos pirmininkui.

To memorandumo įteikimo reikalu buvo lapkričio 22 dieną painformuota didžioji spauda, iškeliant JT nelygų traktavimą žmogaus teisių ir dekolonizacijos klausimais. Kartu buvo spaudai pranešta apie JT generalinio sekretoriaus K. Waldheimo nepriėmimą jaunimo peticijos, susidedančios iš 41 knygos ir turinčios per 155.000 parašų.

Pradėtoji akcija numatyta tęsti per ateinančius metus visuose pasaulio kraštuose, kur tik gyvena pabaltiečių, gudų ir ukrainiečių.

Padidinta rusinimo ir bedievinimo akcija

1978 m. komunistų partija Lietuvoje padidino spaudimą greičiau surusinti bei subolševikinti mokyklas lankantį jaunimą. Tuo tikslu steigiamos kalbų atžvilgiu mišrios mokyklos, kurių okupuotoje Lietuvoje jau yra 98 ir kuriose mokosi kas dešimtas Lietuvos mokinys. Švietimo ministerija vis daugiau iš mokytojų reikalauja skiepyti "taurų tarybinį patriotizmą, tautų draugystę ir proletarinio internacionalizmo jausmus", auklėti juos tarybiniais patriotais ir kovoti, kad juose nerastų vietos "nacionalistinis užsisklendimas", atseit lietuviškumas.

Labai padidintas rajonų ir miestų švietimo skyriams, visų laipsnių mokykloms ir tėvams spaudimas subedievinti jaunimą, kad, baigdami vidurines mokyklas, mokiniai būtų jau kovingi bedieviai. Visas mokyklinis mokymas ir užklasinė veikla turi tarnauti mokinių materialistinei pasaulėžiūrai formuoti. Partija reikalauja peržiūrėti mokyklinius vadovėlius ir geriau jiems parinkti mokomąją medžiagą ir gerinti jų internacionalinį bei tarybiškai patriotinį turinį, kad jie visi daugiau prisidėtų prie ateistinio auklėjimo ir mokinius ugdytų proletarinio internacionalizmo patriotais. Visi mokslo dalykai, visi juose aiškinami bei svarstomi klausimai ir mokykloje išeinama dailioji literatūra turi griauti religiją. Reikalaujama sekti šeimas, kad jose vaikai nesusipažintų su religiniais dalykais. Taip vis ieškoma būdų labiau surusinti

priaugantį jaunimą. Reikalaujama vis daugiau stiprinti jau ir taip mokyklose išplėstą karinį parengimą, stiprinti mokinių ryšius su tarybinės armijos kariais. Fizinio lavinimosi kolektyvai turi dalyvauti sportiniuose renginiuose drauge su "brolišku" respublikų moksleiviais ir juose naudoti internacionalinį turinį.

Auklėjime skiepijant materialistinę, ateistinę ir bolševikinę tendenciją, arba, kaip komunistai sako, kryptingumą, rusinimas ir komunistinimas bei bedievinimas jungiasi į vieną kompleksą: rusinimas padeda juos nureliginti, o jų subedievėjimas palengvina jų surusinimą. Tie nauji reikalavimai rodo, kad Lietuvoje gali padidėti religinis persekiojimas ir nutautinimo spaudimas.

Rusifikacijai lietuviai atsparūs

Pavergtos Lietuvos gyvenimą pažinusio dr. A. Štromo nuomone, Lietuvoje nutautinimas negresia. Jo žodžiais, sovietinė valdžia gali lietuvius išnaikinti fiziškai, bet negali jų nutautinti. Lietuvių tauta prieš rusifikaciją yra atspari. Žadinti lietuvių, kaip tautos, šiandieną jau nereikia. Bet bolševikai gali surusinti Lietuvos žemę, apgyvendindami ją rusais, ką jie jau seniai sustiprintai vykdo Estijoje ir Latvijoje.

Jei išeivijoje lietuviai nutausta be jokio spaudimo, tai pavergtoje Lietuvoje jie yra atsparūs ir didelėms nutautinimo pastangoms.

Tarptautinėje plotmėje prieš rusų kolonializmą

Lapkričio 3-5 dienomis Vankuveryje, Kanadoje, įvyko XIV tarptautinis socialdemokratų suvažiavimas, kuriame dalyvavo iš visų pasaulio dalių 67 valstybių socialdemokratų atstovai. Lietuvius socialdemokratus atstovavo ALTos veikėjai Juozas Skorubskas ir dr. Jonas Valaitis. Viena suvažiavimo diena buvo skirta žmogaus teisių klausimams. Pabaltijo valstybių vardu estų atstovas specialioje rezoliucijoje iškėlė tų kraštų okupaciją, tose tautose vykdomus žmogaus teisių pažeidimus ir tų tautų teisę į nepriklausomybę. Panašias rezoliucijas pasiūlė vengrų ir čekų socialdemokratų atstovai.

Suvažiavime dalyvavo nemaža buvusių ir dabartinių premjerų ir šiaip plačiai žinomų Europos ir kitų kontinentų politikų.

Paskirtas VLIKo ryšininkas

LKDS Centro komiteto pirmininkas Vladas Šoliūnas yra VLIKo paskviestas būti jo ryšininku su PLB valdyba.

Lankėsi Europoje

PLB valdybos vykd. vicepirmininkas Vaclovas Kleiza lapkričio 18-27 dienomis lankėsi D. Britanijoje, Italijoje ir Vokietijoje, kur tuo metu susitiko D. Britanijos, Šveicarijos, Belgijos, Prancūzijos ir Vakarų Vokietijos LB kraštų pirmininkai aptarti bendros veiklos gairių ir apsvarstyti PLJ kongreso ruošimo. Tai buvo pirmas toks susitikimas per 19 metų.

Lankydamasis atskiruose kraštuose, V. Kleiza susitiko su Lietuvos atstovu Londone V. Balicku, aplankė Lietuvos diplomatijos šefą Stasį Lozoraitį ir Lietuvos charge d'affaires Vatikane Stasį Lozoraitį. Buvo bendroje audiencijoje priimtas popiežiaus Jono Pauliaus II, kuriam padėkojo už tartus lietuviškus sveikinimo žodžius, o popiežius atsakė, kad jam lietuviai visada buvo arti širdies ir kad jis juos prisimena kiekvieną dieną savo maldose.

Pavergtieji lietuviai ir lietuviškoji išeivija

Mūsų išeiviško gyvenimo pradžioje, kada dar buvo stiprios artimo išsilaisvinimo viltys, dažnam kildavo klausimas, kaip gi, bolševikams tiek daug veikliausių lietuvių sunaikinus bei ištrėmus ir tokiam dideliam taip pat veiklių lietuvių užsienyje nubyrėjus, namie likusieji bebus pajėgūs atkurti bei apginti savo valstybę. Tuo metu ir VLIKas, kaip politinė tautos vadovybė, turėjo planą Lietuvai atkurti ir jai pagrindus nutiesti.

Per daugelį metų okupuotoje Lietuvoje ir išeivijoje padėčiai besikeičiant, nedaug tesumažėjo pasitikėjimas išeivija. Pavergėjo propaganda nesunaikino pavergtųjų lietuvių vilties, kad išeivija, Lietuvai siekiant laisvės ir ją atgaunant, turės suvaidinti svarbų vaidmenį. Taigi išeivija turi neatleidžiamą pareigą veikti ten, kur tik reikalinga ar bus reikalinga Lietuvos išlaisvinimui ir jos demokratinei valstybei atstatyti.

Bet labai klystų tie, kurie dar manytų, kad išsilaisvinusi tauta bus labai reikalinga išeivijos žmonių jai pamokyti ar padėti valdytis. Jei pasitaikytų tokių, kurie dar manytų ar ruoštųsi atkurtoje Lietuvoje daryti politinę karjerą,

labai klystų. Per visą sovietinės okupacijos metą Lietuvoje baigė aukštuosius mokslus daugiau, kaip du šimtai tūkstančių žmonių. Jei nepriklausoma Lietuva atsikūrė, turėdama labai maža šviesuomenės, tai būsimoji Lietuvos valstybė iš karto turės labai daugelio specialybių (gal išskiriant religijos sritį) bei pašaukimų ir su visokiu patyrimu intelektualų. Lietuvos gyvenimui nepasiruošę ir ištaigingame gyvenime išaugę amerikonukai tam Lietuvos gyvenimui ir ypač administracijos darbui jau netiks. Priespaudoje subrendusi tauta, mokėjusi iškentėti visokį smurtą, persekiojimus ir trėmimus, mokėjusi dėl savo išlikimo kovoti, mokės ir valdytis be pagalbos iš šalies. Ji jau turi savo vadus, kurių žinome Viktorą Petkų, Nijolę Sadūnaitę ir kitus kovotojus, kurie jau žinomi plačiame pasaulyje.

Nuostolingos klaidos

Dauguma žmogaus daromų klaidų yra nuostolingos. Ypač nuostolinga lietuviškajam reikalui ir mūsų tautinėms aspiracijos viena įkyriai kartojama klaida: tai dažnas mūsų paskutinių metų spaudoje kaltinimas ir net smerkimas Amerikos ir kitų laisvojo pasaulio valstybių, kad jos nesirūpina Lietuvos išlaisvinimu ir jos neišlaisvins. Tokios į defetizmą įtaigojančios prielaidos yra nuostolingos daugeliu požiūrių: jos griauna lietuvių išeivijoje pasitikėjimą laisvuoju pasauliu, mažina Amerikos ir kitų valstybių įstaigų pasitikėjimą lietuviais, kaip nepatikimais ir ištįžusiais, kenkia dar užsienyje pripažintų lietuvių diplomatų ir konsulų veiklai, kerta smūgį Lietuvos išlaisvinimo siekiantiems veiksniams, nuodija lietuvių išsilaisvinimo viltis, dildo lietuvių išeivių piniginę paramą išlaisvinimo reikalams ir mažina išeivijos priaugančios kartos susidomėjimą Lietuva ir lietuvybe.

Sovietų pasikėsinimas prieš spaudos laisvę pasaulyje

Kaip žinome, komunizmas priklauso prie konservatyviausių, nė kiek neprogresuojančių, labiausiai pažangą stabdančių ir atsilikusių nuo gyvenimo pažangos socialinių doktrinų. Mūsų tėvynėje rusiškasis komunizmas verčia išpažinti prieš šimtą metų sukurtą Markso mokslą ir daugiau kaip prieš pusę amžiaus paskelbtus Lenino komunistinius reikalavimus, neleidžiant jokių nuo jų nukrypimų ar skirtingų mąstymų, kurie labai griežtai smerkiami, vadinant juos revizionizmu. Kai laisvasis pasaulis per tą laiką daro didelę

pažangą, gerindamas žmonių gyvenimą, suteikdamas jiems vis didesnę laisvę ir gindamas žmogiškąsias teises, komunizmo užvaldytuose kraštuose žmogus nė svajoti negali apie laisvę ir apie savo teises.

Plėsdami savo įtaką pasaulyje, sovietiškieji komunistai bando jame iš anksto suvaržyti žmonių laisvės reikalavimus. Tokį žingsnį atgal sovietai bando įgyvendinti per Jungtinių Tautų organizaciją. Jos švietimo ir kultūros agentūros UNESCO konferencijoje Paryžiuje jau aštuoneri metai, kaip jie bando pravesti tarptautinę deklaraciją, reikalaujančią visame pasaulyje nustatyti žinių tarnyboms gaires, kas reiškia suvaržyti spaudos laisvę, kaip tai yra komunistiniuose kraštuose ir kituose diktatūriniuose režimuose. Tai ypač jiems padėtų jų pavergtų kraštų išeivių spaudą pažaboti.

Amerika ir kitos demokratinės valstybės kovoja prieš tokias bolševikų užmačias, nes tokia jų siūloma deklaracija skatintų vyriausybes kištis į spaudos reikalus ir stabdytų informacijos plitimą pasaulyje. Svarstant kalbamą sovietų deklaracijos pasiūlymą, Kanados atstovas toje organizacijoje pareiškė, kad toji deklaracija būtų baisus žingsnis atgal.

Jiems teko nusivilti

Kaip atsimename, nepriklausomoje Lietuvoje daugumą slaptos komunistų partijos narių sudarė žydai. Jų tautybės žmonės entuziastiškai su rožėmis sutiko Lietuvą okupuojančius Sovietų Sąjungos karius. Vadinasi, jie iš komunistinės Lietuvos okupacijos daug tikėjosi.

Tačiau jiems teko nusivilti. Jei nepriklausomoje Lietuvoje žydų mažuma turėjo 14 gimnazijų, 3 progimnazijas, 122 pradžios mokyklas, 3 rabinų akademijas, 3 dienraščius, daug bibliotekų bei kitokių institucijų, plačią tautinę autonomiją ir neproporcingai didelį svorį ekonominiame Lietuvos gyvenime, prieš ką niekas Lietuvoje rimtai nesikėsino, — tai Sovietų Sąjungoje, kurios kalbą jie ir Lietuvoje vartojo, jie neturi nei vieno laikraščio, nei vienos mokyklos, nei vieno teatro, nei kitokių religinių, švietimo, kultūrinių ar ekonominių institucijų. 1970 metų surašinėjimo duomenimis, 95% Sovietų Sąjungoje gyvenančių žydų pasisakė, kad jų gimtoji kalba yra rusų. Jų nutautinimas vyksta sparčiau negu kitų tautybių. Taigi bolševikinė Lietuvos okupacija ir žydams buvo didelė nelaimė.

Toliau klastojama Lietuvos istorija

Siekiant daugiau istorijos mokymą palenkti jaunimo rusinimo bei bolševikinimo tikslams, keičiami Lietuvos istorijos vadovėliai. Jau išleistas IV klasės istorijos vadovėlis "Pasakoja gimtinės istorija". Neseniai išspausdintas istorikų M. Juco ir V. Merkio paruoštas VII-IX klasėms Lietuvos TSR istorijos vadovėlis, kuris apima laikotarpį nuo pirmykštės bendruomenės santvarkos iki kapitalizmo imtinai. Praeities įvykiai vertinami pagal istorinio materializmo principą ir mokslinės koncepcijos grindžiamos materialistinės metodologijos pagrindu, rūpinantis ne tik žinių suteikimu bei loginio mąstymo ugdymu, bet ir jauno žmogaus auklėjimu sovietiškai internacionalinėje (rusiškoje) dvasioje.

Kiti autoriai — K. Navickas, K. Siurblys ir R. Žebkaitė — yra paruošę istorijos vadovėlį ir X-XI klasėms. Vadovėlius ruošiant, buvo siekiama Lietuvos TSR istoriją glaudžiau ir logiškiau susieti su TSRS istorijos kursu.

Dr. Kazys Bobelis — VLIKo pirmininkas

Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto taryba savo kovo 11 dienos posėdyje Čikagoje išrinko dr. Kazį Bobelį VLIKo pirmininku.

Dr. K. Bobelis yra žinomas kaip dinamiškas visuomeninkas ir veržlus politikas, turįs ryšių su žymiais Amerikos politikais ir didelį patyrimą Lietuvos laisvinimo veikloje. Jis yra daug metų buvęs LB taryboje ir devynerius metus pirmininkavo Amerikos Lietuvių Tarybai. Paskutiniame ALTos suvažiavime jis buvo išrinktas jos garbės pirmininku.

Tame pat VLIKo tarybos posėdyje buvo išrinkta ir jo valdyba. Be pirmininko dr. K. Bobelio, į ją dar buvo išrinkti dr. Kostas Jurgėla, dr. Jonas Balys, inž. Liūtas Grinius, dr. Jonas Stikliorius, dr. Jokūbas Stukas, dr. Barbora Armonienė ir agr. Jonas Daugėla.

Lietuvių Helsinkio grupė nominuota Nobelio premijai

JAV Kongreso Helsinkio komisija savo laiške Nobelio Institutui pareiškė, kad ji iš naujo nominuoja Nobelio Taikos premijai Maskvos, Ukrainos, Lietuvos, Gruzijos ir Armenijos Helsinkio grupes.

Jie mus paliko

Per paskutinį praėjusių metų ketvirtį netekome nemažo skaičiaus išeivijos veikėjų, kultūrininkų, intelektualų.

Spalio 16 d. Čikagoje mirė visuomenininkė, ateitininkių veikėja *Emilija Masiliūnaitė-Paliokienė.*

Lapkričio 12 d. Cicere mirė mokytojas matematikas ir buv. gimnazijų direktorius Lietuvoje *Adolfas Orvidas.*

Lapkričio 12 d. mirė kunigas *Longinas Kemėšis,* dirbęs pastoracinį darbą Vokietijoje ir Kanadoje.

Lapkričio 20 d. Čikagoje mirė muzikas, meno kritikas ir teisininkas *Antanas Nakas.*

Gruodžio 1 d. New Yorke mirė visuomeninių organizacijų veikėjas *dr. Bronius Radzivanas.*

Gruodžio 6 d. Hot Spingse mirė teisininkas *Bronius Kriaučeliūnas.*

Gruodžio 9 d. Rapid City mirė *dr. Alfonsas Pareigis.*

Gruodžio viduryje New Yorke mirė buv. Tautos Fondo pirmininkas inž. *Ignas Gasiliūnas.*

Gruodžio 17 d. Cicere mirė dailininkas *Juozas Pautienius.*

Gruodžio 18 d. Čikagos priemiestyje Oak Lawn mirė *dr. Jonas Gliaudelis.*

Lapkričio 6 d. Stockholme mirė karo istorikas ir ėjęs Lietuvos kariuomenėje svarbias pareigas pulkininkas *Oskaras Urbonas.*

Gruodžio 18 d. Muenchene mirė inž. *Jonas Augustaitis.*

Gruodžio 21 d. Detroite mirė Lietuvos Atgimimo Sąjūdžio veikėjas teisininkas dr. *Vincas Misiulis.*

Sausio 16 d. Čikagoje mirė karo istorikas pulk. ltn. *Kazys Ališauskas.*

Gruodžio 15 d. Čikagoje mirė liet. katalikių moterų veikėja, Amerikos Lietuvių Tarybos narė Marija Šriupšienė.

Gruodžio 15 d. Čikagoje mirė Amerikos Lietuvių Tarybos narys ir BALFo veikėjas Pranas Sekmokas.

Gruodžio 18 d. Čikagoje mirė savanoris-kūrėjas dailininkas Teofilius Petraitis.

Gruodžio 22 d. Evanstone mirė inž. Vytautas Bičkus.

Sausio 5 d. Čikagoje mirė savanoris kūrėjas, nepriklausomybės kovų dalyvis pulk. ltn. Antanas Skripstūnas.

Sukaktys

100 metų sukaktį sausio 1 d. atšventė dailininkas *Adomas Varnas*, suvaidinęs labai svarbų vaidmenį lietuvių dailės plėtotėje.

100 metų kovo 3 d. suėjo nuo rašytojo *Jono Biliūno* gimimo.

90 metų sukako sausio mėn. nuo laikraščio "Varpas" pasirodymo.

90 metų vasario 4 d. sulaukė kun. *Juozapas A. Karalius*, iškilus Amerikos lietuvių visuomenininkas bei daugelio kultūrinių įvykių mecenatas.

80 metų kovo 3 d. sulaukė rašytojas *Juozas Paukštelis*.

80 metų kovo 27 sukako nuo kun. *Juozo Želvio* gimimo.

80 metų sausio 26 d. suėjo nuo *Prano Vainausko*, iškilaus lietuvių krikščionių demokratų veikėjo, gimimo.

75 metų sukaktį vasario 7 d. atšventė inž. *Kazys Pabedinskas*.

70 metų sausio 2 dieną sukako politikui, iškiliam tautininkų veikėjui, *dr. Broniui Nemickui*.

70 m. kovo 10 d. sukanka rašytojui-publicistui *Broniui Railai*.

60 metų vasario 13 d. suėjo nuo pirmojo Lietuvos karininko *Antano Juozapavičiaus* žuvimo kovose su Lietuvon įsibrovusia rusų kariuomene.

50 metų kovo 15 d. suėjo nuo Lietuvos Šaulių Sąjungos įkūrėjo *Vlado Putvinskio* mirties.

35 metai sausio 3 d. suėjo nuo poeto *Jurgio Baltrušaičio* mirties.

35 metai vasario 16 d. suėjo nuo Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto prisistatymo tautai su savo Vasario 16-sios deklaracija.

15 metų gruodžio 15 d. suėjo, kaip Toronte mirė teisininkas, krikščionių demokratų veikėjas *Viktoras Užupis*.

15 metų sausio 5 d. suėjo nuo poeto *Fausto Kiršos* mirties.

10 metų sausio 16 d. suėjo nuo politiko, daug metų Lietuvai Paryžiuje atstovavusio, Lietuvos nepriklausomybės akto signataro, istoriko *Petro Klimo* mirties.

KRITIŠKAI VERTINANT

ĮSPĖJIMAS LAISVAJAM PASAULIUI

Naujoj savo knygelėj "Blick in die Zeit" dr. Juozas Eretas svarsto trijų pasaulinių galybių santykius ir iš jų susidarančią išeitį. Jungtines Amerikos Valstybes jis aptaria kaip jėgą be patyrimo. Nors jos jau atšventė savo 200 metų gyvavimo sukaktį ir pasiekė mėnulį, tačiau, neturėdamos nusistovėjusių politinių principų ir politinio vadovavimo pasauliui patyrimo, jos sudarė sąlygas nedemokratinei valstybei labai išsiplėsti ir išaugti į pirmąją galybę pasaulyje. Dėl to patyrimo trūkumo Rooseveltas su Churchilliu Jaltoje nesuprato, kad jie Europos žemyną perleidžia Lenino imperijai.

Antra didžioji valstybė — Kinija — tai patyrimas be jėgos. Joje gyvena apie 800 milijonų žmonių, ir tas skaičius vis didėja. Pasaulis sparčiai geltonėja. Po 25 metų pasaulyje bus kas ketvirtas žmogus geltonas. Azijoje Kinija yra politiškai ir kariškai didžiausia galybė su seniausia pasaulyje kultūra. Tai tauta senesnė už istoriją. Ji yra pergyvenusi bei patyrusi kilimo ir menkėjimo laikus ir vis atsigaudavo. Pasižymėjo ji ir kai kuriomis geromis savybėmis, savo praeityje padarė nemaža išradimų. Marksizmas Maotsetungui nebuvo dogma, o tik įrankis naujai situacijai apvaldyti. Kinijos nekonvenciniai ginklai yra universalumas ir laikas. Laukimas atvedė juos į trijų didžiųjų galybių tarpą. Jie sulauks ir savo didybės laikų.

Trečia didžioji galybė, arba Sovietų Sąjunga, yra jėga ir patyrimas. Nuo penkioliktojo amžiaus ji veržiasi visomis kryptimis ir įgijusi ne tik patyrimą, bet ir didelius žemės plotus. Nuo Maskvos išsiplėtė ji iki Šiaurės ledjūrio, į rytus per visą Sibirą ir Aliaską, kurią vėliau pardavė Amerikai, į pietus per Juodąją jūrą, siekdama Konstantinopolio ir pasidaryti Antrąja Roma, ir į Vakarus — siekdama per Baltijos jūrą išėjimo į Atlantą. Visi jos ekspansiniai judėjimai turėjo teoretikus, net filosofines sroves, kaip panslavizmą, siekusį visų slavų sujungimo, kad visos pietų ir vidurio

Europos slavų tautos, kaip tie maži upeliai, sutekėtų į Rusiją, kaip galingą ir plačią jūrą.

Tą šimtmečių Rusijos carų ekspansiją ir jos mesianistinį nusiteikimą tęsia toks pat imperialistiškas bolševizmas, siekiąs jau viso pasaulio užvaldymo, kur Maskva būtų jau trečioji ir paskutinioji Roma, Lenino Tretysis internacionalas. Nuo 1505 metų Rusiškoji imperija kasdieną vidutiniškai paauga 130 kvadratinių kilometrų. Greta 130 milijonų rusų, ji turi dar 120 nerusų. Greta tų nerusų, rusai siekia absorbuoti dar visus S. S-gos satelitus. Rusinimą jie vykdo dviem fazėm: *suartėjimu* ir *susiliejimu*. Suartėjimo fazėje siekiama kitataučius pripratinti bei priartinti prie rusų. Satelitinė padėtis reiškia suartėjimą, kurio stadijoje svetimi turi įsinorėti tapti rusais. Susiliejimo procese pasisavinama rusų kalba ir jų kultūra. Kad tai nebūtų neskanu, jie veikiami bei ruošiami stipria propaganda, įtikinant, kad rusų mokslas ir jų kultūra pasaulyje užima vadovaujančią vietą. Iš dabartinių satelitų Bulgarija yra jau pribrendusi susiliejimo metui, ir ji turi virsti 16-ja sovietine respublika. Aneksuotas tautas sovietai išsklaido ir ištirpdo, infiltruodama į jų tarpą rusus, kas ypač vykdoma Estijoje, Latvijoje ir gerokai lėčiau Lietuvoje. Tiem ir kitiems procesams padaryti sklandesniems kiek sušvelninta Stalino konstitucija. Bet ir 1977 metų konstitucijoje pasiliko sovietiškas tautų kalėjimas, nors ir kiek sušvelnintas kalėjimas.

1977 m. rudenį Rytų bloko valstybių konferencijoje buvo pranešta, kad S. S-ga, jau plačiai išplėtusi savo ribas už Rusijos sienų, iki 1985 metų Europoje įvykdys savo tikslus ir savo valią. Ji tuo yra pakelyje į globalinį viešpatavimą. Tik vis stiprėjanti trečioji pasaulio galybė trukdo jos užsimojimus.

Dar vis neaiškus klausimas, kas toje trijulėje veiks su kuo ir prieš ką. Maskva buvo 1972 m. labai sukrėsta, Niksonui atsilankius Pekine. Savo vadinama rytų politika Maskva siekia užmigdyti Boną ir tuo pačiu metu išvystyti tokią galybę, kuria grasindama ji galėtų be jokio šūvio paklupdyti Vakarus. Jau apie 1930 metus jie turėjo planą teatrališkai sudaryti taikos judėjimą, kurį kvaili kapitalistai priimtų su džiaugsmu, ir po to kietu smūgiu juos sutriuškinti, pasistumiant iš karto iki Atlanto. Į Vakarų valstybių rankas dar 1968 metais pateko S. S-gos generalinio štabo konkretus strategijos planas, pagal kurį sovietų žaibiškas smū-

gis į Vakarų Europą per tris dienas turi pasiekti Reiną ir per savaitę Atlanto vandenyną. Su juo buvo paruošti Vakarų Vokietijos, Pracūzijos ir Šveicarijos svarbesnių asmenų sąrašai dešimčiai tūkstančių žmonių suimti ir likviduoti. Paruoštos laikomos tam reikalui pinigų atsargos, komandos geležinkelių judėjimui tvarkyti ir žinių tarnyboms aptarnauti. Šveicarijoje užtiktas tam reikalui paruoštas slaptas radio siųstuvas, pagamintas Rytų Vokietijoje.

Savo pasaulio užkariavimo tikslų siekdama, S. S-ga turi suplanuotų klastingų priemonių bei kelių. Vienas tokių kelių yra Eurokomunizmas. Jis būtų tarpinė stadija pereiti į sovietinį komunizmą, kuriame vėliau jis greitai paskęstų. Antras būdas vakariečiams paklupdyti yra sukėlimas konflikto tarp šiaurės ir pietų tautų dėl medžiagų. Sustabdymas naftos tiekimo susilpnintų vakarų pramonės kraštus. Greta to, Maskva per savo agentus sukelia pasipriešinimą atominės energijos jėgainių statybai. Trečia būdas vakarams pakenkti yra išvystymas kairiųjų terorų, kurie paruoštų jų kraštuose padėtį, palankią kilti revoliucijoms, kurią perimtų rusiškos kilmės raudonasis fašizmas. Teroristinių operacijų bazės bei komandų postai yra rytiniame Berlyne, kur jį diriguoja KGB, pietų Jemene ir Kuboje.

S. S-gai siekiant sugriauti Europos vienybę, apsaugą siūlo Kinija, kuri kai kurių pradedama laikyti gero norinčiu partneriu, galinčiu padėti pavergtiesiems išsilaisvinti. Taip geltonasis pavojus kai kam tapo viltimi.

Taip išdėstęs Vakarams gresiantį bolševizmo pavojų, dr. J. Eretas viename knygelės akyriuje aiškina, kad tas pavojus gresia ir Šveicarijai. Čia jis įrodinėja, kad jo tėvynė jau nebegali išlaikyti neutralumo. Gyvendami Europoje, šveicarai jau nebegalį išvengti Europos likimo. Jis skatina savo tautiečius pajusti bendrumą su Europa ir drauge su ja gintis. Iš rytų skatinamas pacifizmas turįs tikslą tik paruošti apsigynimo nebuvimui. Jis nurodo labai didelį S. S-gos ambasados tarnautojų skaičių su dideliu (87) šnipų skaičiumi. Jie veikia kairesnių šveicarų tarpe.

Ši dr. Ereto knygelė, suprantama, yra skirta šveicarams. Bet ji yra labai įdomi ir lietuviams, kurie sekame S. S-gos vis didesnę įtaką ir jų militarinės galybės augimą.

Joseph Ehret, *BLick in die Zeit,* Eine Weltpolitische Umschau, Basel, 1978.

P. M.

TĖVYNĖS SARGO RĖMĖJAI

Už 1978 m. Nr. 3 (41) prisiuntė:

Ad. Viliušis 255 dol.; dr. P. J. Bagdas 41 dol.; po 25 dol.: M. Peteraitienė, Pr. V. Povilaitis ir prof. dr. kun. P. Ragažinskas; dr. J. Starkus 23 dol. ir H. Idzelis 21 dol.; po 13 dol.: M. Galdikienė, kun. V. Martinkus ir kun. J. Pragulbickas; Ag. Milčienė 12 dol.; po 10 dol.: kun. J. Burkus, kun. L. Dieninis, P. Duda, S. Jasaitienė, prel. F. M. Juras, P.A., kun. V. Karalevičius, K. Lukošius, K. Pabedinskas, K. Povilaitis, St. Raštikis, K. Ratavičius, dr. K. Rimkus, dr. R. Sidrys, dr. K. Šidlauskas, P. Šilas, kun. dr. V. Skilandžiūnas, P. Spėtyla, D. Vaičius ir dr. O. Vaitas; po 9 dol. G. A. Bobelis ir P. Gruodis; po 8 dol. dr. A. Juzaitis, A.J. Kasulaitis, dr. inž. J. Kuodis, V. Prižgintas, D. Tričienė, kun. J. Velutis ir kun. dr. T. Žiūraitis, O.P.; po 7 dol.: A. Juška, dr. B. Paliokas, A. Penikas, J. Stravinskas ir J. Vembrė; po 6 dol.: Č. Masaitis, A. Vaičiulaitis ir J. Vidmantas; po 5 dol.: P. Abromaitis, J. Andrius, dr. S. A. Bačkis, A. Budreckis, F. Černienė, J. Damas, dr. Z. Danilevičius, A. Dovydaitis, L. Dubauskienė, St. Garliauskas, A. Gaška, kun. A. Gleveckas, J. Gustainis, kun. St. Yla, A. Januška, J. Jasys, D. Jurkus, V. Kazlauskas, A. Keturakis, V. Kežinaitis, K. Kleiva, dr. L. Kriaučeliūnas, dr. J. Kriaučiūnas, prel. J. A. Kučingis, J. Lapinskas, J. B. Laučka, dr. A. Laucis, P. Linkus, B. Lukas, S. K. Lukas, J. Mikaila, P. Minkūnas, M. Nagys, A. Orentas, Br. Pabedinskienė, B. Paliulis, kun. V. A. Palubinskas, kun. A. Petraitis, Pr. Polteraitis, J. Puleikis, kun. J. Ruokis, J. Sakas, A. Saulis, dr. L. J. Šimutis, C. Surdokas, A. Styra, A. Tamulionis, P. Tamulionis, A. Tauginas, kun. J. Tautkus, kun. dr. Ig. Urbonas, Em. Vainauskienė, dr. J. K. Valiūnas, P. Vilutis, J. Žaliaduonis, B. Žukauskas ir A. R. Zundė; po 4 dol. P. Aleškaitis, K. Bačauskas, J. Danis, prof. dr. J. Jakštas, kun. F. Kireilis, K. Mickevičius, El. Paliulionienė, J. P. Pažemėnas, L. Reivydas, A. Repčys, kun. B. A. Rutkauskas, O.P., P. Sidaras ir Ig. Skirgaudas; kiti po mažiau.

Visiems dėkingi

TĖVYNĖS SARGO LEIDĖJAI

TURINYS

P. Maldeikis, Popiežiaus Jono XXIII enciklikos šių laikų situacijoje 1
Dr. K. Valiūnas, Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto darbai ir planai 17
V. Bagdanavičius, Teisinės sąmonės pabudimas lietuvių tautoje 31
V. Žemius, Naujai pagrįsti ir įprasminti lietuviško jaunimo veiklą išeivijoje 43
J. Sakas-Sakevičius, Kunigas Juozas Vailokaitis 47
Jonas Augustaitis, 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas 54
Laisvinimo organizacijų veikla:
VLIKo seimas 70
Amerikos Lietuvių Tarybos suvažiavimas 72
White Plains konferencijos nutarimai 75
V. Bagdanavičius, Lietuvių ir gudų santykiai ir problemos 78
A. V., Dr. Alfonsas Pareigis 82
Įvykiai ir problemos 83
P. M., Įspėjimas laisvajam pasauliui 93
Tėvynės Sargo rėmijai 96

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Anatolijus Kairys, LAISVĖS SONATA. Išleido Dialogas 1979 m. Morkūno sp., kaina 6.00 dol.

Schondoch, LIETUVOS KARALIAUS KRIKŠTAS, vizijinė poema iš XIV amžiaus. Vertė A. Tyruolis, Čikaga 1976. Morkūno sp.

Arėjas Vitkauskas, LYRE FRUIT IN LIGHT SYRUP. Eilėraščiai anglų kalba.

PASAULIO LIETUVIŲ KATALIKŲ ŽINYNAS. Red. kun. K. Pugevičius. Tėvų pranciškonų sp. 1979.

CHRONICLE OF THE CATHOLIC CHURCH IN LITHUANIA; Nr. 26. Amerikos Lietuvių Kunigų Vienybė. 1977.

Alp(LKA) 1745
1979, Nr.1

Kaina $3.00

9074398